

Департамент культури, туризму та культурної спадщини
Кіровоградської обласної державної адміністрації
Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека
ім. Д.І.Чижевського

«Я не виживу в їхньому світі,
не виживу без нашого полину,
без степу, без запаху річки і зілля.
Я страшенно закоханий у рідну
землю...»

Леонід Куценко

Закоханий у світ

Біобібліографічний покажчик

до 60-річчя від дня народження Леоніда Васильовича Куценка

Кіровоград – 2013

ББК 83 (4 Укр)6-8 Куценко Л.В., я 1
УДК 821.161.2:016
З 20

Леонід Куценко.

Закоханий у світ. Біобібліографічний покажчик (до 60-річчя від дня народження Леоніда Васильовича Куценка) /Департамент культури, туризму та культурної спадщини Кіровоградської обласної державної адміністрації, Кіровоградська ОУНБ ім. Д.І.Чижевського; укладач Макарова Т.П. – Кіровоград. – 2013. – 86 с.

У біобібліографічному покажчику вміщено інформацію про джерела, які висвітлюють життя та творчість Леоніда Васильовича Куценка. Видання приурочене до 60-річчя від дня народження і покликане задовольнити інтерес читачів до відомої особистості у культурному житті краю – науковця, літературознавця, педагога, красзнавця та журналіста. В покажчику представлена бібліографія праць Леоніда Куценка – окремих видань, публікацій у наукових збірниках та періодичних виданнях, відгуки на його праці та інтерв'ю з автором. До покажчика увійшли також спогади друзів, колег та учнів про Л.Куценка та його біографія.

Укладач: Макарова Т.П.

Редактор: Козлова В. А., Приймак С. В.

Відповідальна за випуск: Гаращенко О. М.

Куценко Леонід Васильович. Біографія

Куценко Леонід Васильович народився 15 лютого 1953 року в селі Вільхове Ульяновського району Кіровоградської області в родині вчителів.

Працював у школі, на будові. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського педагогічного інституту (1978). Був секретарем комітету комсомолу інституту, деканом філологічного факультету. З 1982 р. працював на кафедрі української літератури педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Автор книг «Музей І.К. Микитенка в Рівному» (1985), «Боян Степової Еллади» (1993), «Благословенні ви, сліди...» (1995), «Літературний словник Кіровоградщини» (1995), «До джерел історії краю» (у співавторстві з Н. Бокій та О.Брайченком, 1995), «Євангеліє чужих піль. Подорож до двох вигнанців» (разом з В. Панченком, 1996), «Ні, вже ніколи не покаюся...», «Євген Маланюк: історія ісходу» (1997), «Євген Маланюк. Невичерпальність» (1997; 2001 - друге видання), «Час вчитися любити. Біблія на уроках літератури» (1999), «Так розчахнулося дерево родини...» (1999), «Як перший пелюсток весни...: Інтимна лірика Є. Маланюка. Три обраниці поетової музи» (2000), «Dominus Маланюк: тло і постать» (2001; 2002 – друге видання), «Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань» (2002), «Князь Духу. Статті про життя і творчість Євгена Маланюка» (2003), «Маланюк Євген. Поезії з нотатників» (підготовка текстів, вступна стаття, упорядкування, примітки - 2003), «Дараган Юрій. Срібні сурми» (2003; 2004 – друге видання), «Крицеве слово» (2003), «Біографія поетичного рядка. (Антологія історій одного вірша)» (2004), «Наталія Лівицька-Холодна», «Дон Кіхот із Кам'янця-Подільського» (про Миколу Чирського. 2005), «Народу самосійні діти...» (2005), «І вічність на каміннях Праги...»(2006), «І спомину непроминула кара...» (2006), «Стежками хутора „Надія”» (2007) та ін.

Леонід Куценко - літературознавець, доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки письменників України (1998), заслужений працівник народної освіти України, лауреат обласної літературної премії імені Євгена Маланюка (2002) та премії Фонду Воляників - Швабінських Фундації Українського Вільного Університету в США (2003). Помер 22 грудня 2006 року.

ПЕРЕДМОВА

Даний біобібліографічний покажчик допоможе глибше розкрити сторінки життя і творчості відомого літературознавця - Леоніда Васильовича Куценка.

Покажчик складається з двох розділів. Перший - бібліографічний покажчик, який містить 365 бібліографічних записів, які в свою чергу згруповані в чотири розділи:

- окремі видання, де подається перелік творів вченого;
- публікації — статті, передмови до збірок, упорядкування книг;
- статті автора в періодичних виданнях;
- література про автора — рецензії на творчість, спогади та вшанування пам'яті.

В другий розділ увійшли повні тексти інтерв'ю з Л.Куценком, рецензії на твори вченого, спогади друзів, колег та учнів про вченого тощо.

До покажчика увійшли друковані матеріали: монографії, статті в збірках наукових праць, доповіді та повідомлення, публікації з періодичних видань. За часом видання до покажчика включено документи, опубліковані не тільки в Україні, а й за її межами з 1985 до 2011 рр.

Для зручності користування до покажчика додається допоміжний апарат: алфавітний покажчик авторів, передмова та зміст.

Матеріали у біобібліографічному покажчику згруповано за системою розділів, а в межах розділів - за алфавітом прізвищ авторів або назв праць.

Покажчик створено в САБ "ІРБІС" на основі баз даних обласної універсальної наукової бібліотеки ім.Д.І.Чижевського та бібліотеки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В.Винниченка, матеріалів сайту Кіровоградського міського літературно-меморіального музею І. К. Карпенка-Карого.

Бібліографічний опис здійснено згідно з чинними державними стандартами України.

Покажчик призначено для викладачів, аспірантів, учителів, бібліотекарів, студентів, школярів.

ОСОБИСТІТЬ І ЧАС: ВЗАЄМОПРИЯВЛЕННЯ

(Леонід Васильович Куценко)

У час духовної занедбаності суспільства, в пору лукавих манівців від офіційних патріотів, неймовірно зростає роль особистості, котра сповідує патріотизм як роботу - наполегливу, послідовну, негаласливу й совісну. Саме такі люди формують сучасний енергетичний простір, у якому оприявлюється і триває нація. Вони - охоронна грамота її безперервного буття в часі. Леонід Куценко належить до таких сподвижників. Його цивільна відвага, не позірна й не демонстрована, має таку потужну духовну уречевленість, що на неї достоту рівнятися і студентам, і молодим колегам, і друзям. Доктор філологічних наук, член Спілки письменників України, автор численних наукових досліджень у сфері філології, культурології, краєзнавства. Лауреат обласних премій імені Володимира Ястребова, Євгена Маланюка. Днями побачить світ шістнадцята книга Леоніда Куценка, збірник щирих і серйозних статей, присвячених життєписові Євгена Маланюка. У кожній з них - майже все вперше - факти біографії нашого великого земляка, недруковані поезії і листи з архівів. І за цим усім - величезна пошукова, дослідницька мислительна праця, котра виводила науковця на світові перехрестя.

Знаю, як пощастило студентам на Леоніда Васильовича. Аргументи — живі голоси зі студентської лави. "Наш улюблений викладач належить до тих, кого хочеться зустрічати й поза аудиторією. Відчуваємо, що на його підтримку, пораду й допомогу можна розраховувати завжди. Він - супер, він просто класний. А якщо серйозніше, то справедливий діагноз Роберта Інгерсола щодо стану системи освіти, котра, шліфуючи каміння, губить алмази, щасливо заперечується особистісною педагогікою Леоніда Васильовича: він із каміння творить діаманти", - це зізнання філологів-старшокурсників береже ту теплоту, що не губиться в часі.

"Тепер, уже на відстані років і днів, по-особливому відчуваєш добру енергію творчого діалогу, до якого нас, ще першокурсників, покликав Леонід Васильович. Це, тепер уже професійне, спілкування триває й досі. Як і людське. У такий спосіб зафіксоване, відчуте й осмислене щастя зустрічі зі справжнім учителем колишніх його студентів, а нині колег, Вікторії Барабаш та Віктора Капітанчука, можна розгорнути у просторі багатьох студентських доль. Бо тут усе справжнє і не випадкове.

Як не випадкова і зустріч літературознавця Леоніда Куценка з генієм Євгена Маланюка. Якщо зробити спробу осягнути її значимість, то логічно вписати цю зустріч у контекст українського шляху духовного поступу. Бо ж і в ту пору, коли ми втрачали здатність забезпечувати неперервну тяглість золотої нитки національної традиції, можливість історичного тривання забезпечувалася сподвижництвом знакових одиниць. І ще одна закономірність: животворящий Дух потужної особистості має магічну здатність резонувати в часопросторі як природна данність мобілізуючої сили.

Повернення Євгена Маланюка в Україну - явище неперехідної вартості. Воно стало знаком незнищенності, невмирущості могутнього духу любові, потужнішої за смерть. У континуумі почування, думання і діяння князя Духу реалізувався образ Майстра з-поміж тих Майстрів, які, кажучи словами Ліни Костенко, "держать небо на плечах, тому і є висота".

Леонід Куценко був одним з перших, кого слово великого поета покликала до робітні. Сьогодні він титулується званням одного з найсерйозніших дослідників життєвих і творчих змагань нашого видатного земляка. Від першої книги "Боян Степової Еллади" до фундаментального монографічного дослідження "Домінус Маланюк: тло і постать" совісного дослідника вело почуття відповідальності за добровільно взятий на себе обов'язок ученого перед великим іменем. Розлоге наукове обґрунтування віднайденого і осмисленого матеріалу кристалізувалося в авторській концепції докторської дисертації Леоніда Куценка, яку він успішно захистив восени минулого року.

Пригадую зал засідань Львівського національного університету імені Івана Франка. Тут відбувалося справжнє філологічне дійство: гідне оприлюднення дослідником результатів зробленого ним і гаряча розмова з приводу особистості Євгена Маланюка відомих учених, котрих знає Україна і світ. Подумалося тоді, що я беру участь у містичній акції: Дух поета торкав наші душі живою присутністю. Енергія хвилюючого почування й думання знаходила спільний етичний знаменник - пристрасні поривання серця, зосереджені в просторі власної назви "Україна", не минають ніколи. Вони володіють потенцією магічного розгортання в просторі, проростання крізь час.

Коли Леся Українка на зламі своїх століть кликала українців до свідомої і розумної роботи задля рідного краю, коли нині бідкається Євген Сверстюк тим, що бракує мудрих учителів, критиків, яких би слухали, які б володіли тим благородним світінням, що вирізняє інтелігента серед дипломованого люду, коли Ліна Костенко дорікає сучасникам відсутністю власної оптики, що призводить до нашої блискучої відсутності скрізь, ставиш питання самому собі: чим вимірюєш власний час ти особисто?

Для Леоніда Куценка справа його життя при полудні віку окреслюється значимо й результативно. Це його час. Це його земля. Це тут - на його щастя! - бережуть традицію роду Василь Никонович і Варвара Федотівна - дорогі батьки. В синовій родині - культ тата й мами. А чималенький рід Куценків має в рідному Вільховому свій берег любові, як і належить нам. Тут хата й город, двір з калиною і розкішними горіхами, розлога стара яблуня. Тут їхнє коріння.

А який дивовижний цей край! Козацькі урочища, пагорби й скелі обабіч Синиці, холодні кринички й круті стежки. Та ще високе-високе небо над Михасевим яром і Гордовецьким лісом. І ніхто мене не переконає, що на цих просторах міг щезнути дух степової вольниці. Істина: ландшафт землі обов'язково проектується на ландшафт душі, на характер. А вдача у Леоніда

Куценка - козацька. Незалежний, розумний, працьовитий, надійний, - він виробив особисту стратегію, оперту на вагомій етичній сутності: відповідальність, відважна послідовність, гранична концентрація мислительної енергії й почування. І цілеспрямована робота в тому полі, "де общее добро в упадку".

...Я ніколи не ставила Леонідові питання, чи він щасливий. Бо хіба може бути нещасливою людина, у котрої завжди попереду зустріч з батьками, братами, великою родиною, однокласниками й однокурсниками? Людина, яка тримає в серці нев'янучу квітку кохання, ім'я якій - Оленка. Людина, яка має родинний затишок і велику надію - сина Олексія.

Отож, цієї щасливої пори, коли зима ось-ось поверне на весну, а Леонід Куценко розпочинає нове життєве коло, лишається побажати йому незникового безкрайого щастя в оточенні рідних людей під рідним українським небом.

26.02.2003

Світлана Барабаш

І. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

1. ОКРЕМІ ВИДАННЯ

1. Куценко Леонід. Dominus Маланюк: тло і постать /Леонід Васильович Куценко. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2001. - 264 с.: іл.
2. Куценко Леонід. Біографія поетичного рядка: (Антологія історій одного вірша) / Леонід Куценко; Ред. О. О. Кухар. - Кіровоград. – 2004.- Вип. 1. - 2004. - 38 с.
3. Куценко Леонід. Біографія поетичного рядка: (Антологія історій одного вірша) / Леонід Куценко; Ред. С. Л. Ковтюх. - Кіровоград: Спадщина. – 2004. - Вип. 2. - 2006. - 38,[1] с.: іл. - Бібліогр. в підрядк. приміт.
4. Куценко Леонід. Благословенні ви, сліди...: збірка / Леонід Куценко. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 1995. - 100,[2] с.: іл.
5. Куценко Леонід. Боян степової Еллади / Леонід Куценко. - Кіровоград: Вечірня газета, 1993. - 56 с.
6. Куценко Леонід. Дон Кіхот із Кам'янця-Подільського: Микола Чирський. Літературний портрет / Леонід Куценко. - Київ: Імекс-ЛТД, 2005. - 47,[2] с.: іл. - Бібліогр. в кінці ст.
7. Куценко Леонід. Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань /Леонід Куценко. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2002. - 83 с.: іл.
8. Куценко Леонід. Жанровое богатство украинской советской драматургии 20-х годов: Автореф. дис. на соискание учен. степени кандидата филолог. наук: Специальность 10.01.02 - совет. многонац. л-ра (украинская) / Леонид Куценко; Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко. - К., 1987. - 26 с
9. Куценко Леонід. І вічність на каміннях Праги...: Біографічні нариси / Леонід Куценко. - Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2006. - 287,[1] с. - Бібліогр. в підрядк. приміт.
10. Куценко Леонід. І спомину непроминуча кара...: Євген Маланюк: подорожі Україною 1926-1943 /Леонід Васильович Куценко. - Кіровоград: Спадщина, 2006. - 71, [1] с.: фото
11. Куценко Леонід. Князь духу: Статті про життя і творчість Євгена Маланюка / Леонід Куценко. - Кіровоград, 2003. - 182,[1] с.: портр, фото
12. Куценко Леонід. Крицеве слово: Літературний портрет Євгена Маланюка / Леонід Куценко. - К.: Веселка, 2003. - 21,[1] с. - (Сер. "Урок літератури"). - Бібліогр. в підрядк. приміт.
13. Куценко Леонід. Крицеве слово: літературний портрет Євгена Маланюка / Леонід Куценко. - 2-е вид. - К.: Веселка, 2005. - 21,[2] с. - (Сер. "Урок літератури").
14. Куценко Леонід. Літературне Приінгулля: Навчальний посібник. Програма та методичні поради з літератури рідного краю для 5 - 11 класів / Леонід Куценко. - Кіровоград, 2006. - 23,[1] с.
15. Куценко Леонід. Музей І. К. Микитенка у Рівному: Путівник / Леонід Куценко. - Дніпропетровськ: Промінь, 1984. - 39 с.: іл.

16. Куценко Леонід. Народу самосійні діти...: Українська доля Дикого поля / Леонід Куценко; Ред. С. Л. Ковтюх. - Кіровоград: Спадщина, 2005. - 119,[1] с.: фото
17. Куценко Леонід. Наталя Лівницька-Холодна: Нарис життя і творчості / Леонід Куценко. - Кіровоград: Спадщина, 2004. - 104 с.: іл., портр.
18. Куценко Леонід. Ні, вже ніколи не покаюся...: (Євген Маланюк: історія ісходу) / Леонід Куценко. - Кіровоград: Б.в., 1997. - 111 с.: іл. (Б-ка журналу "Вежа")
19. Куценко Леонід. Стежками хутора "Надія": Нарис / Леонід Куценко. - Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2007. - 47,[1] с.: фото.кол.
20. Куценко Леонід. Так розчахнулось дерево родини...: (Штрихи до сімейної драми Маланюків. Листи поета до сина) / Леонід Васильович Куценко. - Кіровоград: Ред.-вид. група інформ. центру Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В.Винниченка, 1997. - 27 с.: іл.
21. Куценко Леонід. Час вчитися любити: Біблія на уроках літератури: Навчальний посібник / Леонід Васильович Куценко. - Кіровоград: Степова Еллада, 1999. - 55 с. - (Сер. "Нове у програмі")
22. Куценко Леонід. Як перший пелюсток весни...: Інтимна лірика Є.Маланюка. Три обраниці поетової музи / Леонід Куценко. - Кіровоград: ДЛАУ, 2000. - 39 с.: іл., портр.

2. ПУБЛІКАЦІЇ

Статті в книгах, збірниках

23. 15 x 15: Письменники Приінгулля: Автобіобібліографічний довідник / Укл. Василь Бондар. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 1999. - 63 с.
24. Безпалий Леонід Якович. Іти й не падать...: Поезії / Леонід Безпалий; Авт. передм. Леонід Куценко. - Кіровоград: КОД, 2005. - 51[1] с.
25. Бокій Нінель Михайлівна. До джерел історії краю: з найдавніших часів до кінця XVIII ст.: навч. посібник / Н. М. Бокій, О. Д. Брайченко, Л. В. Куценко; Управління освіти Кіровоградської обласної державної адміністрації. - Кіровоград, 1994. - 192 с.
26. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №20. - 2007. - 271 с.: портр.
27. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №21. - 2007. - 265 с.
28. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №15. - 2004. - 277,[2] с.

29. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №16. - 2004. - 267,[5] с.: портр., кол.іл.
30. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №18. - 2006. - 275,[1] с.: портр.
31. Вежа: Літературний часопис / Редколегія: Валерій Добробатько, Григорій Ключек, Леонід Куценко. - Кіровоград: ПВЦ "Мавік". - 2004 №19. - 2006. - 268,[2] с.: портр.
32. Гусейнов Григорій Джамалович. Незаймані сніги: п'ятнадцять мандрівних історій: [документальні повісті]: в 3 кн. / Григорій Гусейнов. - Дніпропетровськ: Арт-Прес. - 2010. - Кн. 2. - 2010. - 559 с.: портр., фото
33. Дараган Юрій. Срібні сурми / Юрій Дараган; Біографічний нарис, упорядкування та примітки Леоніда Куценка, Ред. Світлана Барабаш. - Кіровоград: Спадщина, 2003. - 103 с.: портр, фото. - Бібліогр. в примітках
34. Дараган Юрій. Срібні сурми: Поезії [Текст] / Біогр. нарис, упоряд. та прим. Л. В. Куценка. - К.: Веселка, 2004. - 127 с.
35. Дерезовський Василь Григорович. Моє село Могильне /Василь Дерезовський; Передм. Л. Куценка. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2006. - 185 с. - Бібліогр. с.182-183
36. Кіровоград: подолання кучмізму: Хроніка помаранчевої революції (жовтень-грудень 2004 року) / Упор. Л. Куценка, Фот. Ігоря Демчука, Володимира Решетникова. - Кіровоград, 2005. - 183,[1] с.: іл.
37. Корінь Антоніна Михайлівна. За руки - по райдузі: синусоїда кохання: поезії /Антоніна Корінь; авт.передм.: Леонід Куценко. - Кіровоград: КОД, 2008. - 134 с.: портр, іл.
38. Культура рідного краю [Тези обласної наукової конференції] [Текст] / ред.: Г. Д. Ключек; члени редкол.: С. Г. Барабаш [та ін.]. - Кіровоград: Краєзнавчий музей, КДПІ, 1991. - 88 с. - укр.
39. Куценко Л. Z Warszawa jestem związany można... Jewhen Malaniuk a polscy artysci [Текст] / Л. В. Куценко // Wojny a rokuj. - К., 2004. - С. 216-220.
40. Куценко Л. Болить по тому кожна літера [Текст] / Л. В. Куценко // Рижик-Нежуріна Інна. Мить. - Кіровоград: Мавік, 2005. - С. 5.
41. Куценко Л. Географія літературних імен [Текст] / Л. В. Куценко // Методичний вісник - 98. Обл. ІУВ. - Кіровоград, 1999. - № 23. - С. 203-209.
42. Куценко Л. Де ми зішлися з братом брат [Текст] / Л. В. Куценко // Studia in honore. Джерела. Інтерпретації. Ювілейний збірник на пошану Юрія Борєва. - Дрогобич: Коло, 2005. - С. 313-319
43. Куценко Л. Де ми зішлися з братом брат... Історія трагічної дружби [Текст] / Л. Куценко // Війна і мир, або «Українці поляки: брати/вороги, сусіди...». - К., 2004. - С. 266-271.

44. Куценко Л. Дон Кіхот із Кам'янця-Подільського [Текст] / Л. В. Куценко // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: Науковий збірник. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. II. – С. 138-145
45. Куценко Л. Є. Маланюк відкриває вечір пам'яті Ю. Клена [Текст] / Л. В. Куценко // Творчість Юрія Клена в контексті українського неоромантизму. Зб. наукових праць. – Дрогобич: Відродження, 2004. – С. 357-359.
46. Куценко Л. Євген Маланюк: над рядками поезій Ліни Костенко [Текст] / Л. В. Куценко // Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних: Матеріали круглого столу. – К.: Києво-Могилянська академія, 2005. – С. 28-35.
47. Куценко Л. Євген Маланюк: над рядками поезій Ліни Костенко [Текст] / Л. В. Куценко // Поезія Ліни Костенко в часах перехідних і вічних. – Харків: Прапор, 2006. – С. 23
48. Куценко Л. З Варшавою пов'язаний міцно... Євген Маланюк і польські митці [Текст] / Л. В. Куценко // Війна і мир, або «Українці поляки: брати/вороги, сусіди...». – К., 2004. – С. 266-271.
49. Куценко Л. За рядком Кобзаря [Текст] / Л. В. Куценко // Тези наук.-практ. конференції. – Одеса, 1989.
50. Куценко Л. Заради майбутнього // Кіровоград: подолання кучмізму. Хроніка помаранчевої революції (жовтень – грудень) [Текст] / Л. В. Куценко / Упорядкування, вступна стаття. – Кіровоград, 2005. – С. 3-4.
51. Куценко Л. Історія української літератури Х-ХVIII століття. Давня література: Навчально-методичний посібник для студентів-філологів. [Текст] / Л. В. Куценко. – Кіровоград: Поліграф-Терція, 2005. – 31 с.
52. Куценко Л. Книга в житті гімназиста [Текст] / Л. В. Куценко // Єлисаветградська гімназія. – Кіровоград, 1997. – Кн. 1.
53. Куценко Л. Літературне Приінгулля. Навчальний посібник. Програма та методичні поради з літератури рідного краю для 5-11 класів. [Текст] / Л. В. Куценко. – Кіровоград, 2006. – 23 с.
54. Куценко Л. О скільки тут, Боже, вкраїнського народу... [Текст] / Л. В. Куценко // Реабілітовані історією. – Київ-Кіровоград: Антураж-А, 2005. – Кн. 3. – С. 220-224.
55. Куценко Л. Повернення [Текст] / Л. В. Куценко // Вибрані твори Є. Маланюка та статті про його творчість. – Львів: Світ, 2005. – 711 с.
56. Куценко Л. Полетимо ночувати в Чуту... [Текст] / Л. В. Куценко // Шевченкіана степова. Антологія. – Кіровоград: Мавік, 2005. – С. 179-181.
57. Куценко Л. Репресований після смерті [Текст] / Л. В. Куценко // Реабілітовані історією. – Київ-Кіровоград: Антураж-А, 2006. – Кн. 4. – С. 220-225.
58. Куценко Л. Справа № 163: Аністратенка І. І. та інших [Текст] / Л. В. Куценко // Реабілітовані історією. Кн. II. – Київ-Кіровоград: Антураж-А. – 2004. – С. 221-225.
59. Куценко Л. Таборові республіки Є. Маланюка: кристалізація життєвої мети та пошук ціннісних орієнтацій (1920-1923) / Л. Куценко // Наукові

- записки. - випуск ХІХ.- Серія Філологічні науки (літературознавство) - РВГ ЦІ КДПУ ім.В.Винниченка, 1999. - С. 96-107
- 60.Літературний словник Кіровоградщини /Кіровоградська організація спілки письменників України; Автор-упоряд. Леонід Куценко. - Кіровоград, 1995. - 126 с.: фото
- 61.Маланюк Євген Филімонович. Невичерпальність: Поезії, статті: Для ст. шк. віку / Євген Филімонович Маланюк; Упоряд., передм. та прим. Л.Куценка. - 2-е вид. - К.: Веселка, 2001. - 317, [1] с.: іл. - (Сер. "Шкільна бібліотека"). - Алф. покажч.: с.298-307.
- 62.Маланюк Євген Филімонович. Нотатники (1936-1968) / Євген Маланюк; ред. Ірина Давидко; біографічний нарис, вступні ст., підготовка текстів, укл. та приміт. Леоніда Куценка. - К.: Темпора, 2008. - 335 с.: портр., фото, 6 л. Фото
- 63.Наукові записки /М-во освіти України; КДПУ ім. В. К. Винниченка. - Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка. - 1998. - (Сер. "Філологічні науки") Вип. 59 / Редкол.: І. М. Демешко, Г. Д. Клочек, Л. В. Куценко та ін. - 2005. - 379,[1] с. - Бібліогр. у кінці ст.
- 64.Наукові записки /М-во освіти України; КДПУ ім. В. К. Винниченка. - Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка. - 1998. - (Сер. "Філологічні науки") Вип. 61 / редкол.: Г. Д. Клочек, О. І. Таран, Л. В. Куценко та ін. - 2005. - 346,[1] с. - Бібліогр. у кінці ст.
- 65.Наукові записки / М-во освіти України; КДПУ ім. В.К.Винниченка. - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка. - 2004 Вип. 70 / ред.: Г. Д. Клочек [та ін.]. - 2006. - 325,[1] с.: портр. - (Сер. "Філологічні науки" (літературознавство)). - Бібліогр. в кінці глав.
- 66.Наукові записки /М-во освіти України; КДПУ ім. В.К.Винниченка. - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка. - 2000 Вип.48 / Редкол.: І.М. Демешко, Г.Д. Клочек, Л.В. Куценко. - 2003. - 366 с. - (Сер. "Філологічні науки": Мовознавство). - Бібліогр. у кінці ст.
- 67.Наукові записки /М-во освіти України; КДПУ ім. В.К.Винниченка. - Кіровоград: КДПУ ім. В.Винниченка. - 2000 Вип.53 /Редкол.: І.М. Демешко, Г.Д. Клочек, Л.В. Куценко. - 2004. - 346 с. - (Сер. "Філологічні науки": Мовознавство). - Бібліогр. у кінці ст.
- 68.Панченко Володимир Євгенович. "Євангеліє чужих піль...": Подорож до двох вигнанців / Володимир Панченко, Леонід Куценко. - Кіровоград: Народне слово, 1996. - 60 с. - (Б-ка журналу "Вежа")
- 69.Шевченко Сергій Іванович. Кіровоградщина - козацький край [Текст] / С. І. Шевченко; наук. ред. О. Д. Брайченко; рец.: І. А. Козир, Л. В. Куценко. - Кіровоград: Держ. вид-во, 2001. - 28 с.: іл.
- 70.Шевченко Сергій Іванович. Лицарі українського степу: 70-річчю Кіровоградської області присвячується: збірка статей (1983 - 2008 рр.) / Сергій Шевченко. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. - 279,[1] с. : іл.

71. Шурапов В., Трубай Р. Єлисаветградський Сусанін (Осип Петров: погляд крізь роки) [Текст] / Передм. Л. Куценка. Приінгуллям благословенний. – Кіровоград: КОД, 2003. – 74 с.
72. Янчуков, Станіслав Миколайович. З іменем Володимира Ястребова / Станіслав Янчуков. - Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2005. - 158,[1] с.: портр, фото.кол.

3. СТАТТІ В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

73. Куценко Л. Alexandria Scyitharum у житті Нестора славистів (Родина Чижевських і Кіровоградщина) [Текст] / Л. В. Куценко // Слово і час. – 1994. - № 4/5. – С. 120-126
74. Куценко Л. А життя моє без тебе – зрадою [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2006. – Ч. 2. – С. 3-4.
75. Куценко Л. Але не даром, о недаром... [Текст] / Л. В. Куценко // Поріг. – 1992. - № 4.
76. Куценко Л. Антологія одного вірша. Сонет-диптих від Миколи Вороного. Повстанська балада В. Сосюри. Чарівна казка про Водяничка [Текст] / Л. В. Куценко // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2006. - № 13. – С. 32-37.
77. Куценко Л. Антологія одного вірша. Сонет-диптих від Миколи Вороного. Повстанська балада В. Сосюри. Чарівна казка про Водяничка [Текст] / Л. В. Куценко // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2006. - № 14. – С. 38-39.
78. Куценко Л. А син питає...: Штрихи до сімейної драми Маланюків / Леонід Куценко // Кур'єр Кривбасу. - 1999. - №110. - С. 141-147
79. Куценко Л. Байка П. Гулака-Артемовського «Пан та собака». Національне в соціальному змісті твору [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 2003. - № 8. – С. 2-3.
80. Куценко Л. Балада про невідому війну [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1996. – № 18, 15 лютого. – С. 5.
81. Куценко Л. Балада про героїв Холодного яру [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2006. – Ч. 11. – С. 3-4.
82. Куценко Л. Безумство бурі світової... [Текст] / Л. В. Куценко // Поріг. – 1993. - № 4.
83. Куценко Л. Бібліографічний словник. М. К. Смоленчук [Текст] / Л. В. Куценко // Пам'ятки України. – 1990. - № 3.
84. Куценко Л. Бо влада – це серце: До історії збірки Маланюка «Влада» [Текст] / Л. В. Куценко // Дзвін. – 1996. - № 10. – С. 12.
85. Куценко Л. Болем до болю твого притулюсь: Презентація нової збірки Антоніни Корінь "Віку мого день" / Л. Куценко // Кіровоградська правда. - 2001. - 14 серпня. - С. 3

86. Куценко Л. Боян Степової Еллади [Текст] / Л. В. Куценко // Пороги. – Прага, Чехія. – 1997. - № 1.
87. Куценко Л. Буджацький вітер / Куценко Л. // Вечірня газета. - 2000. - 24 листопада. - С. 11
88. Куценко Л. Будівничі вже сформувалися (діалог літератора і політика; Л. Куценко і Б. Куманський) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2004. - № 145, 21 грудня. – С. 2.
89. Куценко Л. В Вас скільки сонця золотого... [Текст] / Л. В. Куценко // Хобі. – 2006. – Червень. – С. 70-74.
90. Куценко Л. Вдовині діти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 7 лютого.
91. Куценко Л. Вивчення поезії "Пам`яті Т.Осьмачки" Євгена Маланюка / Л. Куценко // Дивослово. - 2002. - № 6. - С. 46-47
92. Куценко Л. Висока мета – відкрити світові українську проблему [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1992. – № 143, 26 листопада. – С. 4.
93. Куценко Л. Вихованець Олександрійської гімназії [Текст] / Л. В. Куценко // Поріг. – 1993. - № 5.
94. Куценко Л. Він був господарем-творцем (Євген Чикаленко у спогадах Євгена Маланюка) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 101, 15 вересня. – С. 3.
95. Куценко Л. Він був господарем-творцем (Євген Чикаленко у спогадах Євгена Маланюка) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 103, 20 вересня. – С. 3.
96. Куценко Л. В літературу – з революції. До 100-річчя з дня народження В. Н. Білль-Білоцерковського [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1985. – № 7, 9 січня. – С. 4.
97. Куценко Л. Володимир Сосюра: Літературознавство / Л. Куценко // Вечірня газета. - 2004. - 21 травня. - С. 6
98. Куценко Л. Володимир Сосюра і Євген Маланюк: історія творчого діалогу / Л. Куценко // Дивослово. - 2007. - № 1. - С. 49-53
99. Куценко Л. Гідне надбання вітчизняної шевченкіани / Л. Куценко // Народне слово. - 2004. - 25 листопада. - С. 3
100. Куценко Л. Гнат Юра: спогади, статті [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1987. – № 255, 5 листопада. – С. 4.
101. Куценко Л. Гуляйполе Миколи Зерова [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1989. – № 253, 4 листопада. – С. 4.
102. Куценко Л. Гуляйполе Миколи Зерова [Текст] / Л. В. Куценко // Українська мова і література в школі. – 1991. - № 12. – С. 64-68.
103. Куценко Л. Дарунок з Канади / Л. Куценко // Народне слово. - 2004. - 17 лютого. - С. 4
104. Куценко, Л. Дарунок з Канади [Текст] / Л. В. Куценко // Інформаційний листок. Канадське товариство приятелів України. Осередок в Оттаві, 2004. – Ч. 20. – С. 4-5.

105. Куценко Л. Два вірші з поетового записника [Текст] / Л. В. Куценко // Степ. – Кіровоград, 1996. - № 1.
106. Куценко Л. Два поетичні прозріння Є. Маланюка (історія віршів «Напередодні» та «Побачення») [Текст] / Л. В. Куценко // Слово і час. – 1997. - № 7. – С.42-46.
107. Куценко Л. Де ми зійшлися з братом брат...: В збірку поезій "Повернення в Європу" польський письменник Я.Івашкевич включив свій переклад ліричного послання Євгена Маланюка "До Ярослава Івашкевича" / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 14 грудня. - С. 3
108. Куценко Л. Джерело – справжня література [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1990. – № 6, 7 січня. – С. 3.
109. Куценко Л. Дикий татарчук: Рецензія на творчість Андрія Крижанівського / Л.Куценко // Слово і час. - 1999. - № 7. - С. 67
110. Куценко Л. Дитинство і юність Дмитра Чижевського [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1992. – № 48, 16 квітня. – С. 4.
111. Куценко Л. Дмитро Чижевський - драматург? / Л. Куценко // Народне слово. - 1998. - 27 жовтня. - С. 3
112. Куценко Л. Дмитро Чижевський – драматург? [Текст] / Л. В. Куценко // Кур'єр Кривбасу. – 1999. - № 109. – С. 109-110.
113. Куценко Л. До істинного Шевченка / Леонід Куценко // Кіровоградська правда. - 1999. - 28 вересня. - С. 3
114. Куценко Л. До питання поетичного дебюту Є.Маланюка: (Рецензія) / Л.Куценко // Дзвін. - 1999. - № 7. - С. 141
115. Куценко Л. Довгий шлях до рідного краю: (Про Фотія Мелешка) / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 22 червня. - С. 1, 4
116. Куценко Л. Дон Кіхот празької поетичної групи / Л. Куценко // Березіль. - 2005. - №10. - С. 133-138
117. Куценко Л. Другий вирок Миколі Вороному [Текст] / Л. В. Куценко // Україна. – 1991. - № 3.
118. Куценко Л. Дружнє слово почув ... / Л.Куценко // Кур'єр Кривбасу. - 2002. - січень. - С. 171-207
119. Куценко Л. Євген Маланюк. Голоси землі. Поема. Вступне слово «Як люта пам'ять казиться від дум... [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 6/7. – 3-13
120. Куценко Л. Є. Маланюк: загадка двох геніїв [Текст] / Л. В. Куценко // Березіль. – 2001. - № 9/10. – С. 174-176.
121. Куценко Л. Євген Маланюк повертається на Батьківщину [Текст] / Л. В. Куценко // Пороги. – Прага, 1997. - № 3. – С. 6.
122. Куценко Л. Євген Маланюк про велич і трагедію Франка / Л. Куценко // Березіль. - 2004. - №10. - С. 172-174
123. Куценко Л. Євген Маланюк. Гоголь в літературознавстві (коментар) [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 6/7. – С. 207-216.

124. Куценко Л. Євген Маланюк: загадка двох геніїв. Вступна стаття і публікація статті Є. Маланюка «Шевченко і Гоголь» [Текст] / Л. В. Куценко // Березіль. – 2001. - № 9/10. – С. 174-181.
125. Куценко Л. Євген Маланюк: над рядками поезій Ліни Костенко / Л. Куценко // День. - 2005. - 19 березня. - С. 7
126. Куценко Л. Євген Маланюк: поезія як можливість націєтворення / Л.Куценко // Дивослово. - 1999. - № 7. - С. 4-7
127. Куценко Л. Євген Маланюк: поезія як можливість націєтворення [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1999. - № 9. – С. 4-6.
128. Куценко Л. Євшанові сходи / Л.Куценко // Народне слово. - 2001. - 20 лютого. - С. 3
129. Куценко Л. Жартівлива пісня з Грузького / Л.Куценко // Народне слово. - 1999. - 17 серпня. - С. 3
130. Куценко Л. З Варшавою пов'язаний міцно...: Євген Маланюк і польські митці / Л. Куценко // День. - 2004. - 3 квітня. - С. 7
131. Куценко Л. З епістолярію Н. Лівницької-Холодної [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 8/9.
132. Куценко Л. З турботою про «Меч духовний» [Текст] / Л. В. Куценко // Кур'єр Кривбасу. – 1996. - № 55/56. – С. 37-39.
133. Куценко Л. За кожного з батальйону [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1985. – № 39, 15 лютого. – С. 3.
134. Куценко Л. За рядком Кобзаря [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1988. – № 227, 2 жовтня. – С. 3.
135. Куценко Л. Заповнені сторінки [про М. К. Вороного] [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1990. – № 111, 13 травня. – С. 3.
136. Куценко Л. Заселення краю у XVIII столітті та проблеми сьогодення: Полемічні нотатки з історії заселення краю / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 17 липня. - С. 3
137. Куценко Л. Зі сторінок нотатників Євгена Маланюка / Л.Куценко // Українська мова і література в школі. - 2001. - жовтень. - С. 1-2
138. Куценко Л. Зізнання російського історика / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 14 вересня. - С. 3
139. Куценко Л. Златопільський етюд Павла Тичини / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 9 серпня. - С. 2
140. Куценко Л. Знайомтеся - "Єлисаветградський Сусанін" / Л. Куценко // Кіровоградська правда. - 2003. - 8 липня. - С. 4
141. Куценко Л. Знайомтеся - письменник Микола Понеділок / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 26 жовтня. - С. 3
142. Куценко Л. И дом с окошком в сад: До 100-річчя Тарковського / Л. Куценко // Новий Погляд. - 2006. - 12, 19 жовтня. - С. 6
143. Куценко Л. І буде світ, як осінь пізня ... / Л. Куценко // Вежа. - 2002. - № 12. - С. 218-226
144. Куценко Л. І дана їм влада забивати... [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 13 лютого. - С. 5

145. Куценко Л. І знову він ... Двірець Віденський ... / Л.Куценко // Народне слово. - 2001. - 4 грудня. - С. 3
146. Куценко Л. І знову він ... Двірець Віденський... / Л.Куценко // Народне слово. - 2001. - 11 грудня. - С. 3
147. Куценко Л. І знову він ... Двірець Віденський...: Варшава Євгена Маланюка / Л. Куценко // Вежа. - 2002. - № 11. - С. 217-237
148. Куценко Л. І знову він... Двірець Віденський... (Варшава Євгена Маланюка) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2001. – № 131, 29 листопада. – С. 1-3.
149. Куценко Л. І навів я карабінку [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2006. – Ч. 5. – С. 3-4.
150. Куценко Л. І настав день десятій [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1989. – 14 березня. - С. 3
151. Куценко Л. Іван Мишоловка: "Через п'ять років держава затребує спеціаліста": Інтерв'ю з директором Вільхівської СШ Ульяновського р-ну / Л. Куценко // Народне слово. - 1997. - 27 листопада. - С. 2
152. Куценко Л. Іван Франко і наш край: До 150-річчя від дня народження Івана Франка / Л. Куценко // Народне слово. - 2006. - 27 липня. - С. 3
153. Куценко Л. Із сивого покоління (Спогад-роздум з нагоди 70-річчя письменника Миколи Смоленчука) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1997. – № 69, 3 липня. – С. 5.
154. Куценко Л. Імена повертаються додому: З історії рідного краю / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 2 листопада. - С. 3
155. Куценко Л. Ім'я моєму корінню - хвиляста рівнина: Бесіда з доктором філологічних наук, провідним науковим співробітником Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України Миколою Пилиповичем Кодаком, нашим земляком родом з Новомиргородського р-ну / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 23 березня. - С. 3
156. Куценко Л. Історія гімназії від Василя Затоки: Рецензія на книгу Василя Затоки "Златопільська гімназія. Сторінки історії" / Л.Куценко // Народне слово. - 1999. - 16 грудня. - С. 3
157. Куценко Л. Історія казки Водяника [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2005. – Ч. 10. – С. 1-4.
158. Куценко Л. Історія одного епіграфа [Текст] / Л. В. Куценко // Дзвін. – 2006. - № 5/6. – С. 161-162
159. Куценко Л. Історія роду в легендах і переказах [Текст] / Л. В. Куценко // Урок української. – 2000. - № 4. – С. 37-39.
160. Куценко Л. Історія роду в легендах і переказах [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1995. - № 3. – С. 50-52.
161. Куценко Л. Історія трагічної дружби / Л. Куценко // День. - 2004. - 16 квітня. - С. 8
162. Куценко Л. І я остання ява [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 8/9.

163. Куценко Л. Казка, що так не музикально й боляче обірвалась... [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1994. - № 5/6
164. Куценко Л. Камінь Довбуша, дім Олесницьких [Текст] / Л. В. Куценко // Перевал. – 2001. - № 2.
165. Куценко Л. Камінь Довбуша, дім Олесницьких [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2004. – Ч. 7/8. – С. 6-8.
166. Куценко Л. Канівський замок писався в Олександрівці [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1995. – 11 березня.
167. Куценко Л. Кирило Емануель - Євгенові Маланюку: Листи з минулого / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 12 червня. - С. 3
168. Куценко Л. Кличуть народні ігри [Текст] / Л. В. Куценко // Радянська школа. – 1991. - № 6. – С. 96.
169. Куценко Л. Кожне сільце має своє слівце [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 2000. - № 4. – С. 54-57.
170. Куценко Л. Козак-невмирака Микола Чирський [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2005. – Ч. 11. – С. 10-12.
171. Куценко Л. Куліш у Зінов'євську [Текст] / Л. В. Куценко // Слово і час. – 1992. - № 4. – С. 87-91.
172. Куценко Л. Лист Є. Маланюка до В. Маяковського [Текст] / Л. В. Куценко // Березіль. – 2002. - № 7/8. – С. 187-191.
173. Куценко Л. Літературне життя краю. Критичний погляд: Проблеми сучасного літературного процесу / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 16 січня. - С. 3
174. Куценко Л. Літературний дебют Євгена Маланюка / Л. Куценко // Дивослово. - 1997. - №7. - С. 8-10
175. Куценко Л. Літературний дебют Маланюка [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1997. - № 4. – С. 4-6.
176. Куценко Л. Маланюк Євген Філімонович [Текст] / Л. В. Куценко // Українська бібліографістика. – 1999. Вип. 2.
177. Куценко Л. Маланюк: загадка двох геніїв / Л.Куценко // Березіль. - 2001. - № 9-10. - С. 174-181
178. Куценко Л. Мамина пісня в записах Світлани Барабаш / Л. Куценко // Кіровоградська правда. - 2003. - 8 липня. - С. 3
179. Куценко Л. Ми не розлучилися з тобою, Україно: [Рецензія на книгу літературознавчих праць науковця зі США Марії Білоус-Гарасевич] / Леонід Куценко // Народне слово. - 1999. - 30 березня. - С. 3
180. Куценко Л. Мов ангел, сіла предо мною... [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2005. – Ч. 9. – С. 3-5.
181. Куценко Л. Молодий герой в драматургії Я. Стельмаха [Текст] / Л. В. Куценко // Література і час. – 1989.
182. Куценко Л. На користь народу і на благо Батьківщини: Захист канд. дисертацій в педуніверситеті / Л.Куценко // Народне слово. - 1999. - 28 січня. - С. 1

183. Куценко Л. На межі двох епох.... До шкільної інтерпретації вірша Є. Маланюка «Сучасники» [Текст] / Л. В. Куценко //Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000.- № 1. – С. 97-105.
184. Куценко Л. Народу самостійні діти. Роздуми над феноменом невичерпальності українського народу на прикладі долі степового краю. Пам'яті роду [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2004. - № 145. - 21 грудня. – С. 4.
185. Куценко Л. Народу самостійні діти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 2, 11 січня. – С. 4.
186. Куценко Л. Народу самостійні діти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 6, 20 січня. – С. 4.
187. Куценко Л. Народу самостійні діти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 8, 25 січня. – С. 4.
188. Куценко, Л. Народу самостійні діти [Текст] /Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. - № 9, 27 січня. – С. 4.
189. Куценко Л. Наталія Лівницька-Холодна [Текст] /Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2005. – Ч. 7/8. – С. 4.
190. Куценко Л. Наталія Лівницька-Холодна [Текст] /Л. В. Куценко // Слово і час. – 2005. - № 7. – С. 95-96.
191. Куценко Л. Не приведи загинути рабом... /Л. Куценко // Народне слово. - 1997. - 20 вересня
192. Куценко Л. Не той «гріх» [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – № 243, 19 грудня. – С. 4.
193. Куценко Л. Непрочитана сторінка історії краю (Про бюлетень «Сербсько-українське товариство») [Текст] /Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1997. – 9 жовтня.
194. Куценко Л. Непрочитана сторінка історії краю: Родовід Маланюків сягає Югославії / Л. Куценко // Народне слово. - 1997. - 9 жовтня
195. Куценко Л. Ні, вже ніколи не покаюся... (про «Червоні вірші» Є. Маланюка) [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1996. - № 1/3. – С. 5-8.
196. Куценко Л. Ніщо і суще в художній моделі світу Євгена Маланюка / Л.Куценко // Наукові записки. - Випуск XXVII.- Серія «Філологічні науки (літературознавство)». - Кіровоград: РВЦ КДПУ ім.В.Винниченка, 2000. - С. 179-189
197. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка / Л.Куценко // Кур'єр Кривбасу. - 2001. - серпень, № 141. - С. 195-216
198. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка: 1. У "каньйонах Бродвею" / Л.Куценко // Вечірня газета. - 2000. - 1 грудня. - С. 12
199. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка: 2. Незнаний Маланюк із архівів УВАН / Л.Куценко // Вечірня газета. - 2000. - 15 грудня. - С. 12
200. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка: 3. Єлисаветградські гімназисти на берегах Гудзону / Л.Куценко // Вечірня газета. - 2001. - 5 січня. - С. 6

201. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка: 4. Український пантеон у Бавн Бруці / Л.Куценко // Вечірня газета. - 2001. - 12 січня. - С. 6
202. Куценко Л. Нью-Йорк Євгена Маланюка: 5. Жива ріка пам'яті / Л.Куценко // Вечірня газета. - 2001. - 2 лютого. - С. 12
203. Куценко Л. О любе Сонечко світання [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2006. – Ч. 6. – С. 3-4.
204. Куценко Л. О любе Сонечко світання...: 3 нагоди 75-річчя Володимира Бровченка / Л. Куценко // Народне слово. - 2006. - 1 червня. - С. 3
205. Куценко Л. Оберіг з отчого дому [Текст] / Л. В. Куценко // Кур'єр Кривбасу. – 1996. - № 65/66.- С. 75-76.
206. Куценко Л. Ой, та й лютий же місяць лютий...[Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1997. - № 1. – С. 7-10.
207. Куценко Л. Останні гавані безпричальності. Самота і старість Наталі Ливицької-Холодної [Текст] / Л. В. Куценко // Українська мова та література. – 2006. - № 18, травень. – С. 21-23.
208. Куценко Л. Пенати степового краю [Текст] / Л. В. Куценко // Літературна Україна. – 1986. – № 22, 29 травня. – С. 5.
209. Куценко Л. Перший поважний роман: (Юнацька лірика Євгена Маланюка) / Л.Куценко // Дивослово. - 2000. - № 18. - С. 11-13
210. Куценко Л. Під чужим небом [Текст] / Л. В. Куценко // Літературна Україна. – 2005. - № 41, 20 жовтня. – С. 6.
211. Куценко Л. Пізнати себе - найголовніше завдання нашої національної спільноти. Проза другого ісходу [Текст] / Л. В. Куценко // Мандрівець. – 2002. - № 6. – С. 7-17.
212. Куценко Л. Повій, вітре, на Вкраїну... [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2005. – Ч. 2. – С. 9-10.
213. Куценко Л. Поезія із репресованої книги [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2005. – Ч. 5. – С. 11-12.
214. Куценко Л. Поет-пражанин із Кам'янця-Подільського [Текст] / Л. В. Куценко // Подоляни. – 2005. – 15 липня.
215. Куценко Л. Покликаний революцією [про І. К. Микитенка] [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1987. – № 206, 6 вересня. – С. 2.
216. Куценко Л. Попереду – конкретні справи [Текст] / Л. В. Куценко // Радянський студент. – 1989. – 24 листопада.
217. Куценко Л. Пора вибору: Нова вистава кропивчан [А. Крим «Пора любові і ненависті»] [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1984. – № 81, 7 квітня. – С. 4.
218. Куценко Л. Потрібен фонд підтримки освіти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1995. – № 90, 10 серпня. – С. 3.
219. Куценко Л. Потрібно усім нам [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1986. – № 252, 2 листопада. – С. 3.
220. Куценко Л. Почнемо із себе (Українська мова державна) [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1998. – № 75, 2 липня. – С. 3.

221. Куценко Л. Право на панегірик / [Текст] / Л. В. Куценко / Народне слово. – 1993. – № 13, 4 лютого. – С. 4.
222. Куценко Л. Пригадує похмурий Кароліну: Євген Маланюк - чеською мовою / Л. Куценко // Народне слово. - 2005. - 9 серпня. - С. 3
223. Куценко Л. Прозаїк із Новомиргорода Микола Понеділок: Коротка біографічна довідка / Л. Куценко // Новомиргородщина. - 2003. - 26 липня. - С. 4
224. Куценко Л. Пройшов Вись – не журись: Заселення краю в легендах та переказах [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 24 травня.
225. Куценко Л. Прочуматися від сну [Текст] / Л. В. Куценко // Освітнянський гарт. – 1991. – 22 листопада.
226. Куценко Л. Публіцистика Є. Маланюка: пошук відповідей на «прокляті питання» і спроба естетичного самовизначення (1921-1923 рр.) [Текст] / Л. В. Куценко // Слово і час. – 2000. - № 10. – С. 31-37.
227. Куценко Л. Редактор «Червоного шляху» [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1989. – № 111, 14 травня. – С. 3.
228. Куценко Л. Редактор «Червоного шляху» [Текст] / Л. В. Куценко // Поріг. – 1992. - № 2.
229. Куценко Л. Розділ із монографії «Гоголь» (коментарі до статті Є. Маланюка «Гоголь у літературознавстві»). [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 6/7. – С. 207-210.
230. Куценко Л. Роздуми над сторінками української історії / Леонід Куценко // Народне слово. - 2000. - 9 листопада. - С. 3
231. Куценко Л. Романс Євгена Маланюка / Л. Куценко // Культура і життя. - 2003. - 1 травня. - С. 6
232. Куценко Л. Свідчать документи [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1985. – № 202, 1 вересня. – С. 3.
233. Куценко Л. Світи, де минали дні / Л. Куценко // Дзвін. - 2000. - № 3. - С. 133-137
234. Куценко Л. Село узяв за горло 33 рік... / Л. Куценко // Народне слово. - 2006. - 11 квітня. - С. 3
235. Куценко Л. Сербські мотиви в українській народній пісні: Назустріч фестивалю національних культур / Л. Куценко // Народне слово. - 2004. - 7 жовтня. - С. 4
236. Куценко Л. Січові стрільці на Єлисаветградщині [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2000. – № 58, 25 травня. – С. 4.
237. Куценко Л. Скупа мить щастя, вкраденого у війни [Текст] / Л. В. Куценко // Україна. – 2000. - № 4. – С. 32-33.
238. Куценко Л. Скупа мить щастя, вкрадена у війни / Леонід Куценко // Народне слово. - 2000. - 18 січня. - С. 3
239. Куценко Л. Слово на пошану / Л. Куценко // Вечірня газета. - 2001. - 6 липня. - С. 12
240. Куценко Л. Слово про колегу [про доц. В. К. Чернецького] [Текст] / Л. В. Куценко // Радянський студент. – 1990. – № 27, 7 вересня. – С. 2.

241. Куценко Л. Сонет-диптих від Миколи Вороного [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2005. – Ч. 7/8. – С. 5-7.
242. Куценко Л. Спадкоємець славних традицій: До 100-річчя з дня народження видатного актора і режисера Г. П. Юри [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1988. – 8 січня.
243. Куценко Л. Співець степової Еллади [Текст] / Л. В. Куценко // Дзвін. – 1991. - № 7. – С. 138-141.
244. Куценко Л. Співець степової Еллади: Про Є. Маланюка [Текст] / Л. В. Куценко // Молодий комунар. – 1990. – 10 лютого. – С. 6.
245. Куценко Л. Сповідь у славі [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1989. – № 117, 21 травня. – С. 2.
246. Куценко Л. Спогад той, що не доснився й досі... (Єлисаветград у житті Євгена Маланюка) [Текст] / Л. В. Куценко // Слово і час. – 1993. - № 3. – С. 76-80.
247. Куценко Л. Сторінками робочих зошитів Євгена Маланюка / Л. Куценко // Народне слово. - 2005. - 22 листопада. - С. 3
248. Куценко Л. Сучасники про Карпенка-Карого [Текст] / Л. В. Куценко // Український театр. – 1988. - № 3.
249. Куценко Л. Сучасники про Марка Кропивницького [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 29 березня.
250. Куценко Л. Так починалася особистість [Текст] / Л. В. Куценко // Альманах «Степ». – 1993. - № 1
251. Куценко Л. Троцький проти Ткаченка, або Якої історії не хоче знати голова парламенту України / Л.Куценко // Народне слово. - 1999. - 20 травня. - С. 3
252. Куценко Л. Треба повернутися до лозунгів і обіцянок Помаранчевої революції [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. - 2005. - 24 вересня. – С. 2.
253. Куценко Л. Тут очі пристрасних мадонн... [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк, 2004. – Ч. 9.
254. Куценко Л. У вирі часу [про Д. Чижевського] [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1992. – № 54, 30 квітня. – С. 4.
255. Куценко Л. У думках і піснях [Текст] / Л. В. Куценко // Кіровоградська правда. – 1986. – № 103, 4 травня. – С. 3.
256. Куценко Л. У легендах і переказах [Текст] / Л. В. Куценко // Рідна школа. – 1993. - № 4. – С. 37-39.
257. Куценко Л. У провулку імені драматурга / Л. Куценко // Народне слово. - 1997. - 23 вересня
258. Куценко Л. У цьому порятунку народу: Суб'єктивні замітки з приводу елітарної освіти [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 29 серпня.
259. Куценко Л. Українська доля Нової Сербії / Л. Куценко // Вечірня газета. - 2004. - 22 жовтня. - С. 10

260. Куценко Л. Український радянський театр [Текст] / Л. В. Куценко // Українська мова та література в школі. – 1989. - № 7.
261. Куценко Л. Фольклор у системі літературного краєзнавства [Текст] / Л. В. Куценко // Українська і література в школі. – 1991. - № 2. – С. 36-41.
262. Куценко Л. Хай зашумить на хуторі "Надія" явір Миколи Вороного / Л. Куценко // Народне слово. - 2004. - 23 вересня. - С. 4
263. Куценко Л. Хучи Непар Широки [Текст] / Л. В. Куценко // Всесвіт. – 1999. - № 8.
264. Куценко Л. Це диво називають воскресінням... [Текст] / Л. В. Куценко // Дзвін. – 1994. - № 1. – С. 146-147.
265. Куценко Л. Церква краю як Terra incognita / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 15 квітня. - С. 3
266. Куценко Л. Час на сповіді дитинства: Григорію Гусейнову - 50 / Л.Куценко // Народне слово. - 2000. - 17 лютого. - С. 3
267. Куценко Л. Чеськими слідами Євгена Маланюка [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1995. – № 106, 19 вересня. – С. 4.
268. Куценко Л. Чи ж побачиш, почувеш ти? [Текст] / Л. В. Куценко // Гомін України. – Торонто, Канада. – 1997. - № 7.
269. Куценко Л. Чи позбудемось апатії? [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1992. – 14 березня.
270. Куценко Л. Чиста вода із степової криниці: Презентація книги поезії П.Бровченка "За синьою долиною" / Л. Куценко // Народне слово. - 1997. - 2 грудня
271. Куценко Л. Чому не вийшло [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 1991. – 7 листопада.
272. Куценко Л. Ще раз про "гріхопадєніє" Є.Маланюка / Л.Куценко // Всесвіт. - 2000. - № 7-8. - С. 156-159
273. Куценко Л. Ще раз про користь "учення книжного" / Л. Куценко // Слово "Просвіти". - 2003. - 26 березня. - С. 1, 2
274. Куценко Л. Ще раз про користь "учення книжного" / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 7 березня. - С. 3
275. Куценко Л. Щоденникові записи Євгена Маланюка [Текст] / Л. В. Куценко // Слово просвіти. – 2005. – 17-24 грудня.
276. Куценко Л. Щоденникові записи Євгена Маланюка / Л. Куценко // Слово "Просвіти". - 2006. - Ч. 1 (5-11 січня). - С. 7
277. Куценко Л. Юрій Дараган: феномен українського поета / Л. Куценко // Народне слово. - 2003. - 16 жовтня. - С. 3
278. Куценко Л. Я - з колишнього Дикого Поля / Л. Куценко // Народне слово. - 2004. - 9 грудня. - С. 4
279. Куценко Л. Я завжди зостанусь ... - українцем: срібні сурми поета Юрія Дарагана / Л. Куценко // Кіровоградська правда. - 2004. - 8 червня. - С. 3
280. Куценко Л. Я прийшов, щоб висловити через газету свою тривогу [Текст] / Л. В. Куценко // Народне слово. – 2005. – № 67, 23 червня. – С. 1-2.

281. Куценко Л. Я свідомий гріха, що беру на себе [Текст] / Л. В. Куценко // Дивослово. – 1996. - № 4. – С. 15
282. Куценко Л. Як вам спиться, отамане... / Л. Куценко // Народне слово. - 2006. - 10 серпня. - С. 3
283. Куценко Л. Як вам спиться, отамане... [Текст] / Л. В. Куценко // Наше життя. – Нью-Йорк. – 2006. – Ч. 9. – С. 3-4.
284. Куценко Л. Як забути очей аравійські зерна: Любовна лірика Євгена Маланюка / Л.Куценко // Дивослово. - 2000. - № 6. - С. 4-7
285. Куценко Л. Як люта пам'ять казиться від дум... Євгену Маланюку – 100 [Текст] / Л. В. Куценко // Вежа. – 1997. - № 6/7. – С. 3-4.

4. ЛІТЕРАТУРА ПРО АВТОРА

286. 50 - це не осінь ... // Освітнянське слово. - 2003. - лютий. - С. 1
287. Александрова С. Памяти хорошего человека / С. Александрова // Репортер. - 2008. - 11 февраля. - С. 8 Про відкриття у Вільхівській загальноосвітній школі Ульяновського району меморіальної дошки пам'яті видатного вченого-філолога, викладача педуніверситету Леоніда Куценка
288. Багацький Л. Народу самосійні діти в маленькому Парижі / Л. Багацький // Вечірня газета. - 2005. - 4 листопада. - С. 5 Рецензії на нещодавно видані книги "Маленький Париж" В. Петракова та "Народу самосійні діти" Л. Куценка
289. Баран Є. Мінорний лист / Баран Є. // Літературна Україна. - 2007. - 1 лютого. - С. 7
290. Береза І. (учитель української мови та літератури с. Вільхове). Літературна історія Вільхового / І. Береза // Слово і час. - 2009. - 25 квітня. - С. 4 Перелік письменників та журналістів села та короткі біографічні довідки
291. Береза І. (учитель української мови та літератури с. Вільхове). Пам'ять: До дня народження Л.В.Куценка / І. Береза // Слово і час. - 2009. - 14 лютого. - С. 4 Вірш пам'яті Л.Куценка та повідомлення про присвоєння його імені школі с. Вільхове
292. Бондар В. Народу самосійний ... / В. Бондар // Літературна Україна. - 2008. - 15 травня. - С. 2, 7
293. Бондар В. Народу самосійний. Спогад: Рік тому, 22 грудня, загинув науковець і письменник Леонід Куценко / В. Бондар // Народне слово. - 2007. - 20 грудня. - С. 3 Спогади автора про творчий шлях видатного кіровоградського вченого, літературознавця, письменника Леоніда Васильовича Куценка
294. Бондар В. Три крапки як ознака невичерпальності /В. Бондар // Народне слово. - 2003. - 15 лютого. - С. 2

295. Бондар В. Три крапки як ознака невичерпності: Леонідові Куценку - 50 / В. Бондар // Літературна Україна. - 2003. - 6 березня. - С. 6
296. Бондар О. Вшанували пам'ять поета / О. Бондар // Голос України. - 2002. - 19 лютого. - С. 24
297. Бондаренко Г. Повернення в майбутнє: Кілька штрихів до появи у світ наукового дослідження Леоніда Куценка "Dominus Маланюк: тло і постать" / Г. Бондаренко // Народне слово. - 2003. - 11 січня. - С. 2
298. Босько В. Наш степ пахне Техасом / В. Босько // Народне слово. - 2000. - 10 червня. - С. 1
299. Він вийшов на хвилинку...: Пам'яті Леоніда Куценка // Літературна Україна. - 2006. - 28 грудня. - С. 2 Колективний автор - члени кафедри української літератури та журналістики КДПУ ім. В. Винниченка, всього 16 прізвищ
300. Гаращенко М. Наш край у творах письменників - земляків / М. О. Гаращенко // Новоукраїнські новини. - 2012. - 28 січня. - С. 3 Дослідження-розвідка про майстрів художнього слова, які писали про степову Новоукраїнщину
301. Горбатюк І. Маємо пам'ятати, де ми живемо і хто ми такі / І. Горбатюк // Народне слово. - 2010. - 18 лютого. - С. 10 Про особливості III Куценківських читань, цікаві доповіді та дискусійні питання
302. Гурбанська А. Час і серце Леоніда Куценка / А. Гурбанська // Народне слово. - 2008. - 14 лютого. - С. 3 Спогади декана Кіровоградського факультету Київського національного університету культури і мистецтв про видатного вченого-літературознавця Кіровоградщини, заслуженого працівника народної освіти України Леоніда Куценка
303. Гурбанська А. Час і серце Леоніда Куценка: Видатні земляки / А. Гурбанська // Слово і час. - 2008. - 16 лютого. - С. 1 Меморіальну дошку на честь Л. Куценка встановлено на приміщенні Вільхівської ЗОШ Ульяновського району; фото
304. Джек Лондон написав би повість...: Автобіографія Леоніда Чернова (Вступне слово Л. Куценка) // Народне слово. - 1999. - 14 січня. - С. 4
305. Дубок Т. Сторінками однієї книги / Т. Дубок // Калина. - 2007. - 7 листопада. - С. 2
306. Загравенко А. Лист... тепер уже з вічності / А. Загравенко // Народне слово. - 2008. - 18 грудня. - С. 3 Автор статті, член НСПУ подає текст листа-відгука на його книгу "Спадок" (1997) від літературознавця, професора КДПУ імені Винниченка Л. Куценка
307. Іванко А. Книга про "незнищений ген родової пам'яті" / Іванко А. // Народне слово. - 2005. - 14 травня. - С. 3 Рецензія на книгу Л. Куценка "Народу самосійні діти..."
308. Іванова І. ...А приклад досі надихає / І. Іванова // Кіровоградська правда. - 2012. - 21 лютого. - С. 7 Про V обласні літературно-краєзнавчі Куценківські читання, присвячені 130-річчю українського театру

- корифеїв, які відбулися у Кіровоградському міському літературно-меморіальному музеї І.К.Карпенка-Карого; фото
309. Клочек Г. Стереоскопічний портрет Євгена Маланюка: Про монографію Леоніда Куценка "Dominus Маланюк: тло і постать". - Кіровоград, 2002 / Г. Клочек // Народне слово. - 2002. - 11 липня. - С. 3
310. Клочек Г. Стереоскопічний портрет Євгена Маланюка: Рецензія на книгу Л.Куценка "Dominus Маланюк: тло і постать" /Г. Клочек // Українська мова і література в школі в школі. - 2002. - № 40 жовтень. - С. 35-36
311. Ковалець Л. Необрвана нить: Відкритий лист Леонідові Куценку як відповідь на його книги про Євгена Маланюка / Ковалець Л. // Вежа. - 2003. - № 14. - С. 261-265
312. Колісник С. По кому подзвін: Пам'яті Леоніда Куценка /С. Колісник // Новомиргородщина. - 2007. - 10 лютого. - С. 6 Автор розповідає про задум книги, до якої мали увійти і сторінки про Леоніда Куценка. Трагічна загибель відомого літературознавця викликала спогади та роздуми, якими Сергій Колісник ділиться з читачами районної газети
313. Корінь А. Захоплений трудівник: До IV Куценківських читань /А. Корінь // Народне слово. - 2011. - 15 лютого. - С. 5 Відгук про дослідницько-довідкову працю Л.В.Куценка "Літературний словник Кіровоградщини", виданий у 1995 році
314. Корінь А. Літописець степових пенатів: Про Л. Куценка /Корінь // Кіровоградська правда. - 1995. - 28 грудня
315. Куманський Б. Будівничі вже сформувалися / Б. Куманський // Народне слово. - 2004. - 21 грудня. - С. 2 Інтерв'ю з доктором філології КДПУ Л.Куценком про літературу, політику та соціально-економічні питання
316. Куманський Б. Людина, яка зреалізувала себе повністю: Відбулися літературно-краєзнавчі читання, присвячені пам'яті Леоніда Куценка / Б. Куманський // Народне слово. - 2008. - 19 лютого. - С. 1, 2 У Кіровоградському міському літературно-меморіальному музеї ім. І.Карпенка-Карого відбулася презентація щорічних літературно-краєзнавчих читань, присвячених пам'яті доктора філологічних наук, професора КДПУ ім. В.Винниченка, члена Національної спілки письменників України Леоніда Куценка
317. Куманський Б. Непогасна свічка Леоніда Куценка /Б. Куманський // Народне слово. - 2007. - 25 грудня. - С. 1, 3 В читальній залі філологічного факультету КДПУ імені Винниченка ввечері пам'яті вшанували доктора філології, члена НСПУ професора Леоніда Куценка, який трагічно загинув рік тому
318. Купчинська Н. Хутір "Надія": оспівання в любові / Н. Купчинська // Вперед. - 2007. - 16 жовтня. - С. 4 Огляд книги Леоніда Куценка "Стежками хутора "Надія"
319. Лауреати премії імені Євгена Маланюка // Літературна Україна. - 2003. - 20 лютого. - С. 2

320. Левінська Т. Видатні кіровоградці відтепер на DVD / Т. Левінська // Кіровоградська правда. - 2012. - 7 лютого. - С. 5 Стаття про презентацію в обласному краєзнавчому музеї документальних фільмів про видатних діячів Кіровоградщини, які демонструватимуться в рамках обласного проекту "Пишаймося тобою, рідний краю!"
321. Левочко В. Память / В. Левочко // Ведомости. - 2007. - 23 февраля. - С. 7 В літературно-меморіальному музеї ім.Карпенка-Карого пройшов вечір пам'яті видатного кіровоградського літературознавця і педагога Леоніда Куценка
322. Лист Є. Маланюка до В. Маяковського: Публікація Л.Куценка // Березіль. - 2002. - № 7-8. - С. 187-191
323. Лісниченко Ю. Не любити настільки душевну людину було неможливо / Ю. Лісниченко //Вечірня газета. - 2008. - 11 січня. - С. 6 Про вшанування пам'яті професора Кіровоградського педуніверситету Л. Куценка
324. Лісняк К. Запрошення на куценківські читання / К. Лісняк // Народне слово. - 2007. - 13 грудня. - С. 3 Директор літературно-меморіального музею ім.І.Карпенка-Карого про започаткування на базі цього музею щорічних куценківських літературно-краєзнавчих читань, запропонованих заступником голови обласної Спільки краєзнавців Л.Гайдою
325. Лісняк К. Куценківські читання / К. Лісняк // Народне слово. - 2009. - 19 лютого. - С. 10
326. Літературний конкурс фонду Воляників-Швабівських // Літературна Україна. - 2003. - 29 травня. - С. 2 Л.Куценко - лауреат премії (III) Фундації Українського Вільного Університету в Нью-Йорку - за книгу "Тло і постать: Домініус Маланюк"
327. Лук`янцева Л. Закоханий у світ [Текст] /Лук`янцева Л. // Страна советов. - 2003. - 17 октябрю. - С. 2
328. Любарський Р. На куценківських читаннях / Р. Любарський // Народне слово. - 2012. - 23 лютого. - С. 14 Стаття про п'яті обласні літературно-краєзнавчі куценківські читання у міському літературно-меморіальному музеї І.К.Карпенка-Карого; фото
329. Маланюк Євген. Неповторний /Євген Маланюк, Л.Куценко // Образотворче мистецтво. - 2001. - № 1 . - С. 54-58
330. Марко В. Книжка без автографа... / В. Марко //Народне слово. - 2007. - 20 грудня. - С. 3
331. Мельник В. Із тіні у пам'ять /В. Мельник //Сільське життя (Добровеличківський р-н). - 2008. - 30 жовтня. - С. 1 Урочистості з нагоди відкриття меморіальної дошки Миколі Вороному у Глиняному зібрали багато поважних і достойних людей, що доклали зусиль для увічнення пам'яті письменника. Вміщено фото пам'ятного знака та колективне фото гостей
332. Мишоловка І. Сіяч на ниві українства: До дня народження Л. В. Куценка / І. Мишоловка // Слово і час. - 2008. - 13 лютого. - С. 4 Директор

- Вільхівської ЗОШ згадує Леоніда Куценка та свої зустрічі з ним на малій батьківщині письменника і літературознавця
333. Мовчазні свідки минулого потребують захисту: Круглий стіл "НС" // Народне слово. - 2006. - 16 травня. - С. 1, 3 Нотатки з "круглого столу" газети, присвяченого захисту пам'яток культури, напередодні Дня пам'яток історії та культури за участі начальника управління культури і туризму ОДА Наталії Овчаренко, професора КДПУ, доктора філології, члена НСПУ Леоніда Куценка та заступника голови ради обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури Валентини Остапенко.
334. На вшанування його пам'яті // Народне слово. - 2007. - 20 лютого. - С. 3. У міському літературно-меморіальному музеї відбувся вечір пам'яті письменника, літературознавця, громадського діяча Леоніда Васильовича Куценка, який трагічно загинув у грудні 2006 року
335. Назаров Н. До Франкової криниці /Н. Назаров //Молодіжне перехрестя. - 2006. - 14 вересня. - С. 2 У відділі краєзнавства Кіровоградської обласної універсальної бібліотеки ім. Д. Чижевського пройшов літературний вечір "До Франкової криниці", прив'язаний 150-річчю від дня народження Івана Франка
336. Наші презентації // Слово і час . - 2005. - №1. - С. 90
337. Несен А. День народження без іменинника / Несен А. // Молодіжне перехрестя. - 2007. - 22 лютого. - С. 11 У залі літературно-меморіального музею ім. І.К.Карпенка-Карого пройшов вечір пам'яті, присвячений літературознавцю і педагогу Леоніду Куценку
338. Никитина Елена. Когда не сидится на месте /Елена Никитина // Украина-Центр. - 2011. - 8 сентября. - С. 7 Рассказ учителя-путешественника о туристических маршрутах, которыми он прошел этим летом вместе с друзьями
339. Новиков А. (доктор філологічних наук, професор Харківського національного педуніверситету ім. Г.С.Сковороди). І. Карпенко-Карий в контексті літературно-мистецького життя другої половини ХІХ - початку ХХ ст. / А. Новиков // Всесвітня література та культура. - 2010. - № 3. - С. 2-8 Біографічні відомості, роль книги в житті Карпенка-Карого, його участь у громадському житті, творчий внесок у скарбницю української культури та значення персонажів митця для розуміння епохи і особливостей національного характеру. У бібліографії до статті є посилання та книгу Л.Куценка "Стежками хутора "Надія"
340. Обірвалося життя науковця, письменника, громадянина //Народне слово. - 2006. - 26 грудня. - С. 1, 2 Пам'ятні прощальні слова з приводу передчасної смерті професора Кіровоградського державного педагогічного університету, відомого літературознавця, члена НСПУ, громадського діяча Леоніда Васильовича Куценка

341. Орел С. "Фантастично! Термоядерно!" / С. Орел // Вечірня газета. - 2008. - 15 лютого. - С. 2 Про літературно-краснзнавчі читання, присвячені пам'яті Л.В. Куценка
342. Орел С. Dominus Маланюк і Dominus Куценко / С. Орел // Вечірня газета. - 2007. - 9 лютого. - С. 7 Стаття про видатного кіровоградського літературознавця Леоніда Куценка, який займався науковими розвідками життя і творчості знаменитого поета-земляка Євгена Маланюка
343. Орел С. Леонід Куценко: "Железний імператор строф" остається terra incognita для України / С. Орел // Зеркало недели. - 2002. - 24 августа. - С. 19
344. Панченко В. Шокова терапія від Євгена Маланюка / В. Панченко // Народне слово. - 2008. - 18 березня. - С. 3 Стаття про зміст нотатників відомого письменника-земляка Є.Маланюка, які зібрав і привіз до України видатний вчений-літературознавець Кіровоградщини Л.Куценко і які вийшли в світ новою книгою
345. Плешкова О. Світанкова подія / О. Плешкова // Калина. - 2007. - 7 листопада. - С. 2 Про книгу «Стежками хутора "Надія"» та її автора Леоніда Куценка
346. Погрібний В. Бенефіс Леоніда Куценка / В. Погрібний // Кіровоградська правда. - 2003. - 22 листопада. - С. 4
347. Погрібний В. З горна Леоніда Куценка / В. Погрібний // Кіровоградська правда. - 2005. - 6 вересня. - С. 3 Про наукові і літературні здобутки відомого науковця та літературознавця Леоніда Васильовича Куценка
348. Погрібний В. Леонід Куценко відкриває Маланюка / В.Погрібний // Кіровоградська правда. - 2002. - 9 лютого. - С. 2
349. Полулях І. Останній Дон Кіхот / І. Полулях // Кіровоградська правда. - 2007. - 29 грудня. - С. 13 У приміщенні бібліотеки педуніверситету пройшов вечір пам'яті вченого, літературознавця, професора, педагога Леоніда Васильовича Куценка, на якому зібралися його колеги, друзі, студенти
350. Премію Маланюка вручено: В обласній науковій бібліотеці імені Д. Чижевського відбулося нагородження перших лауреатів премії Є. Маланюка // Народне слово. - 2003. - 1 лютого. - С. 1
351. Романюк Л. Аж поки не перегорнулася остання сторінка / Л. Романюк // Народне слово. - 2010. - 21 грудня. - С. 4 Спогади автора статті про відомого вченого-літературознавця Л.В.Куценка
352. Слабошпицький М. "...Дай мені стати великим поетом" (Юрій Дараган) / М. Слабошпицький // Київ. - 2006. - № 3. - С. 141-145
353. Слово про Леоніда Куценка // Народне слово. - 2007. - 30 січня. - С. 3 Стаття вміщує кілька спогадів колег по роботі й перу про відомого літературознавця, професора Кіровоградського педуніверситету, члена НСПУ Леоніда Куценка до сороковин від дня його трагічної загибелі
354. Стасюк О. Висока зоря сільського хлопця: Леонід Куценко мріяв стати археологом / Стасюк О. // Кіровоградська правда. - 2004. - 3 серпня. - С. 3

- Про особистість яскраву і оригінальну, професора кафедри української літератури педуніверситету, улюбленця студентів, серйозного дослідника творчості письменників-земляків, який не пориває зв'язків зі своєю малою батьківщиною с. Вільховим Ульяновського району - Леоніда Куценка-розповідає його землячка
355. Стасюк О. Його висоти / Стасюк О. // Слово і час. - 2002. - 17 вересня. - С. 4
356. У комітеті в справах премії імені Івана Огієнка: До конкурсу на здобуття Огієнківської премії редакцією обласної газети "Народне слово" висунуто Куценка Л.В. за праці з життя і творчості Євгена Маланюка // Літературна Україна. - 1999. - 30 грудня. - С. 2
357. Френчко Л. Куценковские чтения - 2011 / Л. Френчко //Ведомости Плюс. - 2011. - 4 марта. - С. 8 В літературно-меморіальному музеї ім.Карпенка-Карого відбулися щорічні "Куценківські читання"; фото
358. Френчко Л. Театру корифеев - 130, или Куценковские чтения-2012 / Л. Френчко // Ведомости Плюс. - 2012. - 16 марта. - С. 7 15 лютого 2012 року в Кіровоградському міському літературно-меморіальному музеї І.Карпенка-Карого пройшли 5 обласні Куценківські читання, присвячені 130-річчю заснування театру корифеїв; фото
359. Шевченко С. Пам'яті Леоніда Куценка /С. Шевченко //Народне слово. - 2008. - 17 січня. - С. 1 Повідомлення про започаткування обласною організацією Співки краєзнавців та літературно-меморіальним музеєм ім. І.К.Карпенка-Карого щорічних літературно-краєзнавчих читань, присвячених пам'яті літературознавця Л.Куценка
360. Шевченко С. "Але, видно, Господь мені краще життя напрозорив і до себе забрав..." / С. Шевченко // Вечірня газета. - 2007. - 23 лютого . - С. 2 Про вечір пам'яті відомого науковця, педагога, письменника, краєзнавця Леоніда Куценка в Кіровоградському літературно-меморіальному музеї ім. І.К.Карпенка-Карого
361. Шевченко С. Боян української Еллади / С. Шевченко // Вечірня газета. - 2009. - 9 січня. - С. 8
362. Шевченко С. Будитель душ, або Чому бракує Леоніда Куценка / С. Шевченко //Кіровоградська правда. - 2010. - 24 грудня. - С. 4 Стаття присвячена пам'яті науковця, літературознавця, краєзнавця Л.В.Куценка
363. Шевченко С. Інгульська україніка у Куценковому "Бояні" / С. Шевченко // Вечірня газета. - 2011. - 18 лютого. - С. 8
364. Шкабой В. Перша вісімка є. Але лише в двох примірниках / В. Шкабой // Народне слово. - 2012. - 16 лютого. - С. 11 Про презентацію в обласному краєзнавчому музеї восьми документальних фільмів на DVD-дисках, у яких видатні особистості нашого краю стали героями проекту "Пишаймося тобою, рідний краю!" у рамках циклу "Видатні постаті Кіровоградщини"; фото
365. Шулик І. Перші Куценківські читання не обійшлись без олександрівців / І. Шулик // Вперед. - 2008. - 26 лютого. - С. 3 Коротка інформація про

виступ земляків у Кіровограді на літературно-краєзнавчих читаннях, присвячених пам'яті Леоніда Куценка/

II. ІНТЕРВ'Ю, СПОГАДИ, ПАМ'ЯТЬ

ЗАКОХАНІЙ У СВІТ

Улюбленець студентства, відомий науковець, гарний сім'янин, людина, закохана в життя... Цей перелік можна продовжувати безкінечно довго, бо стосується він знаного не тільки на Кіровоградщині, а й далеко за її межами, літературознавця, доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури КДПУ імені Винниченка, члена Спілки письменників України Леоніда Куценка.

КОРОТКА БІОГРАФІЯ: народився в 1953 році в учительській родині в селі Вільхове Ульянівського району, закінчив Кіровоградський педінститут у 1978 році. Постійно займається науковою роботою, багато пише (автор 300 наукових праць, із яких 18 окремих видань). П'ятнадцять років віддав дослідженню життя і творчості поета-земляка Євгена Маланюка, чимало зробив у галузі вивчення ролі й творчості багатьох українських митців.

НАГОРОДИ: заслужений працівник народної освіти України, нещодавно отримав міжнародну премію фундації Воляників — Швабінських Українського вільного університету в Нью-Йорку (було 167 претендентів, 3 члени журі — із Мюнхена, Нью-Йорка, Львова) та обласну премію імені Є. Маланюка.

Перед тим, як зустрітися з Леонідом Васильовичем, довго думала, про що будемо говорити. Адже досі відчуваю на собі великий вплив свого викладача, його лекцій, його теплового ставлення до нас, студентів, а водночас пам'ятаю і нотки співчуття, і суму, коли ми щось десь там не знали, чи недовчили. Та головне, мабуть, було не бути «дрантям», як він казав, тобто тим, хто прийшов на філфак, аби тихенько відсидіти свої належні 5 років, навіть не замислюючись, що я тут забув чи що роблю - пасивне очікування на свій, «зароблений праведними трудами», диплом.

Ось такі роздуми наштовхнули мене на тему життя, вічну тему.

Леоніде Васильовичу, що саме збудувало Вас таким, як Ви є?

– Перша градація мого «Я» - це село - інституція, яка творила і творить українську духовність. Так прикро стає на душі, коли студенти, які щойно приїхали із села, в міських тролейбусах розмовляють російською. А самі забули, що вони з Голопупівки. А друга градація - те, що народився в учительській сім'ї. Це їхня заслуга в тому, ким я сьогодні є. Неабияку роль у виборі мого життєвого шляху зіграв мій середній брат Володимир. Я тоді мріяв про археологію, істфак. А він сказав: «Не можна йти в історію, бо то «найбільша проститутка в світі» (до речі, це вислів К. Маркса — Л.К.). Займись літературою, у ній стільки археології, що вистачить на все життя».

А ще мені страшенно поталанило на зустрічі з людьми. Перша - зустріч із батьками, а далі - з сільським бібліотекарем Ніною Парфентіївною Білоус. У ті часи я в бібліотеці просиджував годинами, читаючи... «Українську радянську енциклопедію». Де можна ще було побачити такого «ідіота»?

Згодом була галерея університетських викладачів, далі - імена багатьох митців, над творчістю і життєписом яких мені довелося працювати. Найбільше щастя для людини - радість спілкування...

– Яким були в дитинстві?

– Пам'ятаю, не встиг вистрелити із самопала у 4-му класі, як моїх бідних батьків викликали вже до директора. А в 10-му класі мав "3" з поведінки...

– Що це, темперамент такий?

– Дух авантюризму. Він повинен жити в творчій людині. В мені завжди було присутнє нестримне бажання мандрів, пригод. Ми могли з друзями, ввечері дізнавшись із новин про приїзд японського вар'єте в Київ, того ж дня вирушити до столиці, не маючи навіть квитків на потяг. У мене навіть план був - 20 тис. км на рік. А якщо я його не встигав виконувати, то сідав на потяг до Новосибірська і їхав...

– А чому до Новосибірська?

– Бо найдалі з Кіровоградського вокзалу.

– Чи берете в свої мандри дружину?

– Так. Відпустку треба так провести, щоб потім весь рік тішитися. Ми з дружиною кожного року намагаємося кудись вирватися. Це неправда, що подружжю треба відпочивати окремо. Разом цікавіше. Але для цього треба постійно фантазувати, щось вигадувати.

– До речі, про дружину. Як з нею познайомилися?

– Олену я спочатку сфотографував, а вже потім познайомився з нею.

– Це як?

– 1 січня 81-го року. Автобус «Оситняжка - Кіровоград». Заходимо в нього з друзями, а там дівчата. Один із нас підсідає до них, а я фотографую, і вже потім підходжу до них і знайомлюся...

– У Вас є діти?

– Так. У мене двоє дітей: старшенька - моя дружина Оленка і молодшенький - син Олексій.

– Можливо, поділіться з нами секретами виховання своїх дітей?

– Ми розмовляємо дуже довго, вважаю, що цього досить...

– Ваші рідні, Ваша мати... Вона, мабуть, пишається тим, що виростила такого сина?

– Моя мама - це особлива історія, історія нашого листування (зберіг усі листи мами за 22 роки). Я колись зробив фатальну помилку, сказавши їй про філософський, моральний зміст її листів і про задум колись видати збірку «Вибрані місця з листування з матір'ю».

– У чому полягала помилка?

Мама почала надсилати сухі листи, казенного змісту, контролювала кожне своє слово. Та потім минув рік, її внутрішній цензор заснув - і знову пішли оті чудові вісточки. Так, колись свою ідею я реалізую. Та дай Боже, щоб мама жила ще довго-довго...

- Звідки така просвітленість, віра глибока?

- Для мене кожне місто починається з храму, з свічки, поставленої в церкві. Недільна сповідь - то очищення душі. А найголовніше: Любов понад усе, адже з неї - і ненависть до духовного каліцтва. Любити треба ближнього свого, переборювати зло. Біблійна формула досконала, яка діє два тисячоліття. Оце і є квінтесенція життя...

- Леоніде Васильовичу, мабуть, у кожного з нас є "вежа зі слонової кості", у якій можна заховатися від усього світу, своєрідна віддушину, захоплення чи щось. Яку Ви маєте вежу?

- Так склалося, що основне моє захоплення збіглося з фахом. Література витіснила все. Та коли вже несила, втікаю в мандри. Маю ще одне велике захоплення, про нього стараюсь не розповідати - небезпечно...

- Та все ж, нам по секрету...

- Це кухня. Маю гарну кулінарну бібліотеку, люблю готувати усе, крім виробів із тіста (терпіти не можу цього). Можу поділитися фірмовим рецептом моє улюбленої страви — дерунів.

- Чудово! Отож, деруни від професора Куценка...

- Добре, беремо 3-4 цибулини, 2 морквини подрібнюємо і пасеруємо в олії. А потім за класичним рецептом додаємо натерту картоплю, сіль запашний перець, часник і запаніруємо в сухарях. Виходить дуже смачно, спробуйте!

- Дякую, обов'язково. Леоніде Васильовичу, як все-таки вдається Вам поєднувати імідж поважного професора з веселою, життєрадісною людиною, такою близькою до молоді?

- Шаную, люблю людей, хоч і чимало отримував останнім часом від них гірких пігулок. Та це нормально, таке життя. Я закоханий у світ. Навіть ставлячи студентів "2", змушую його сміятися...

- Озираючись назад і зазираючи наперед, чи можете сказати, що найголовніше вже зроблено?

- Нещодавно відзначав 50-річчя свого відрядження в цей світ. Не було ні ювілейних торжеств, ні чогось подібного. Для мене це внутрішня ревізія пройденого, зробленого. Ще більше хочеться зробити. Була мрія пройти слідами Є. Маланюка. Практично вона справдилася. Проїшовся слідами поета в Чехії (разом із його сином Богданом), Польщі, Штатах. Скрізь відчував реальну присутність Маланюка. Це, дійсно, зі сфери містики. Але я знав, ще повинен це зробити: дослідити Маланюка (у Нью-Йорку в архівах знайшов цікаву цитату поета: "Чи знайдеться колись той доцент, який мене дослідить?.."), Юрія Дарагана. Я мушу це робити і робитиму далі, і буду дуже щасливий, знаючи, що мої наукові роботи, моя справа цікава хоча б ще трьом людям. Я обрав свій шлях і не маю права сходити з дистанції.

Розмову вела Любов Лук'янцева

Леонід Куценко: «Націоналіст - для мене норма!»

Про те, що Леонід Васильович Куценко, доктор філологічних наук, написав кілька десятків книг про Євгена Маланюка, знає багато хто. Про те, що він побував у багатьох містах світу, знають наближені до філфаку, а чи знаєте ви, що Леонід Васильович може захоплюватися студентом на "ім'я" "одірви і викинь", головне, щоб той був Людиною? А терпіти не може непорядність та пиху? Не знаєте? Тоді читайте далі і дізнаєтесь не тільки це.

- Леоніде Васильовичу, вивчивши так глибоко життєвий і творчий шлях Євгена Маланюка, чи не виявили спільних рис між вами?

- Вільно чи не вільно, захоплюючись, працюючи над творчістю того чи іншого письменника, не тільки вивчаєш його, але і вчишся від нього. Це цілком об'єктивна ситуація. Я часто ловив себе на тому, що якісь його переконання, його історіософські погляди ставали моїми. Це нормально, адже наше неймовірно довге знайомство (яке триває вже 17 років), безслідно пройти не могло. Я пізнавав його, повертав його українському читачеві, намагався побачити глибше, як людину. І зрозуміло, що якісь речі перейшли до мене. Маланюк - та постать, з якої можна й потрібно брати приклад.

- А він Вам не сниться?

- Ні, не знаю, чим пояснити це, але такий жанр як сон мені, майже, не знайомий.

- Чим любите займатися у вільний час?

- Колись я мав багато захоплень, і вони справді відбирали якусь частину мого вільного часу (це й фотографія, і філателія - очолював обласну організацію філателістів колись ще в Радянському Союзі). Однак згодом моє найбільше захоплення літературою переграло всі. Мені страшенно пощастило в тому плані, що захоплення співпало з моєю професією. Віддаючись літературі, просто не маєш часу на інше. Я постійно в роботі. Щоправда, останні три місяці "перекурую", навіть не знаю, чим це викликано, просто не писалося. Днями ж закінчив нарис-мандрівку, яка називається "Стежками Хутора Надії". Може, вийде, альбомного типу, щедро ілюстрована. (Якщо будуть гроші...) Це давня задумка: мені страшенно хотілося написати про Хутір. Він переслідував мене. А потім сам написався на одному подиху. Я тиждень, не встаючи, писав-писав-писав. День у мене трішечки довший, ніж у вас, сон забирає чотири години щодоби. Мені цього достатньо. Не маю потреби спати більше.

Із захоплень залишилася мандрівка, я страшенно люблю мандри. Я усе життя їжджу. Колись, будучи студентом, мав „план" на рік - не менше 5 тисяч кілометрів. Згодом 10, потім - 20... Якщо "не виконував" - сідав у новосибірський поїзд і їхав туди з Кіровограда. Об'їздив дуже багато країн, зокрема, європейських. У колишньому Союзі ми пройшлися по річці Об від початку до кінця, по Єнісею так само. Позаминулого року подорожував

російською глибинкою (Тверська губернія, до Анни Керн на могилу з'їздили). У минулому році гостювали в Чехії. Народився черговий внук Євгена Маланюка, і родина запросила нас із дружиною на гостини. У Празі я був десятки разів. А цього разу став екскурсоводом дружини. Ми пішки пройшли місто вздовж і впоперек. Це величезне задоволення - пізнавати світ. Відпочинок кіровоградців зводиться до Рибаківки і ще якоїсь задрипанки на морі. А на ті ж гроші можна поїхати, скажімо, у Болгарію, у Словаччину - на світ подивитись... Але ми ще цьому не навчилися. А це ж Світ, це спілкування. Дас іст фантастіш.

- Побувавши за кордоном, Ви побачили інший рівень життя. Не виникало бажання кинути тут усе й податися туди?

- Ні, в жодному разі. Щораз, коли я буваю там, за кордоном, під кінець подорожі страшенно хочеться додому. Винятком був Нью-Йорк, коли мене не тягнуло назад, попри те, що я взагалі не сприймаю це місто, цей стомовний Вавилон, пустий, бездуховний... Ще раз таке повторилося під час останніх відвідин Варшави, мені там було комфортно, спокійнісінько працював у бібліотеках, писав. Але щоб з'явилася думка залишитись десь назавжди, та ніколи! Я не виживу в їхньому світі, не виживу без нашого полину, без степу, без запаху річки і зілля. Я страшенно закоханий у свою землю...

- Як Вас виховували?

- Жорстко. Батько - справжній патріарх. Нас було в родині троє хлопців. Я не хотів іти в армію, точніше, хотів спробувати ще раз вступити до університету, а вже потім - в армію. А мене було 48 кілограмів, і на комісії я ще трохи просимулював хворобу, моя справа в військкоматі стала товстенною... Про це дізнався батько, поїхав у військкомат, відразу ж справа моя потоншала. І мене відправили служити. Було сказано одне: хлопці ж служили, і ти будеш. Потім я був радий, що вдалося пройти школу мужності. Армія робить з нещастя-десятикласника чоловіка. Хоча два кращих роки було відібрано. Мені, очевидно, пощастило - служив в елітних ракетних військах, там не було людей з неповною середньою освітою. Колектив був інтелігентний.

- Які методи виховання застосовували Ви, як батько?

- Не виховую. Син сам виховується. Завжди робить свій вибір. Закінчив історичний факультет - це теж його вибір. Він освітянин уже в третьому поколінні. Атмосфера в нас родинна, відкрита, принципова - може, це і є основа виховання. Колись я практикував писати синові листи на комп'ютері. Мені так хотілося, щоб він блискуче закінчив школу, але він якось познаходив мої табелі, сказав, що я в порівнянні з ним - "двієчник" (а воно й правда, поведінка у мене кульгала). Треба бути термоядерним, щоб відбутися, як особистість з "мямлі" в цьому житті нічого не вийде. Це моя особиста думка. Це складна наука - виховання власних дітей. З чужими простіше, можливо, тому, що усвідомлюєш, що ти не до кінця

відповідальний за них. У них є ще власні батьки. І ти викладаєшся лише у своїй галузі, у своїй дисципліні. А світ багатогранніший і ширший.

. У Вас є улюбленці серед студентів?

- Звичайно. В кожному випуску є свої, як я їх називаю, лідери нації. Це світлі люди, їх часто буває шкода. Чому? Тому що, на біду, дрантя, яке ледве вчиться, легше в житті влаштовується, а ті наші кращі важче торують собі шляхи у житті, їм чомусь складніше. Хоча в наш час навіть просто бути вчителем української мови та літератури - це вже дуже багато. Філологи - це найнебезпечніший і найсвятіший фах. Я люблю це повторювати. Решта вчителів у школі працюють із розумом та головою, а філологи - із серцем і душею. Ми посередництвом слова душу формуємо. Це найнебезпечніше. Бо якщо серед філологів трапиться трішечки телепень - то кого він сформує. Радує, що, як правило, філологи - молодці, вони свідомі своєї місії. Це тішить. Усвідомлюєш, що твоя праця - не марна.

. Один наш земляк - ректор КНУК Поплавський — любить підкреслювати, що для земляків при вступі в його вуз у нього завжди поблажки. А у Вас для вихідців з Вільхової є такі поблажки?

- Не пригадую, щоб хтось із моїх земляків у нас навчався. Тільки одна дівчина з нашого села закінчила наш університет з червоним дипломом, блискуче навчалася. Наші чомусь більше шанують київські-одеські вузи. Кіровоград - не в авторитеті. Я ж теж аж за четвертим разом "перекваліфікувався" на Кіровоград. Але пієтет до земляків неймовірний. Я надзвичайно люблю свій край, я страшенно люблю своє село. Обожаю Синюху і кожного карася, пійманого в ній.

. Леоніде Васильовичу, у яких питаннях Ви буваєте абсолютно категоричним?

- Честь, совість, порядність, правда, неправда, хабарі, підлість... Очевидно, я в багатьох речах категоричний, тому і світ сприймаю важко. Продається політика і політики. Перефарбовуються вчорашні "помаранчеві" в сьогоднішніх "синьо-білих". Це важко зрозуміти. Ми в складний час живемо. Розчарування - складова сьогодні. Під час "помаранчевої революції" я був там, де мав бути. Йшов разом із колоною студентів. Я не вважаю себе героєм революції, я просто робив те, що мені совість підказувала.

. Наскільки мені відомо, в той час студентів КДПУ зачиняли в аудиторіях, щоб вони не виходили на майдани...

- У нас таке не практикувалося, то було на істфаці. З нами студенти радилися, ми ходили величезною колоною на мітинги. Перший мітинг на площі ми відбули від початку до кінця.

. А коли б події дворічної давності повернулися, як би ви вчинили сьогодні?

Я робив би те ж саме. Я так само ходив би по аудиторіях і роз'яснював би... Це питання не однозначне. Я важко сприймав Ющенка ще тоді, я не бачив у ньому лідера. Але голосував за нього й буду голосувати,

усвідомлюючи, наскільки складний цей сегмент нашої української національної еліти - скупе поле аристократії. Так уже історично склалося - сім поколінь абсолютно без державності. Сьогодні маємо наслідок. Нам ще багато доведеться воювати за Україну. Поки що її немає. України української.

- Ви називаєте себе націоналістом. Що Ви вкладаете в це поняття?

Це - найвища характеристика громадянина будь-якої нації. На жаль, за сімдесятилітньою практикою комуністичного режиму націоналізм був синонімом ворога. Здоровий націоналізм - це нормальне почуття. Це ставлення до своєї Батьківщини, до мови, захист її інтересів. Для мене це норма. Наша біда, що ми не пережили терапію відчуття своєї приналежності до України, ми ще не відбулися як націоналісти в кращому розумінні цього слова. Я не маю на увазі крайнощі. Я ще раз процитую Євгена Маланюка: "Сім поколінь неволі. Сім поколінь ще більшої біди, коли стадо аристократів зраджувало свій народ". Сила-силенна прикладів, коли „вершки суспільства” зраджували український народ, ідучи служити то одним, то іншим. А далі - промивання мізків комуністичним режимом, який витворив „ідею” - бити націоналістів. Сьогоднішні депутати Верховної Ради - це "покалічені" люди. Знаєте, у чому різниця між комуністом українським і чеським? Чеський комуніст спочатку - чех, а потім комуніст, а український - спочатку комуніст, і це хроніка. На жаль, винною весь час чомусь виступає незалежна Україна.

- Як на Вашу думку, чи не забагато сьогодні в Кіровограді вузів?

- Наявність у Кіровограді 35 університетів - це вершина кретинізму, це профанація ідеї вищої освіти. А філіали по райцентрах - це її дискредитація. Вуз на 200 осіб - це те, чого я ніколи не сприйму. Має бути рівновага. Тоді можна буде говорити про паритетність, якусь змагальність.

- Леоніде Васильовичу, на вашу думку, наш університет дає достатню базу для подальшої самореалізації випускників?

- Він має блискучу традицію, яка ще жива. Мій син небезпідставно вважає, що наш істфак дає вдсятеро більше знань, ніж йому подібні. У нас справді прекрасна школа на всіх факультетах.

- Які з ваших дитячих чи юнацьких мрій ще не здійснилися?

- Важко сказати. Я завжди знав, що напишу книжку. Написав. Не одну. Але час вносить корективи. Весь час плануєш щось нове. І це кепсько, коли немає великих мрій. Я гадаю, що я дещо зробив із запланованого.

- Мріяти - це Ваше?

- Стовідсотково. Сам себе весь час плануєш. Мрії мною рухають.

- Ви замовили подарунок Дідові Морозу?

- Ні, для себе я подарунків не роблю. Але зібрав грошей, щоб зробити подарунки домашнім. Я люблю Новий рік і День народження. Але роки вносять прозу. Дуже люблю переживати зимове сонцестояння. І коли після нього день додався хоч на хвилину, з'являються оптимізм, нові плани, я знову починаю жити, після Нового року я живу, і чекаю літа.

- Ви довго вірили в казки?

. Ще й до сьогодні вірю. Більше того, намагаюся їх творити. Це без перебільшення. Творити з прози життя казку - що може бути прекрасніше?

. **Напередодні Нового року нам усім не завадило б озброїтися вірою в казку.**

Спілкувалася Наталія Романюк

Останнє інтерв'ю Леоніда Куценка в газеті «Студентський меридіан». - 2006. - 21 грудня

DOMINUS МАЛАНЮК І DOMINUS КУЦЕНКО

Найталановитіший і найконтroversійніший поет української еміграції минулого століття Євген Маланюк був одним з найнебезпечніших ворогів радянської ідеології. З його поезіями українські літератори (про широкий загал годі й говорити) могли знайомитися тільки для того, щоб написати «гідну відсіч». Звідки така невідпорна категоричність? Для сучасного читача все зрозуміло: Маланюк, поручник армії УНР, який пережив трагізм вимушеної еміграції, бачив Україну тільки як самостійну державу. Навіть більше, він чітко усвідомлював необхідність розвитку й утвердження у цій державі національної ідеології (що думають з цього приводу наші владні мужі? Саме час удруге заборонити Маланюка?).

Якщо така ідея комусь раптом і спаде на думку, то зробити це вже не вдасться. Бо спадок поета, досліджений і проаналізований вітчизняними літературознавцями, хочеться вірити, все-таки вже став надбанням інтелектуальної еліти держави. Серед цих досліджень особне місце посідають наукові розвідки кіровоградця Леоніда Куценка, який взяв на себе обов'язок відкрити Маланюка для якомога більшої кількості людей.

На географічному протязі.

Термін цей - географічний протяз - використовував ще Липинський. Є своя історично-географічна класифікація українських обширів і у Маланюка, але саме Леонід Куценко широко трактував це поняття, зважаючи на сучасні наші проблеми. Географічний протяз - це наш степовий Вавилон, де сходиться безліч націй (тільки один із дідів Євгена Маланюка був українцем). Це і те, що становить наші одвічні ментальні особливості: махновщина і григор'євщина, філософська установка «моя хата скраю», але й жертвність, і героїзм...

Леонід Васильович і сам не раз відчував холод цього географічного протязу. В одному з інтерв'ю після виходу своєї найпомітнішої книги «Dominus Маланюк: тло і постать» він розмірковує про те, чому на цьому протязі талановиті, національно наснажені вчорашні студенти, залишаючи alma mater, перестають бути не тільки носіями українського духу, а й лідерами взагалі, розчиняючись у загальній масі. Який механізм дії цього протязу і як захистити від нього людські душі?

Будучи викладачем від Бога (чверть століття віддано Кіровоградському педагогічному університету), він не шкодував часу на спілкування зі студентами та з їхніми старшими колегами в Інституті післядипломної освіти. Його лекції тут мали шалений успіх, але часто викликали й роздратування, і заперечення, адже йшлося про світоглядні речі, про стереотипи, позбуватися яких дуже непросто.

Певне ламання стереотипів довелося пережити багатьом десять років тому, коли на урядовому рівні відзначали 100-річчя колишнього ворога, а насправді великого поета, патріота і відданого сина своєї землі Євгена Маланюка. Важко було сподіватися, щоб такий захід обійшовся без недоречностей. Вони були, і їх дуже болісно сприймав Леонід Куценко, який уже встиг оцінити і відчувати духовну вагу земляка, зріднитися з ним.

- Наші владні структури демонструють переляк щодо всього пов'язаного з національною ідеєю, - ділитиметься він враженнями з журналістами. - Я пригадую 2 лютого 1997 року. Урочисте засідання у філармонії в Києві, присвячене 100-річчю Євгена Маланюка. Ювілей відзначається на рівні уряду. Перший ряд перекритий в очікуванні, що зараз приїде президент. А він, як виявилось, того вечора поїхав на концерт Йосипа Кобзона. Це був шок. І таких прикладів багато. Можна згадати про марку із зображенням Маланюка, яка мала вийти, але на якомусь етапі загубилась. До 10-річчя Незалежності у Києві демонструвалася виставка кіровоградських митців, і наш Андрій Надеждін підготував триптих, присвячений Євгенові Маланюку. Високопоставлений чиновник з Міністерства культури, приймаючи ці роботи, питає: «А хто такий Маланюк?» Моє внутрішнє зобов'язання - «розкрутити» Маланюка, зробити його відомим. Я над цим працюю, можливо, за рахунок інших своїх завдань, до яких руки не доходять. І бачу, що роботи ще дуже багато.

Тоді йому вдалося зробити чимало. На приміщенні колишнього Єлисаветградського реального училища (нині машинобудівний технікум), де навчався «найкращий інженер серед поетів і найкращий поет серед інженерів», як жартома називали Маланюка в еміграції, було встановлено меморіальну дошку. На центральній площі райцентру Новоархангельськ, де народився поет, постало його погруддя. Ім'ям Маланюка названо одну з вулиць Кіровограда.

Добре пам'ятаю те засідання міської топонімічної комісії. «Хто такий Маланюк? Та це - націоналіст, який відсиджувався за кордоном. Що він зробив для нашого міста?» - лунало раз по раз. Для цих людей поняття «видатний поет» значило набагато менше, ніж «ворог радянської влади». Добряче повіяло тоді географічним протягом... І це при тому, що в місцевій пресі з'явилася вже не одна публікація про Маланюка, світ побачили вже кілька книжок Леоніда Куценка з аналізом його життєвого та творчого шляху.

Рішення тоді таки ухвалили, щоправда, перейменували не одну з центральних магістралей міста, як планувалося, а непомітну і бічну вуличку Уфимську.

Через п'ять років після цього в області було засновано літературну премію імені Євгена Маланюка. Не один рік документи, подані обласною організацією Національної спілки письменників, лежали у владних кабінетах, двічі це питання виносилося на сесію обласної ради, з другого разу тодішнім керівникам області Василеві Моцному та Василеві Сибірцеву таки вдалося переконати депутатів у необхідності заснування премії. До честі кіровоградських літераторів, ця премія досі морально не девальвувалась, хоча у матеріальному плані становить не дуже велику суму - тисячу гривень.

Зібравши осколки своєї душі...

Узявшись за таке дослідження, Леонід Куценко не обмежився знахідками у місцевих архівах (хоча вони й порадували багатьма несподіваними документами) та тим, що зберігалось у Празі. Саме там Євген Филімонович перебував у перші еміграційні роки, у тому місті довго жила його дружина Богумила із сином Богданом, а пізніше вже й синова та внукова родини. До речі, саме під час відзначення 100-річчя Маланюка Богдан відвідав Україну разом зі своїм сином Гонзою. Побували вони й у Кіровограді та в Новоархангельську. Леонід Куценко влаштував їм екскурсійний тур навколишніми пам'ятними місцями: Чигирин, Суботів, Софіївський парк в Умані. На жаль, це була остання поїздка Богдана Маланюка в Україну, через два роки він відійшов у інші світи. Його вдова Єва, яка нині проживає недалеко від Праги, свято береже все, що стосується пам'яті «нашого Євгена Маланюка». У цьому переконалася родина Куценків, побувавши позаторік у гостях у пані Єви.

Леонід Васильович не задовольнився тим, що знайшов у Празі, і вирушив до Америки, де Маланюк рятувався від переслідувань радянських спецслужб. Там, в архівах Української вільної академії наук, заснованої свого часу українськими емігрантами, зберігаються безцінні документи: рукописи, щоденники, записники поета. Але, будучи краєзнавцем і просвітителем за натурою, він помічав і фіксував не тільки те, що стосувалось його наукової роботи. Його публікації про невідомі для загалу факти з історії краю багатьом допомогли по-новому глянути на свою малу батьківщину.

Багато людей, знаючи про його широку ерудицію та любов до рідного краю, зверталися до Леоніда Куценка з проханням провести екскурсію, і він ніколи не відмовляв, хоча офіційно його діяльність не була пов'язана з екскурсоводством. Студенти, школярі, просто знайомі... Вони дізнавалися чимало захоплюючого, хоча, здавалося б, усі хрестоматійні факти давно відомі. Леонід Васильович знав безліч цікавих деталей і умів на минуле дивитися небайдужими очима.

На прикладах родин Тобілевичів та Кропивницьких Леонід Куценко проаналізував процес формування та соціального становлення тодішньої

української інтелігенції. Його книжку «Народу самосійні діти» можна назвати новим словом у вітчизняній історичній політології.

Національне духовне недокрів'я

Це те, що боліло і тривожило його чи не найбільше. Будучи людиною самодостатньою, він дуже тяжко переносив чиєсь самоприниження, особливо духовне. Тут вони з Маланюком були великими однодумцями. Ось як писав про це Леонід Куценко у вступі до своєї книжки «Dominus Маланюк: тло і постать»: «Дякуючи братові Володимирові, отримав в дарунок томик вибраних творів Є.Маланюка, привезений ним із Нью-Йорка ще 1989 року. Волею провидіння потрапив він мені до рук із десятків книг, що дісталися в Україну з Американського континенту, і випало розкритися книзі моїм очам на рядках поеми «Голоси землі»:

А десь Вона -
не знаю чим! - живе:
Архангород, Синюха,
Скалеве,
Торговиця...
І над розлогим степом
Таке ясне херсонське
наше небо.
Нема на світі
інших Батьківщин
Понад одну, що є наказ і чин.
Нема землі,
коханої так палко.
Як та, що в ній що
не верста, то - балка.
А там - байрак.
А там - горби могил,
І хмари-велетні,
і синій небосхил.

Моя Синиця - посестра Синюхи - несе свої води у Південний Буг трьома десятками кілометрів південніше. Я з дитинства закоханий у наше степове небо, і «хмари-велетні, і синій небосхил», і виріс в порізьблених байраками та балками долині Синиці, а Маланюковий Новоархангельськ ще студентом сходив вздовж і впоперек.

Та не тільки географічна близькість місць їхнього дитинства ріднила їх. А передусім відповідальність перед цією такою прекрасною землею, яка стільки століть потерпає від духовного національного недокрів'я, яке є не поразкою, а «капітуляцією перед боєм». Ще у першій своїй книжці про Маланюка «Боян степової Еллади» Леонід Куценко висловив пропозицію видати масовим накладом публіцистичну працю «Малоросійство», яка могла відіграти роль найліпшої агітації. Цього, зрозуміло, ніхто не зробив, бо,

мабуть, не знайшлося зацікавлених у виліковуванні українців від їхньої найстрашнішої хвороби.

Але - чудеса! Розгортаю Маланюків текст і читаю слова, надзвичайно актуальні для громадян Кіровограда, - вони ніяк не можуть обрати міського голову, бо їх повсякчас заводять в оману всілякі хабарники, грошовиті шахраї та любителі ловити рибку у каламутній воді, підриваючи довіру до виборів як до демократичного інституту взагалі. Та на жаль, жоден кандидат на міського голову напевно не надрукує «Малоросійство» масовим накладом...

* * *

Звичайно, напередодні 110-річчя Євгена Маланюка про все це, але повніше, гостріше, цілісніше, міг би сказати сам Леонід Куценко...

Та краєзнавець раптово і трагічно загинув. Його збила машина на одній з магістралей міста. Документи з кіровоградських архівів свідчать, що саме там колись розміщувався міський цвинтар, а на проїзній частині поховані священники і монахи.

У ці дні близькі і друзі відзначають сороковини його пам'яті.

3 лютого 2007

Світлана Орел, «Дзеркало тижня»

ПАМ'ЯТИ ЧЕЛОВЕКА

Когда из жизни уходит человек, это страшно. Но когда это полный сил, энергии и творческих планов человек - это страшно вдвойне...

Те, кто знал Леонида Васильевича Куценко лично, наверное, не скоро оправятся от этого удара. Доктор филологических наук, профессор, автор огромного количества книг, он никогда не страдал звездной болезнью, с ним всегда можно было запросто поговорить на любую тему, решить какие-то проблемы, что-то новое обсудить, поспорить. Ученый, добившийся в своей карьере таких высот благодаря своему уму, таланту и кропотливому труду, пользовался огромным авторитетом у всех без исключения филологов Кіровограда и области. Его обожали студенты - причем и тогда, когда он был секретарем комсомольской организации пединститута, молодым преподавателем, и когда это был уже маститый ученый. Он был удивительным рассказчиком - до сих пор, наверное, те, кто учился в пединституте в конце 70-х - начале 80-х, помнят полные залы, собиравшиеся, когда Леонид Васильевич с друзьями возвращался из поездок по Оби и Енисею...

Говорят, Бог забирает к себе лучших. Но в данном случае все, кто знал Леонида Васильевича Куценко, согласятся с тем, что Он поспешил. Такой Человек еще нужен был здесь...

Украина-Центр: 25 декабря 2006

ПРО ЗАПОЧАТКУВАННЯ ОБЛАСНИХ КРАЄЗНАВЧИХ КУЦЕНКІВСЬКИХ ЧИТАНЬ

15 лютого 2008 р. у міському літературно-меморіальному музеї ім. І.К. Карпенка-Карого відбулася презентація щорічних літературно-краєзнавчих читань, присвячених пам'яті знаного в Україні вченого-літературознавця, доктора філологічних наук, професора Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка, члена НСПУ Леоніда Васильовича Куценка. Він зробив вагомий внесок у розвиток української літератури, відкрив широкому загалу ім'я Євгена Маланюка - одного з кращих поетів української діаспори, дослідив цікаві сторінки життя відомих та маловідомих українських письменників, таких як Д. Чижевський, М. Зеров, М. Куліш, М. Вороний, Ю. Дараган, Л. Чернов-Малошийченко, Н. Ливицька-Холодна, М. Чирський та інших.

Літературно-краєзнавчі читання - спільний проект Кіровоградського обласного товариства краєзнавців та літературно-меморіального музею ім. І.К. Карпенка-Карого.

Мета читань - увічнення пам'яті Л.В. Куценка, популяризація його ідей та творчої спадщини, залучення науковців, педагогів, співробітників музеїв, бібліотек, студентів та учнівської молоді до вивчення, дослідження і збереження історико-культурної спадщини краю.

Учасників літературно-краєзнавчих читань - вчителі шкіл м. Кіровограда та області, науковці, краєзнавці, співробітники бібліотек та музеїв - вітали представники влади та громадських організацій.

Доповіді учасників читань були присвячені життєвому і творчому шляху видатних земляків, серед яких письменники Євген Маланюк, Микола Смоленчук, Віктор Близнець, Леонід Куценко, композитор Кароль Шимановський, краєзнавець Дмитро Фартушняк.

У своїх виступах учасники читань розповіли про пошуково-дослідницьку діяльність учнівської молоді, про актуальні аспекти розвитку краєзнавства на Кіровоградщині. В рамках заходу гостям була презентована нова музейна виставка "А найбільш я любив Україну...", яка присвячена пам'яті Л.В. Куценка.

Народився Л.В.Куценко 15 лютого 1953 року у селі Вільховому Ульяновського району Кіровоградської області в родині сільських вчителів. З дитинства мріяв стати археологом. Але не пощастило при вступі на історичний факультет Одеського і Київського університетів. Та старший брат Володимир порадив юнакові зайнятись українською літературою. Мабуть, саме тому в 1974 році, після служби в армії, Леонід Куценко вступає на навчання до Кіровоградського педагогічного інституту імені О.С.Пушкіна на факультет української філології. Викладачі відразу помітили здібного студента і всіляко сприяли розвитку його особистості. Ще на першому курсі він мріяв про шлях у науку. Був переконаний: не вийде навчатись в аспірантурі, то буде директором школи. В останній рік навчання вже знав, що буде працювати на кафедрі української літератури рідного ВНЗ, де 5 років очолював комсомольську організацію. Навчаючись заочно в

аспірантурі, у 1987 році захистив кандидатську дисертацію "Багатство української радянської драматургії 20-х років ХХ століття".

Майже все свідоме життя Леоніда Васильовича пов'язане з Кіровоградським педагогічним університетом імені Володимира Винниченка. Саме тут він пройшов 25-річний шлях від викладача кафедри української літератури до професора, у 1996 році одержав почесне звання "Заслужений працівник народної освіти", майже 5 років був деканом філологічного факультету. Саме викладачам і студентам рідного вишу першим презентував свої книги, і вони, в свою чергу, першими привітали його, коли став членом Спілки письменників України.

Цікавою сторінкою творчої особистості Л.Куценка стало літературне краєзнавство. Ще у 1984 році побачила світ перша книга "Музей І.К.Микитенка у Рівному", а у 1995 році вийшов "Літературний словник Кіровоградщини", який і досі є популярним у вчителів та науковців краю. Леонід Васильович здійснив вагомий внесок у розвиток української літератури, відкрив широкому загалу ім'я Євгена Маланюка - одного з найкращих поетів української діаспори, дослідив цікаві сторінки життя відомих та маловідомих українських письменників, зокрема: Д. Чижевського, М. Зерова, М. Куліша, М. Вороного, Ю. Дарагана, Л. Чернова-Малошийченка, Н. Ливицької-Холодної, М. Мирського, Г.Юри та інших. Творчий доробок талановитого письменника-літературознавця не залишився непоміченим широкою громадськістю. Про це свідчать літературні та краєзнавчі премії, а саме: обласна краєзнавча премія імені Володимира Ястребова (1994), обласна літературна премія імені Євгена Маланюка (2002), премія фонду Водяників-Швабінських фундації вільного Університету США (2006).

У 2002 році Л.В.Куценко захистив докторську дисертацію на базі Львівського національного університету імені Івана Франка, тема дослідження - "Євген Маланюк та еволюція особистості". Л.В.Куценко був відомим громадським діячем, брав участь у багатьох літературно-мистецьких та краєзнавчих акціях, заходах, що здійснювались як науковими колами, державними установами, так і громадою. Разом з однодумцями домігся увічнення пам'яті Є.Маланюка та Кіровоградщині: встановлення пам'ятника на батьківщині поета у селищі Новоархангельську та меморіальної дошки на приміщенні Єлисаветградського земського реального училища, де вчився Є.Маланюк, перейменування вулиці Уфимської на вулицю Маланюка, заснування у 2002 році обласної літературної премії імені Євгена Маланюка.

Леонід Васильович був зацікавленим учасником усіх науково-практичних історико-краєзнавчих конференцій, які проводились в області. Наприклад, 11-12 вересня 2006 року в обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського відбулась науково-методична історико-краєзнавча конференція "Пам'ятки української історії та культури краю: стан дослідження, збереження та використання в освітньому просторі", яка була організована з нагоди відзначення 15-ї річниці

незалежності України. Всім запам'ятався яскравий, натхненний і переконливий виступ Л.Куценка з проблем дослідження українського фактору в історії нашого краю.

Ми пам'ятаємо, скільки дискусій викликала поява його книги "Українська доля дикого поля", є прихильники та опоненти його точки зору на історію заселення та масового залюднення території краю, але найголовніше, що вона не залишила людей байдужими, сколихнула наукову та громадську краєзнавчу спільноту, актуалізувала цю проблему. Ця тема до сьогодні ще чекає своїх дослідників.

Педагоги Кіровоградщини, які навчались у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка та підвищували свій фаховий рівень на курсах в інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, пам'ятають цікаві лекції Л.Куценка, які мали не тільки змістовно-сміслову, а й величезне духовно-виховне значення. Жоден з виступів не був байдужим, його любов та величезна занепокоєність багатьма проблемами Кіровоградщини передавалась слухачам, трансформуючись у конкретні справи прихильників української національної ідеї.

Леонід Васильович любив свій край і навіть не допускав думки, аби покинути його й податися у світи, хоча охоче працював у бібліотеках і архівах Праги, Варшави, Нью-Йорка. Леонід Васильович був справжнім патріотом, не вважав себе героєм, а просто робив те, що йому підказувала совість. У нього була дивовижна здатність об'єднувати навколо себе людей.

Обласні краєзнавчі читання - спільний проект обласної організації Національної спілки краєзнавців та Кіровоградського літературно-меморіального музею ім. І.К. Карпенка-Карого. Мета читань - увічнення пам'яті Л.В. Куценка, популяризація його ідей та творчої спадщини, залучення науковців, педагогів, співробітників музеїв, бібліотек, студентів та учнівської молоді до вивчення, дослідження і збереження історико-культурної спадщини краю. Оскільки Леонід Васильович був людиною багатогранною, щиро цікавився всіма напрямками краєзнавства, то й зміст краєзнавчих читань організатори вирішили не обмежувати і запросили до участі усіх зацікавлених.

Гостинний музей, у якому так часто бував Л.Куценко, ледь вмістив усіх бажаючих - учасників краєзнавчих читань, серед яких вчителі шкіл Кіровограда та області, науковці, краєзнавці, співробітники бібліотек та музеїв, представники державних установ та громадських організацій. Виступи планувались за секціями "Науково-дослідницька діяльність музеїв, бібліотек, громадських організацій, науковців, педагогів"; "Життєвий і творчий шлях видатних земляків - літераторів, краєзнавців, митців"; "Сучасні форми і методи залучення учнівської та студентської молоді до проблем дослідження та збереження історико-культурної спадщини регіону". Доповіді учасників читань були присвячені життєвому і творчому шляху видатних земляків - письменників Євгена Маланюка, Миколи Смоленчука, Віктора

Близнеця, Наталії Зеленської, Володимира Козлова-Качана, Івана Хоменка, Костя Оверченка, Леоніда Куценка, композитора Кароля Шимановського, краєзнавця Дмитра Фартушняка. У своїх виступах учасники читань розповіли про форми та зміст пошуково-дослідницької діяльності учнівської молоді, участь у проекті "Історія міст і сіл України", актуальні аспекти розвитку краєзнавства на Кіровоградщині.

Творча група вчителів української мови та літератури, методистів інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського в пам'ять про Леоніда Васильовича Куценка презентували присутнім методичний посібник "До храму власної культури. Уроки літератури рідного краю в школі" (укладач А.М. Пустовойт), у якому представлені моделі уроків, інформаційні довідки, методичні матеріали, рекомендації до проведення занять з літератури рідного краю. Для учасників заходу викладачі та учні Кіровоградської дитячої музичної школи № 2 підготували концерт.

У рамках заходу гостям була презентована нова музейна виставка "А найбільш я любив Україну...", яка присвячена пам'яті Л.В. Куценка.

Для продовження традиції організації та проведення краєзнавчих конференцій на Кіровоградщині було запропоновано обласні краєзнавчі читання проводити щорічно 15 лютого, в день народження Л.В.Куценка у міському літературно-меморіальному музеї ім. І.К.Карпенка-Карого.

Гайда Лариса Анатоліївна, завідувача методкабінетом українознавства і краєзнавства КОШПО ім. В.Сухомлинського;

Лісняк Катерина Євгенівна, директор міського літературно-меморіального музею І. Карпенка-Карого.

ФОНД Л.В.КУЦЕНКА, ЩО ЗБЕРІГАЄТЬСЯ У МІСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ІМ. І.К.КАРПЕНКА-КАРОГО

Леонід Васильович був частим гостем нашого музею, і кожна зустріч з цією неординарною людиною була надзвичайно цікавою, завжди чимось запам'ятовувалась. Він заходив зі щойно виданою власною книгою, журнальною чи газетною статтею, охоче ділився враженнями від нової подорожі чи нового відкритого ним імені, брав участь у музейних заходах: літературних вечорах, презентаціях і конференціях.

Науковці музею з цікавістю стежили за творчим зростанням Л. Куценка, намагалися збирати якомога більше матеріалів про його літературну діяльність. І як результат - окремий фонд Леоніда Васильовича, який зберігається у міському літературно-меморіальному музеї ім. І.К. Карпенка-Карого і нараховує близько 550 предметів основного та науково-допоміжного фондів. Предмети поділяються на три групи: документальну, книжково-журнальну та фото. Частина з них подарована особисто Леонідом Васильовичем, решта потрапила до музею в результаті пошукової роботи науковців, деякі передані іншими особами.

Особистий архів Л. Куценка складають: фотокартки, які засвідчують активну участь Леоніда Васильовича у громадському, літературному житті нашого міста, світлини, зроблені під час його перебування у Нью-Йорку, Празі, Варшаві в період роботи з архівом Є. Маланюка; численні вітальні адреси, грамоти, подяки. Зберігаються в нашому музеї й матеріали захисту докторської дисертації Леоніда Васильовича. Особиста частина архіву Л. Куценка порівняно мала: Леонід Васильович вважав, що його особа не заслуговує на пильну увагу, натомість щедро ділився творчим доробком і знахідками літературних мандрівок.

Одним із знакових моментів у професійній кар'єрі Л.В. Куценка - науковця було знайомство у кінці 80-х рр. ХХ ст. з творчістю поета Євгена Маланюка, яке стало справою всього життя. На той час у діаспорі про нашого земляка було написано чимало. В Україні до Леоніда Васильовича ґрунтовного життєпису Маланюка не було. Звідусіль невтомний дослідник вертався з численними записами, ксерокопіями документів, фотографіями, книгами та величезним прагненням поділитися усім тим із земляками.

Більшу частину фонду Є. Маланюка, який зберігається у літературно-меморіальному музеї І.К. Карпенка-Карого і налічує 169 предметів основного та 151 предмет науково-допоміжного фонду, складають дарунки Л. Куценка. Це фотоматеріали, негативи, твори Євгена Маланюка та збірки з його творами, журнальні та газетні статті з літературно-критичними матеріалами, присвяченими творчості Євгена Филімоновича, матеріали науково-культурних, громадських заходів на честь поета. Особливо цінними є особисті речі Є. Маланюка, які за сприяння Л.В. Куценка передав до музею син поета Богдан Маланюк: ручка, оригінал листа поета до сина і дружини, датований 1967 р., та набір кольорових листівок Віанденського замку, привезених Є. Маланюком із подорожі до Франції у 1965 р. Не менш цікавими є книги з бібліотеки Євгена Филімоновича, передані до музею Л. Куценком: Сядньов Масей "Біля тихої брами: Вірші" (Нью-Йорк, 1955), Кот Станіслав "Єжи Немірич у 300-у річницю Гадяцької угоди" (Париж, 1960), "Шекспірові сонети", перекладені українською мовою І. Костецьким (Мюнхен, 1958).

Щедрим дарунком Леоніда Васильовича стали копії фотографій Є. Маланюка 1910-1960-х рр. (з дружиною Богумілою та сином Богданом; з У. Самчуком; у слов'янському відділі Публічної бібліотеки Нью-Йорка та ін.) та особистих документів поета (свідоцтва про народження і хрещення, титульного аркуша письмової роботи з російської мови за 6-й клас Єлисаветградського земського реального училища, атестата про закінчення цього навчального закладу, диплома про закінчення Подебрадської академії, свідоцтва члена Польського літературного клубу та інших не менш цікавих документів).

Завдяки Л.В. Куценку у фондах музею з'явилися матеріали, що свідчать про активне літературно-громадське життя Євгена Филімоновича за

кордоном: копії оголошень, програм, афіш, запрошень на мистецькі заходи, у яких брав участь Є. Маланюк.

Результатом кропіткої роботи Леоніда Васильовича в зарубіжних архівах, бібліотеках, академіях стали 7 книг, присвячених Є. Маланюку: ""Ні, вже ніколи не покаюся..." Євген Маланюк. Історія ісходу" (1977), "Так розчахнулось дерево родини..." Штрихи до сімейної драми Є. Маланюка. Листи поета до сина" (1999), "Князь духу" (2003), "І вічність на каменях Праги", ""Як перший пелюсток весни..." Інтимна лірика Є. Маланюка" (2000), "Є. Маланюк: дороги втрат і сподівань" (2002), "Dominus Маланюк: тло і постать" (2001,2002). Даниною пам'яті й шани поетові стали й видання творів Є.Маланюка, упорядковані Л. Куценком: "Невичерпальність" (1997), "Поезії з нотатників" (2003). Вищезгадані твори зберігаються у фондах музею, багато з них - з дарчими написами автора.

Леонід Васильович займався, зокрема, і дослідженням життєвого шляху та літературної творчості Фотія Мелешка - уродженця с. Глодоси Новоукраїнського району Кіровоградської області, який був одним з організаторів повстання місцевих селян та керівником повстанської сотні, яку сформували до Дорошенківського полку Української Народної Республіки.

Л. Куценко дослідив творчу спадщину Фотія Мелешка ("Семенова криниця" (1957), "Трьома шляхами" (1964), п'єси "Останній" (1936), його спогади про події революції у нашому краї, які Ф. Мелешко друкував на сторінках українських часописів США і Канади (йдеться, зокрема, про праці "Січові стрільці на Єлисаветградщині", "Участь глодосян у визвольній боротьбі із років 1905-1920" та ін.). Авторські машинописні копії названих праць Ф. Мелешка, а також його фото, книги, оригінали особистих документів (свідоцтво науково-іспитової комісії для вчителів середніх шкіл при Українському інституті в Празі (1925), сертифікат професійного статусу (1948)), публікації Ф. Мелешка у газетах "Народний трудовий союз" та "Новий шлях" були передані Леонідом Васильовичем до нашого музею.

Одним із захоплень Леоніда Васильовича було літературне краєзнавство, любов до якого передав тоді ще студенту-філологу його викладач М.К. Смоленчук. У 1984 р. побачила світ перша книга літературо-початківця "Музей І.К. Микитенка у Рівному". Незамінним для вчителів-словесників при вивченні літератури рідного краю став довідник Леоніда Васильовича "Літературний словник Кіровоградщини" (1995).

Частину фонду Л. Куценка складають цікаві розвідки про Д. Чижевського, М. Вороного, М. Сосюру, М. Зерова, М. Куліша та інших. Із мороку часів, із мовчання архівів, із занедбаної й деформованої пам'яті він повертав імена, без яких українська література не була б повною. У фондах музею зберігаються книги: "Наталя Ливицька-Холодна. Нарис життя і творчості" (2004); Дараган Ю. "Срібні сурми" (2004), упорядкована Л. Куценком; "Біографія поетичного рядка" (2004); "Дон-Кіхот із Кам'янця-

Подільського. Микола Чирський. Літературний портрет" (2005); "Народу самосійні діти" (2005).

Перебувають на збереженні у нашому музеї численні публікації Л. Куценка у періодичних виданнях: літературні дослідження, статті про сучасний стан літератури, зворушливі спогади про вчителів, колег, публіцистичні роздуми.

Фонд Леоніда Васильовича продовжує поповнюватися і після його смерті. Так, художник - член НСХУ А. Надєждін подарував музею власні ілюстрації до книги Л. Куценка "Dominus Маланюк: тло і постать", а завідувача науково-методичним кабінетом українознавства та краєзнавства Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського Л. Гайда - текст плану проведення науково-дослідної експедиції "Малі ріки України. Синиця: долі річки і людей", складений Л. Куценком у 2004 р. Знімки різних років доповнили фотоархів.

Вивчення і визначення ролі Л. Куценка в сучасному літературознавстві ще попереду. Досліднику і педагогу буде присвячена не одна праця. Колеги і друзі прагнуть, щоб пам'ять про Леоніда Васильовича збереглася назавжди. Науковці літературно-меморіального музею ім. І. К. Карпенка-Карого також докладають до цього зусиль.

Ревва Тетяна Миколаївна, старший науковий співробітник міського літературно-меморіального музею ім. І. Карпенка-Карого

Виховані Євгеном Маланюком

В одному невеликому проміжку часу збіглося кілька різних, проте зближених одним смислом, дат. 1 лютого 1897 року народився наш знаменитий земляк Євген Маланюк. 22 грудня щойно минулого року трагічно пішов від нас незабутній Леонід Куценко. 7 січня цього року науково-творча громадськість не лише Львова, а й усієї України відзначає 70-річчя відомого вченого, багаторічного декана філологічного факультету Львівського університету, професора Тараса Салиги. І наш Леонід Куценко, і львів'янин Тарас Салига були об'єднані однією важливою справою, а саме: відкривали і відкрили для українців материкової України Євгена Маланюка. Про це – трохи нижче. А зараз кілька вступних зауважень. Може, це твердження комусь здається провокаційним, несправедливим або й навіть образливим, але, якщо добре подумати і, до того ж, якщо ти вихований на творчості Євгена Маланюка, то прийдеш до висновку, що певна доля вини за крайню неуспішність двох десятиліть української незалежності лежить на нашому письменстві, в тому числі і на літературно-критичному та літературознавчому секторах. Пам'ятається, як Мікулаш Неврлі під час свого приїзду до Кіровограда (було це, здається, ще в 1993 році, і приїзд той був спричинений його бажанням побувати на батьківщині Маланюка) говорив приблизно таке: зараз українська література має продукувати не так белетристику як потужну, наступальну публіцистику й так звану «літературу факту». Бо саме такі жанри, наголошував він, є найбільш дієвими у справі

формування свідомості народу, який, отримавши шанс побудувати свою державу, через свою інфіковану малоросійством та совковістю свідомість просто не в змозі успішно ним скористатися. Ось цю хворобу малоросійства необхідно уміло і довго лікувати. Про те, що малоросійство є хворобою, яку треба власне лікувати, говорив Євген Маланюк. В умовах незалежності таке лікування звичайно ж мало б здійснюватися на державному рівні, і ним, насамперед, мали б опікуватися, за словами Маланюка, «державні мужі». Але ж і письменство, з його неабиякими потенційними можливостями впливати на формування суспільної свідомості, мало б відчувати свою відповідальність. Мікулаш Неврлі не помилявся, коли говорив про публіцистику та «літературу факту» як найбільш дієві засоби впливу – за ним був досвід нації, яка успішно пройшла складний шлях самоідентифікації і врешті-решт досягла високого рівня самореалізації. На цьому шляху, сповненому шляхетного пориву до гідного й красивого життя, у чехів з'являлися достойні – від «батька» новітньої чеської державності Томаша Масарика, який, ще перебуваючи на посаді професора філософії Празького університету, розробив концепцію розвитку чеської культури, і до інтелектуала Вацлава Гавела, що зовсім недавно в одній із публікацій розповів світові і нам про всі теперішні наші проблеми – немов по полицях все розклав.

Зовсім інакше доля складається у нас. Не буду говорити про «інтелектуальний багаж» і моральний рівень усіх наших державних мужів – тут все однозначно зрозуміло. А щодо письменства – то замість публіцистичного наступу і жорсткої та правдивої «літератури факту», яка допомогла б суспільству зрозуміти хто ми, куди йдемо і куди треба було б йти, – відбувалися підтримувані зарубіжними грантами різного роду постмодерністські забавки, така собі «гра в європейськість», яка насправді, якщо тверезо глянути збоку та ще й врахувати, що йдеться про час, коли фактично вирішується доля великого, але ще й досі незреалізованого народу, виглядала дешевим провінційним фарсом. Про літературну критику говорити ще сумніше – вона фактично зникла. І якщо і з'являються вартісні речі, як, наприклад, «Час смертохристів» Юрія Щербака, то перших рецензійних відгуків їм доводиться чекати ой як довго. Таке собі суцільне мовчання – анемія літературно-критичної думки.

Наука про літературу? Тут пріоритети теж виявилися фальшивими. То з народництвом йшла війна, то з Шевченка міфотворця творили, то гендерним підходом з його фалософобією чи то фалософілією захоплювалися і т.д. і т.д. – таким чином проявлялася тенденція займатися всім, окрім сутнісного, того, без чого неможлива здорова інтелектуальна пожива для розтерзаної, не сконсолідованою, дезорієнтованої хитро задуманими PR-технологіями, а тому й безпорадної нації.

А пріоритети все-таки є! Один із них - Євген Маланюк, найенергетичніший український поет, один з найрозумніших українців ХХ століття. Його літературно-критична, літературознавча та культурологічна

есеїстика, зібрана у двотомній «Книзі спостережень» – явище шедевральне. Глибоке й точне мислення. Неймовірно проникливий аналіз. Красивий, піднятий до досі небувалих висот, спосіб висловлювання. А головне – колосальний державотворчий потенціал, який потребував не одноразових, а постійних інтерпретацій, тлумачень та розтлумачень. Спресована думка потребувала звільнення із форм, у яких вона перебувала, хай навіть та форма була красивою. Це звільнення думки мало б відбуватися з метою донесення її з допомогою тих же новітніх PR-технологій до «широких мас». Вже неодноразово висловлювалася думка: якби кожний з українських чиновників належно простудіював Маланюкову статтю «Малоросійство», то це відчутно укріпило б їх державницьке мислення. Якби...

Тарас Салига згадує: «Колись, здається, у 1959 р., на горищі моєї сільської хати, на платві під кроквою, я знайшов невеличкий згорток завернених у цупкий папір книг. Серед них були «Земля й залізо»...

Не відав я тоді, що приблизно через тридцять років мені, першому на Україні, пощастить упорядкувати та видати окремою збіркою об'ємний том поезій Євгена Маланюка».

То була щаслива знахідка. Треба лише уявити, що означало для юнака, який уже намірився стати студентом-філологом і через рік ним став, перечитувати поетичну збірку Маланюка, – саме ту, в якій пульсувала втілена в напружено-енергетичну образну форму націософська думка про історичну долю України. Саме в поезіях цієї збірки Маланюк постав остаточно сформованим як «напружений, незламно-гордий, Залізний імператор строф». Саме в цій збірці увиразнилися художні концепти України як Степової Еллади, якій так не вистачало варязького первню – залізного характеру, без якого держави не побудуєш. То ж зовсім не випадково, що саме Тарас Юрійович першим з літературознавців почав відкривати Маланюка для України. Через кілька років до нього прилучилися Сергій Білокінь та Григорій Сивокінь, видавши частину його «прози» – так сам Маланюк називав свою блискучу літературно-критичну есеїстку. Але всього цього було дуже мало, бо Маланюк як особистість потребував серйозного – глибокого і системного - наукового осмислення.

Леонід Куценко, майбутній молодший побратим Тараса Юрійовича, відкрив для себе Маланюка за кілька років до незалежності, коли в його руки попав томик поезій, таємно привезений братом зі США. З того часу Маланюк почав буквально творити його як літературознавця. Наділений неабияким талантом літературного слідопита, Леонід Куценко скрупульозно, крок за кроком відтворював життєвий шлях свого знаменитого земляка, наповнюючи при цьому біографічну канву тонким і точним аналізом «історії душі» поета. В цьому плані його монографія «Dominus Маланюк: тло і постать» є цілісним дослідженням, у якому дуже добре спрацював старий і добрий біографічний метод. Можу з певністю сказати, що ця монографія писалася під патронатом Тараса Юрійовича – між львів'янином та кіровоградцем була справжня

співдружність, позначена найприхильнішим ставленням один до одного, готовністю поділитися один з одним ідеями, думками та знахідками.

На жаль, цей злагоджений дуєт двох чудових літературознавців, який так багато робив (і зробив!) для повернення Маланюка в Україну, був нагло перерваний – одного темного грудневого вечора, який переходив у найдовшу ніч року (22 грудня 2006 року), трагічно обірвалося життя Леоніда Васильовича. Не знаю, чи встиг він отримати від свого старшого побратима чудовий дарунок – книжку «Повернення», у якій Тарас Салига скомпонував поезії, есеїстику, епістолярій Маланюка. І все те було супроводжене цікавими коментарями, більшість яких належали Тарасу Юрійовичу та Леоніду Васильовичу. Мабуть, не встиг, бо інакше обов'язково приніс би на кафедру, похвалився б...

Одна за одною продовжують з'являтися дослідження Тараса Салиги, присвячені Маланюку. І кожне таке дослідження – нова сторінка в маланюкознавстві, новий аспект, нове відкриття. Почитаймо, бодай, «Рильський – Маланюк – Сосюра (Спроба ідейно-дискурсивного аналізу)» чи «Євген Маланюк і Галичина», чи будь-яку іншу з його статей – і відчуємо, що кожна з них наближує нас до видатного поета і мислителя.

Він впряжений в упруги. Тягне плуга сам. Без побратима. І чекає на підмогу. Бо знає, що Євген Маланюк завжди потрібен Україні. Особливо зараз.

Григорій Клочек

ВІН ВИЙШОВ НА ХВИЛИНКУ...

Такої трагедії не переживали давно. Її не приймає душа, її відштовхує свідомість. Бо хто міг сподіватися цієї смерті, такої безглуздої й страшної? У яку шпаринку вона втиснулася між берегами життя? Чи його доля на якусь мить заплющила очі - і під той кліп ока сталося непоправне: його остання мить перейшла у вічність...

Повний сил, енергії, він мав багато планів. На нього чекали архіви, книжки, імена, ще не повернуті із забуття; чекали не прорецензовані дисертації, автореферати; його любили студенти й аспіранти; його шанували колеги; його знали в Україні й світі; до нього тягнулися люди, до його слова прислухалися... Боже, звідки взявся цей минулий час? Ще вчора, позавчора ми спілкувалися на кафедрі, жартували, говорили про зустріч Нового року... І хто міг знати, що 2007 рік настане без нього...

Леонід Васильович Куценко - доктор філологічних наук, професор Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка, заслужений працівник народної освіти України, лауреат премії імені Євгена Маланюка. Народився в селі Вільхове Ульяновського району на Кіровоградщині. З рідним краєм пов'язане все його життя. Він любив степ, обожнював Синюху. Захоплено ділився знахідками з історії цієї землі. Писав про земляків - знаменитих і звичайних людей. І скрізь знаходив діамантик, що давав змогу по-новому глянути на відоме або уявити невідоме.

Мав око пильне, душу чуйну, розум гострий. А ще - руки невтомні, які все вмiли робити.

Так, він любив свій край і навіть не допускав думки, щоб покинути його й податись у світи, хоча охоче працював у бібліотеках і архівах Праги, Варшави, Нью-Йорка. В інтерв'ю, яке було опубліковане за кілька днів до трагічного кінця й виявилось останнім, він сказав: „Я не виживу в їхньому світі, не виживу без нашого полину, без степу, без запаху річки і зілля. Я страшенно закоханий у рідну землю...”

Майже все його свідоме життя пов'язане з Кіровоградським педуніверситетом імені В.Винниченка. Тут він закінчив філологічний факультет (1978). Тут набував громадянського гарту в ролі комсомольського ватажка. Об'їхав півкраїни з будівельними загонами й групами мандрівників-любителів. З 1982 року працював на кафедрі української літератури, пройшовши шлях від асистента до професора. Довгі роки очолював філологічний факультет.

Непростим був його злет на наукову орбіту, бо спочатку його пошукова струна бриніла без резонансу душі. Та коли вийшов на свою дорогу, а нею виявилась життєва і творча доля Євгена Маланюка, піднімався на вершини впевнено і стрімко. Пішли статті, книжки, видання творів самого Маланюка. Найінтимніша книжечка „Боян Степової Еллади” (1993) визначила тональність тривалого діалогу Л. Куценка з геніальним земляком. Своєрідним осяянням породжені книжки „Як перший пелюсток весни...” Інтимна лірика Є.Маланюка. Три обраниці поетової музи” (2000), „Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань” (2002). Етапною стала монографія „Dominus” Маланюк: тло і постать» (2001, 2002), яка вивела автора в ряди відомих дослідників, відомих учених. У її другому виданні Л. Куценко вперше проаналізував творчість Є. Маланюка американського періоду. Даниною пам'яті стали й видання творів поета, упорядковані Леонідом Васильовичем: „Невичерпальність” (1997), „Поезії з нотатників” (2003). У дорозі до читачів книжка нотаток поета, над якою довго й наполегливо працював літературознавець і якої вже, на жаль, не побачить...

Леонід Васильович володів особливим талантом: за рядком міг відчути ситуацію, за деталлю - характер, за твором - долю. Із мороку часу, із мовчання архівів, із занедбаної, деформованої пам'яті він повертав імена українців, без яких рідний космос не був би повним. Назвемо хоч би книжки „Наталя Лівницька-Холодна. Нарис життя і творчості” (2004), „Дон-Кіхот із Кам'янця-Подільського. Микола Чирський. Літературний портрет” (2005), „Народу самосійні діти...” (2005) тощо. Бібліографія його праць широка й розмаїта: ціла полиця книжок, сотні статей, виступів. Йому до всього було діло, до всього тягнулись руки.

Час осмислення місця й ролі Л.Куценка в нашому літературознавстві, в рідній освіті й культурі ще попереду.

А зустрічі з ним, завжди усміхненим і трохи іронічним, уже позаду. Залишається пам'ять. Світла й болісна.

22 грудня - день зимового сонцестояння, знаковий день для Леоніда Васильовича, після якого він щоразу відроджувався, чекав літа, готувався до нових подорожей, які неймовірно любив. Увесь цей день просидів за комп'ютером. А під вечір сказав дружині й старим батькам, що вийде на хвилинку... Але та хвилинка стала вічністю. Гіркою й безжалісною. Виходячи навіть не прощався. Бо ж - на хвилинку. А тепер - ми прощаємося з ним, висловлюючи щире співчуття рідним і близьким.

Вічна йому пам'ять...

Члени кафедри української літератури та журналістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка:

КЛОЧЕК Г.Д., БУРЯК О.Ф.,
ГОЛЬНИК О.О., ГРЕБНЬОВА В.Т.,
ГУМАНЕНКО О.О.,
ЗУБАК Л.О., КИСЕЛЬОВА Г.М.,
ЛАВРУСЕНКО М.І.,
МАРКО В.П., МИХИДА С.П.,
ОЖОГАН Л.О., ОЦАБРИК І.В.,
ПОЛЯРУШ О.Є., ТАРАН О.І.,
ТКАЧЕНКО С.В.,
ФЕНЬКО Н.М.

“Літературна Україна”

Обірвалося життя науковця, письменника, громадянина

Не стало Леоніда Куценка. Професора Кіровоградського держуніверситету імені Винниченка, відомого літературознавця, члена Національної спілки письменників України, громадського діяча. Смерть обірвала його життя на півдорозі - коли вже досягнуто вершин професіоналізму, коли ще достатньо сил і багато творчих задумів. Він щойно закінчив чергову книгу, цього разу присвячену "українським Афінам" - Хутору Надія, на столі залишилися начерки запланованих праць, котрим не судилося бути написаними.

Леонід Куценко першим склав довідник кіровоградських авторів, яким упорядкував хронологію літературного процесу на Кіровоградщині, він здійснив глибоку розвідку українського літературно-мистецького життя в нашому краї ХІХ - початку ХХ століть, справжнім одкровенням для українського читача стали його книги про видатного поета-емігранта нашого земляка Євгена Маланюка.

Куценко брав активну участь у всіх політичних подіях, спрямованих на захист української державності, демократизацію країни, духовне відродження народу. Його чесність і безкомпромісність у відстоюванні національних та демократичних цінностей - загальновідомі. Талановитий публіцист, він пристрасно відгукувався на гострі ситуації, що склалися в суспільстві.

Леонід Васильович був другом нашої газети та її постійним автором, його публікації не залишали байдужими читачів і, природно, послужили підставою для присудження йому журналістської премії імені Володимира Винниченка, заснованої "Народним словом" на честь здобуття Україною незалежності.

Леоніда Васильовича любили студенти. Він для них був більше ніж професором. Багато хто з його вихованців пішов у широке життя з його настановами, його методикою оцінки процесів, що відбуваються в суспільстві, патріотичними переконаннями. І, треба сподіватися, все це щедро проросте у наступних поколіннях.

Смерть Леоніда Куценка - непоправна втрата. Як людини і науковця, літератора і громадського діяча, наставника і вихователя молоді генерації української інтелігенції. Він багато чого не встиг, але те, що ним зроблене, залишиться з нами й з наступними поколіннями - його творчий доробок чітко закарбувався у багатоплановій книзі буття українського народу. Вдячність йому за це і вічна пам'ять.

Колектив газети "Народне слово"

Рукопис у вічність

На високій ноті несподівано урвалася талановита пісня - пішов із життя непересічний українець, Учитель з великої літери, відлетіла у вічний вирій степова козацька душа Леоніда Васильовича Куценка.

Він був сином сільських учителів і став світочем українського літературознавства.

Він був справжнім патріотом, не вважав себе героєм, а просто робив те, що йому підказувала совість.

Він був характерником і володів магічною здатністю об'єднувати навколо себе людей.

Народився Леонід Васильович 15 лютого 1953 року в с. Вільховому Ульяновського району Кіровоградської області. Мав неймовірний пієтет до земляків, надзвичайно любив свій край, страшенно обожнював Синюху і кожного карася, пійманого в ній.

Навчання у Вільхівській середній школі, робота в ній, лави Радянської Армії, будівельна бригада радгоспу "Родіна", Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О.С.Пушкіна.

Студент, комсорг, доцент, декан, професор.

І разом з тим - вічний мандрівник і мрійник, котрий вірив у казки й намагався творити казку з прози життя.

Леонід Васильович Куценко - доктор філологічних наук, професор кафедри літератури та журналістики КДПУ імені Володимира Винниченка, член Національної спілки письменників України, лауреат обласних премій імені Євгена Маланюка та Володимира Ястребова, заслужений працівник народної освіти України. Леонід Васильович - фундатор наукової школи, що досліджує творчість письменників-емігрантів, першовідкривач таких

літературних імен, як Євген Маланюк, Юрій Дараган, Наталія Лівницька-Холодна, Микола Мирський... Автор понад 300 наукових праць. До останньої хвилини він творив: на столі лежить завершений рукопис нарису-мандрівки "стежками Хутора Надія". Він був людиною світу, європейцем, що надто любив і досконало знав кожен куточок Кіровоградщини - своєї малої батьківщини.

Наш Леонід Васильович володів найнебезпечнішим і найсвятішим фахом філолога, бо через слово формував душі майбутньої нації. Леонід Куценко був оптимістом, переповненим творчими задумами. Не любив дня зимового сонцестояння. І саме цей день - 22 грудня - для нього став останнім.

Осиротів університет.

Осиротіла Кіровоградщина.

Осиротіла Україна.

Колектив Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Прощання з другом

За три дні до цього трагічно-безглузлого випадку, коли під колесами автомобіля у вечірньому Кіровограді обірвалося життя Леоніда Васильовича, ми зустрічалися з ним у Києво-Могилянській академії. Обговорювали коментарі до щоденника Євгена Маланюка, який невдовзі вийде окремою книжкою. То була каторжна робота: розшифрувати багаторічні записи поета, пояснити хід його думок, явити читачам інтелектуальний контекст щоденника. Він усе встиг - і таким чином спадщина Маланюка, "імператора строф" з берегів Синюхи і Гудзона, завдяки професорові Куценку постане в більшій, ніж досі, повноті.

Він узагалі багато встиг. Коли ми познайомилися чверть століття тому, Льоня Куценко був імпульсивним, життєрадісним, енергійним юнаком, викладачем-початківцем, який ще сумнівався в своїх наукових можливостях, але йшов час, і сталося те, про що кажуть так: ця людина створила сама себе. Створила працею і талантом. І ще - болісно самокритичною внутрішньою роботою. Він не дозволяв своїй душі лінуватися. Йому було притаманне загострене почуття відповідальності за взятую на себе роботу, в котру він - як мені все частіше здавалося - втікав від скверни життя і душевної втоми, від нашої безтямної, самозгубної української "чехарди" на висотах київських, кіровоградських, від суєти і прикрощів, що ми їх мимоволі завдаємо своїм ближнім.

Я читав майже все, що написав Леонід Васильович. Передусім - його численні дослідження про Євгена Маланюка, про "українську" Прагу і земляків-поетів, які опинилися в еміграції. Це ціла бібліотечка книг, написаних або ж упорядкованих моїм другом. Коли ми зустрічалися востаннє, він сказав, що щойно завершив роботу над нарисом про Хутір Надія - хутір був його особливою любов'ю. А мені ще запам'яталася

надрукована свого часу в "Народному слові" вражаюча історія, пов'язана з Вільховою, рідним селом Леоніда, що в Ульяновському районі. Йшлося про жінок, які під час війни рятували полонених наших солдат, даючи їм притулок після страшної уманської "ями"...

Він був одним із кращих, найсумлінніших знавців історії степової України, Єлисаветграда-Кіровограда - міста, до якого приїхав юнаком, щоб залишитися тут назавжди. Ось його прощальний портрет, той, який стоятиме біля його домовини: за спиною Льоні - старий корпус університету, де він викладав мало не тридцять років, де в нього залишилося чимало друзів, які поважали і любили його. Саме так, його любили. Багато хто з колег і, студенти. Мабуть, тому, що він був чесним і відкритим. На нього могли образитися "за правду", але, здається, не надовго. Професор Куценко і "такса" за іспит - то були речі цілком не сумісні. Він належав до числа тих, рідкісних Дон-Кіхотів, без яких світ був би нецікавим і явно гіршим. "Ми чесно йшли, у нас нема зерна неправди за собою", - це сказано про таких, як він...

15 лютого 2007-го Леоніду Васильовичу виповнилося б тільки 54 роки. Прости нас, друже, і вічна Тобі пам'ять...

Володимир Панченко

Він ніс енергію добра і правди

Загинув Леонід Куценко. Трагічно загинув: у сутінках переходив стрімку магістраль міста, і потік авто обірвав йому життя. Сталося це 22 грудня, у п'ятницю.

Куценко Леонід Васильович народився 15 лютого 1953 року в селі Вільховому Ульяновського району Кіровоградської області в учительській родині. В 1978 році закінчив філологічний факультет Кіровоградського педагогічного інституту, працював секретарем комсомольської організації вузу, деканом рідного факультету, доцентом кафедри української літератури. Професор, доктор філологічних наук. Заслужений працівник народної освіти України. Член Національної спілки письменників України з 1998 року, лауреат літературних премій імені Євгена Маланюка (2003) і премії фонду Волянників-Швабінських фундації Українського вільного університету в США (2003).

Леонід Васильович належав до тих рідкісно виняткових у сьогоденнішому діловому й черствому світі людей, хто від першої зустрічі прихилив до себе. Глибокою ерудицією, нестандартним і відповідальним мисленням, неприйняттям фальші й пристосуванства. Ним захоплювались студенти, журналісти, вчені, письменники, люди прості та непрості. Він ніс у собі потужну енергію добра, любові, правди.

Мріючи в юності стати археологом, він став справжнім археологом у літературі, про що свідчать його книги. Ще в часи перебування в СРСР завдяки братові Володимирові до його рук потрапив поетичний збірник Євгена Маланюка, виданий у Нью-Йорку, й Куценко, відчувши силу слова

свого земляка, почав пошук слідів нашого великого поета, фактично присвятивши цьому пошуку своє життя: Новоархангельськ, Кіровоград, Санкт-Петербург, Київ, Львів, Кам'янець-Подільський, Польща, Чехія, США - ось далеко не вся географія його пошуків. Результат - книги "Боян Степової Еллади", "Євангеліє чужих піль", "Євген Маланюк "Невичерпальність", "Ні, вже ніколи не покаюся... (Євген Маланюк: історія ісходу)", "Так розчахнулось дерево родини...", "Штрихи до сімейної драми Маланюків. Листи поета до сина)", "Dominus Маланюк: тло і постать", "Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань", "І спомину непроминуча кара... (Євген Маланюк: подорожі Україною 1926-1943)". Останній рік Леонід Куценко натхненно трудився над розшифруванням і підготовкою коментарів до записників та щоденників Маланюка, планував видати багатотомне зібрання творів поета й історіософа.

А ще оригінальні розвідки про творчість Івана Микитенка, Наталії Лівницької-Холодної, Володимира Сосюри, Юрія Дарагана, Миколи Вороного, Миколи Чирського, Дмитра Чижевського, Миколи Куліша... Книги про долю української станової та духовної аристократії на степових землях Центральної України, "Літературний словник Кіровоградщини", який став настільною книгою вчителів, краєзнавців і любителів словесності, "Час вчитися любити. Біблія на уроках літератури"... Він не чекав меценатів, а видавав по кілька книг щороку в регіональних видавництвах краю за власний кошт, наче квапився встигнути, - з часом ці книги перевидавались у видавництвах столичних, підтримані діаспорними вченими та благодійниками.

Попри наукову й літературну зайнятість він не цурався громадської роботи: у діяльності патріотичних рухів, "Просвіти", краєзнавства, відстоюванні національних пріоритетів його думка завжди була бажана й вагома. Відкритий і доступний, неперевершений оратор і полеміст, жартівник і життєлюб - таким був Леонід Васильович. Був, є і буде з нами - у книгах, у справах, у вдячній пам'яті.

Рада Кіровоградської обласної організації НСПУ

СЛОВО ПРО ЛЕОНІДА КУЦЕНКА

Минуло сорок днів від дня трагічної загибелі літературознавця, професора Кіровоградського державного педуніверситету, члена Національної спілки письменників України Леоніда Куценка. За християнським звичаєм у такий день слід пом'янути покійного. Своє життєве кредо він висловив у чи не останньому своєму інтерв'ю: "Треба бути Людиною - і все". Леонід Васильович був саме такою людиною.

Сьогодні ми вміщуємо кілька спогадів про нього - колег по роботі й перу, людини, котра мала щастя навчатися у Куценка. Хай їхні теплі, зворушливі слова ляжуть у вінок пам'яті про того, хто так багато зробив для повернення Україні забутих сторінок історії її культури, традицій

безкорисливого служіння своєму народу, виховання справжньої інтелігентності.

Він був самим собою

Час епічних споминів про Леоніда Куценка ще не прийшов. Ще кожна згадка, кожне слово про нього обвуглюють душу. Чому це сталося? Як проектується людська доля на час? У чому провина моя, всіх нас, що його свічка, яка горіла так яскраво й потужно, в одну мить погасла під колесами авто?..

Недавнього вечора, близько сімнадцятої години (це майже той самий час, коли сталася трагедія), я долав той же перехід. І неймовірно збурення піднялось у душі, коли побачив, як легкове авто, не зменшуючи швидкості, перетнуло смугу переходу - на червоне світло... Кудись мчимося, летимо, не зважаючи на тих, хто поруч. Як рятуватись від цього шаленства? Душа болить, а відповіді не знаходить...

Завжди життєрадісний, він носив у собі якусь печію, болісно реагував на дисгармонію світу. Він любив свою комсомольську юність - і одним із перших у педуніверситеті поклав на стіл свій партквиток, коли прийшла перебудова. Він був толерантним, але міг вибухнути гнівом, коли зневажались ідеали. Мав зірке око, тонко розумів життя з усіма його суперечностями, але не відділяв себе від його течії, не міг спокійно сидіти на березі цієї бурхливої, каламутної ріки. Україна, її державність і мова, наша духовність і національна гідність - то були теми, навколо яких постійно обертались його думки та громадські справи, академічна й дослідницька праця. А водночас статті й книжки, над якими напружено працював, ставали прихистком від земних тривог.

Із наших розмов я знав, що найсокровенніші слова він звіряє щоденнику, який вів багато років. Причому Леонід Васильович мав за золоте правило: у щоденнику висловлюватись до кінця, нічого не приховуючи, навіть того, що іноді приховуєш від самого себе. Але на якомусь прюзі життя щоденник спалив. Я жалкую, що так і не поговорив із ним на цю делікатну тему. А мотиви знищення щоденника відкрили б якісь істотні ознаки нашого часу - доби формування української державності, які яскраво втілював Леонід Васильович. Можу про це говорити з певністю, бо на різних суспільних щаблях контактував із ним понад тридцять років.

Місце щоденника замінювали сторінки праць, де він спілкувався з людьми, одержимими високими ідеями та ідеалами. Є.Маланюк дав їм прекрасну характеристику: "народу самостійні діти". Леоніду Васильовичу дуже подобалась ця оцінка, під такою назвою навіть видав книжку. Я певен, що й сам він належав до тих "самостійних дітей" нашого народу. А найголовніше - був самим собою. І це право виборював усе життя.

Василь Марко, професор

Його образ формуватиме одержимих

Мемуари, епістолярій були улюбленими літературними жанрами Леоніда Куценка не тільки з причин власної професійної потреби, а й тому, що в цих жанрах найглибше, найяскравіше пізнається людина-творець. Цього завжди прагнув Куценко. І досягав мети. Не сумніваюсь, що книгу спогадів про науковця і письменника напишуть сучасники. Його світлий, невтомний образ формуватиме іще не одне покоління одержимих. Я пізнавав Куценка два десятиліття і мрію написати гідний його доброї й талановитої душі спомин. А тим часом - штрих.

В одному інтерв'ю року 2000-го Володимир Панченко на запитання, чи мав на нього особисто вплив Винниченко як особистість, як митець і політичний діяч, відповів мені: "Хитре запитання. Його можна зрозуміти і так: чи не існує якого зв'язку між тим, що Винниченко був соціал-демократом і я ввійшов до Української соціал-демократичної партії? А от Леонід Куценко, який досліджує життя і творчість націоналіста Євгена Маланюка, ввійшов до ОУН. Отже, чи не впливає предмет на суб'єкт? Я думав колись над цим і дійшов висновку, що - ні, не впливає. Може, я помиляюсь".

Думаю, що помилявся таки Панченко. Поринувши у світогляд Маланюка та його доби, його оточення, Куценко не міг би так глибоко й щиро подати його в своїх дослідженнях, якби мислив інакше, в іншому ідеологічному спрямуванні. Це саме той випадок, як на мене, коли предмет дослідження впливає на суб'єкт і дуже суттєво. Комсомольський секретар у минулому, він із огрому літератури, досі приховуваної від нас, раптом пізнав правду і силу філософії любові до свого, рідного, неповторного, не схожого на жодне інше у цілому світі. Членом Організації українських націоналістів Леонід Васильович став у середині 90-х років минулого століття та своїм авторитетом, окрім усього, активно сприяв вимиванню з української націоналістичної ідеї бруду, нанесеного і царським, і більшовицьким режимами. Незабутні його виступи на літературно-мистецьких вечорах, які ми проводили в Кіровограді до 120-річчя Симона Петлюри, 100-річчя Юрія Липи.

Підтвердженням впливу Маланюкового світогляду на дні й труди Леоніда Куценка є також яскравий факт переосмислення ним проблеми, над якою й досі ламають списи чолові нашого міста: будучи в кінці 80-х ревним прихильником повернення історичної назви місту, він згодом зрозумів облудність та підступність топонімічної політики і царської доби, і більшовицької, яку багато хто й сьогодні підносить на щит. Про це я заявляю авторитетно, оскільки не раз на згадану тему доводилось вести із ним мову.

**Василь Бондар, голова обласної організації
Національної спілки письменників України**

Непроминучий спомин

Вражаючу звістку принесла "Літературна Україна" 28 грудня: "вийшов на хвилинку..." у Вічність Леонід Куценко. Попереду святкові новорічні дні, але не можу стримати біль у серці, так важко його носити.

Це здається неймовірним, але, заглиблюючись в історію літератури краю через нещодавнє призначення мене директором Хмельницького обласного літературного музею, я звернув увагу на забуте в літературі ім'я нашого земляка-письменника - Микола Чирський. Де знайти матеріали про нього? Як донести його життя і творчість до наших сучасників? І раптом - готова книжка про нього від самого автора Леоніда Куценка! Із захопленням прочитав "Дон Кіхота з Кам'янця-Подільського"... Відкрив для себе не лише поета, театрала, "мужнього українського" патріота, а й автора його біографічного портрета - цікавого, спостережливого, вдумливого, вмілого оповідача-дослідника.

Мав декілька телефонних розмов з Леонідом Васильовичем, запрошував його на Поділля, в Кам'янець, але він не міг знайти в своєму робочому графіку вільних днів на поїздку. Домовилися зустрітись у Києві, на з'їзді письменників.

Пильно вглядався в обличчя невідомих мені учасників форуму: який же з них Леонід Куценко? Коли ж нас нарешті познайомили, був вражений: сподівався побачити літню людину із сивою головою й похиленими плечима, а вздрів перед собою такого могутнього красивого чоловіка.

Леонід Васильович подарував мені дві книги, і саме одну з них - "І вічність на каменях Праги..." я дочитував у грудневі дні. Читав - і нібито бачив перед собою її автора, хотілося пригадати і голос його, та марно, бо ж поспілкувався з ним мало, читав - і думав, як напишу йому листа. Розповім про враження від нарисів, про наміри використати їх у роботі музею, поділюсь й своїми знахідками: публікаціями Миколи Чирського в кам'янець-подільській окружній газеті "Подільнянин" періоду 1941-1942 років, його невідомими віршами в журналі "Пробоем", спогадами про нього. А ще хотів попросити Леоніда Васильовича поділитися матеріалами про поета з нашим музеєм, зокрема копіями світлин Миколи Чирського та єдиної збірки "Емаль". Збирався написати Леонідові Куценку саме в передноворічні дні.

Так, у ці дні, подумки звертаючись до Леоніда Куценка над його книгою "І вічність на каменях Праги...", не знав-не гадав, що у вічність так раптово, так боляче для всіх, хто цінував його, відлетів уже він, Леонід Васильович.

Переді мною лежить ще одна книжка Леоніда Куценка, яку маю прочитати: "І спомину непроминуча кара..."

**Із листа Василя Горбатюка, письменника з Хмельниччини, до
Василя Бондаря**

Ми понесемо у світ часточку його душі

Несподіваний дзвінок подруги: загинув Леонід Васильович. Мені не хочеться в це вірити, про це говорити, але так сталося. Подумки прокручую в пам'яті недавнє минуле. Ось ми, першокурсники, насторожено дивимося на незнайомого нам Леоніда Куценка. Та він відразу ж захоплює нас своєю розповіддю. В ньому стільки енергії, життєрадісності, мудрості! Ми розуміємо його. На лекціях встигаємо і посміятися, і поплакати, а головне - набираємося неоціненного досвіду.

Потім стаємо свідками виходу в світ його книг. Читаючи їх, переконуємося у багатогранності науковця, у тому, яка копітка й наполеглива робота за кожним написаним ним рядком. В останньому інтерв'ю нашому "Студентському меридіану" Леонід Васильович зауважив: "Я гадаю, що дещо зробив із запланованого". Звучить як підсумок. Але ці ж самі слова могли б стати увертюрою до багатьох книг, котрі він не встиг написати.

Хочеться, щоб усі ми разом доклали зусиль до збереження світлої пам'яті про цю прекрасну, добру й мудру людину.

**Юлія Гладир, студентка факультету філології та журналістики
КДПУ ім. Винниченка**

Час і серце

Леонід Куценко - один з найбільш достойних уродженців нашого з вами, шановні земляки, благодатного і щедрого на таланти краю. Син сільських учителів — доктор філологічних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, лауреат премії імені Євгена Маланюка - він став світочем українського літературознавства. Людина виняткової чутливості, доброти, порядності, наполегливості й устремління.

15 лютого Леонідові Куценку виповнилося б тільки п'ятдесят п'ять. А вже рік, як він відійшов у вічність... Спасибі друзям і всім небайдужим людям, котрі свою вдячну, животворящу пам'ять про Леоніда Куценка матеріалізували у меморіальну дошку на його рідній школі в рідному Вільховому, що в Ульяновському районі. Спасибі родині, землякам-вільхівчанам.

Він дивовижно любив своє село, обожнював Синюху й кожного карася, пійманого в ній. З неймовірним сентиментам ставився до односельців: огортав їх любов'ю й турботою, писав про їхні долі в районну та обласні газети, записував з їхніх уст фольклорні твори, досліджував в образах та подіях історію рідного краю, зустрічався з учнями та вчителями місцевої школи. І у всьому тішився спільним родовідним коренем. Село Вільхове не сходило з його уст: і яка там вода, і які життєрадісні й витривалі люди — хвалився без угаву. А тоді з пієтетом переходив на грушан: „Оце ж у твоїй Грушці...” Наші діалоги, серйозні й іронічні, мені не забути ніколи, як і те, що саме Льоня визначив моє місце на кафедрі української літератури Кіровоградського педуніверситету. Як і півтора десятка щасливих, сонячних

років творчої праці поряд з ним... Як і ті перші страшні своєю трагічністю хвилини й дні, коли його не стало...

Він був багатогранно обдарованою особистістю, захоплювався фотографією, філателією, любив мандрувати — «на світ подивитись» (пройшовся на байдарках по Синюсі, подорожував по зауральських річках Єнісею та Обі, об'їздив зі студентами й викладачами всю Україну, пізнав у наукових відрядженнях Чехію, Польщу, Сполучені Штати Америки), у нього виходило керувати (був комсоргом Кіровоградського педінституту, деканом філологічного факультету), тож міг реалізуватись (і зреалізувався!) у багатьох видах людської діяльності біографії напише, що „ще студентом визначив собі літературознавство як свою «археологію». Цим захопленням активізував до науково-пошукової роботи і нас — студентів молодших курсів. З часом він став членом «могутньої купки» кіровоградських професорів-філологів Василя Марка, Григорія Ключека, Володимира Панченка, Олега Поляруша, Світлани Барабаш, її «золотої» історії 1990-х — початку 2000-х років, у якій науково шліфувались і ми, молодші викладачі «найкращої у світі» кафедри української літератури педуніверситету.

Леонід Куценко став одним із тих лицарів рідної культури, котрі, за влучним висловом його літературного кумира Євгена Маланюка, «на своїх щитах — раз назавше — написали ім'я нашої Батьківщини, яка для них була Прекрасною Дамою, Нареченою, Коханою, Єдиною». Рідна земля — мала батьківщина й вся Україна — визначили громадянську позицію літературознавця. «Націоналіст - це для мене норма!» — з неабиякою самоповагою казав він. Це звучало як життєве кредо. Національні почуття він вважав найвищою характеристикою громадянина будь-якої нації. Сам же був Великим Українцем, справжнім патріотом. Свідомо вигранюючи себе на українського аристократа, Леонід Куценко орієнтував і своїх співвітчизників на позбавлення комплексу меншовартості, так званого малоросійства, на культивування в національному характері гордості, свободолюбства, цілеспрямованості. Його переконання та історіософські погляди великою мірою визначились силовим полем потужного життєвого і творчого шляху Євгена Маланюка — цьому великому Поетові й Громадянину, новоархангельському землякові, й присвячена докторська дисертація вченого, що стала знаковим явищем у культурологічному житті України.

Льоня Куценко. На арені драматичних подій нашого життя він був Гладіатором, Лицарем совісті. В одній руці тримав час, а в іншій — серце. Його серце було надзвичайно чутливим до світу, через нього і проходила невидима енергія, і саме через нього доводилося чи не найбільше страждати. Пригадую нашу телефонну розмову напередодні того трагічного дня зимового сонцестояння, після якого він хотів відчутти приплив оптимізму й новий оберт життя з новими планами.

І все ж час — це найсуворіше випробування для кожної творчої особистості і - Леоніда Куценка. Попереду осмислення його місця й ролі в нашому літературознавстві, освіті та культурі.

Антоніна Гурбанська, кандидат філологічних наук, професор, декан
Кіровоградського факультету Київського Національного університету
культури і мистецтв

З ГОРНА ЛЕОНІДА КУЦЕНКА

Коли 1995 року симпатичний мені своїм гострим словом, "інтелігентною" іронією, динамічний у русі і роботі молодий науковець Леонід Куценко подарував "Літературний словник Кіровоградщини" зі своїм автографом, де він виступив у заголовній ролі автора-упорядника, мене, відверто кажучи, цей дарунок застав зненацька. Вже тоді він видав першу книгу про Євгена Маланюка "Боян Степової Еллади", якою презентував себе у науковому та літературознавчому світі як упевнений, доскіпливий дослідник. Холодних докопувачів літературних Істин я назустрічався, тому мене притягував "емоційний одяг" його праць. Тож чекалося, що ось вийде наступна солідна монографія (і така з'явилася пізніше і подивувала весь науковий світ), але ось тримаю "Літературний словник Кіровоградщини" з його короткими, "сухими" довідками та бібліографією...

І вже після того, як усі ми радо вітали Леоніда Васильовича з його великим дослідженням "Dominus" Маланюк: тло і постать" (2001 р.}, відзначеним літературною премією Євгена Маланюка, і я побачив вченого, на моє переконання, у його істинному покликанні і усвідомленій ролі, знову зустрічаюся з невиситимим (так виявилось!) пошуком. 2003 р. - "Євген Маланюк. Поезії з нотатників". Треба було ті нотатники віднайти. Треба було попоїздити, позустрічатися з літературознавцями і літературними документами в недалекому закордонні і заморських краях. Той же 2003 р. - "Князь духу". Окремі комори великого духовного дому автора Залізних строф. Цей же 2003-ій - "Юрій Дараган. Срібні сурми". Леонід Куценко першим в українській літературі подає зримий, почутий душею образ незламного духоборця, пов'язаного життям з нашим краєм. Ми про це явище устами самого Леоніда Васильовича розповідали рік тому в "Стежині" (випуск № 111-й). І мене прикувала ота його емоційна одежа нехолодного дослідника і художника: ..."збулося ВСЕ - і муки сухітника, і каліцтво, і задушення хворим горлом і спаленими туберкульозом легенями. Йому йшов лише тридцять третій рік, вік Ісуса Христа. Не грішитиму супроти Бога - просто вкотре збулося фатальне автопророцтво, дароване митцеві Небом разом із талантом. Останнім Всевишній не поскупився й дав відбутися визнанням поетом..." Так пише художник і поет. Мені, поетові, ті слова Леоніда Куценка гудуть священними дзвонами пам'яті.

Автор пам'ятає, в який час він живе, що в цьому часі втрачається, хоче достукатися до сучасника; який же великий цей духовний світ нашого краю! Нашої України! Ідіть до нього! Причащайтеся правдою, силою духу, свободою, красою і самопожертвою в ім'я свободи і добра...

Одна із тих скалок золотих, що висвітлюють наш небосхил і проганяють сутінки підступного вечора - словоподвижництво мужньої дівчини з Полтавщини Наталі Ливицької-Холодної, яка вісімнадцятирічною "у 1920 році змушена була залишити Україну, але зберегла (всеньке ХХ століття!) незгасну до неї любов...

І ось 2004 р. - книга Леоніда Куценка "Наталя Ливицька-Холодна. Нарис життя і творчості". Ні втоми, ні спину! І це робота не за столом, закладеним уже готовими літературознавчими дослідженнями - треба тільки скомпонувати свій "віз". В анотації читаємо: "Увазі читача пропонується перша спроба осмислення життя та творчості поетеси"...

Нарешті - 2005 р. Леонід Васильович дарує мені знову зненацька (чи зненацька? Адже був уже "Літературний словник Кіровоградщини") видання "Народу самосійні діти. Українська доля Дикого поля". Звичайно ж це - не "...Словник". Однакове лиш подвижницьке прагнення - показати незнищенність української духовної ідеї, показати, що є підґрунтя для наших сьогоднішніх дбань. Леонід Куценко засвідчує це прикладом бурхливої діяльності української культурно-просвітницької еліти, яка розкішно куцилася на теренах колишнього Дикого поля, цього, за словами В'ячеслава Липинського, "географічного протягу". І тут же він виписує своє завдання - зробити не краєзнавчу розвідку, а постудіювати "над долею землі, що в колишній Російській імперії звалася Новоросією, із відстеженням тенденцій, характерних для всієї тодішньої України".

І однакова оця емоційна одіж слова, яка вирізняє Леоніда Куценка з-поміж справді відомих в Україні вчених у цій царині. Читайте: "...свого часу мене не здивував той факт, що навіть у спискові членів правління Єлисаветградського земства я зустрів лише одне виразно українське прізвище. Хоч уже тоді мені дуже кортіло дізнатися, а де ж Гоголі-Яновські, де Тобілевичі, Чикаленки, Кропивницькі. Винниченки. Чому в спискові найбільших землевласників повіту на українській землі домінують Самеди-Варуни, Урусови, Шуйські, Кноррінги, Юрицини... Тож чому Карпові Тобілевичу, Луці Кропивницькому, Кирилу Винниченкові судилося бути тільки управителями панських маєтків?.."

Тому їхні діти, продовжуючи добиватися повернення високого соціального статусу, вибореного їхніми дідами, своєю діяльністю засвідчували наявність на підколоніальних землях української еліти, яку бюрократичними перепонами хотіли змалити поневолювачі України. Леонід Куценко хоче розворушити приспану гордість українців. Це так красномовно! Євген Гребінка (батько його був елисаветградським поміщиком) писав своєму приятелю в Ніжин з Петербурга: "Думал я долго дорогою: що з мене буде в Петербурзі, що я там робитиму між москалями? Й вышло противное. Петербург есть колония образованных малороссиян. Все места, все академии, все университеты наводнены земляками, й при определении человека на службу малоросс обращает на себя внимание как un homme d'esprit (розумна людина (франц.) - Л.К.)".

"Ось так!" - вигукує (щоб до вас долинуло) Леонід Куценко.

Автор дає коротку, але живописну хроніку нищення козацької шляхти, національної окремішності, яке прагло, щоб ми жили" - на нашій не своїй землі". "Тож потрібно було понад століття, - пише Леонід Куценко, - щоб правнуки козацькі прийшли до гімназій, реальних шкіл, відбулися, як духовна еліта імперії, не забувши свого етнічного коріння".

І ось - один з цієї еліти в нашому краї — Микола Федоровський. Він створює Єлисаветградську ремісничо-грамотну школу, яка, по суті, стала первістком професійної освіти в Російській імперії. Вперше у величезній країні цей чоловік спробував поєднати загальну освіту з професійною. (А, до речі, де ж вулиця в нинішньому Кіровограді, начиненому іменами Володарських, Ярославських, Пашутіних, Бикових, - де вулиця знаменитого (так!) Миколи Федоровського?). Ось кого висвітлює побожним словом Леонід Куценко. Навіть переїхавши до Петербурга, Микола Федоровський починає клопотати в міністерстві освіти про дозвіл друкувати книги українською мовою. Одержавши відмову, добивається дозволу Синоду друкувати українською мовою Євангеліє, організовує "Всеслов'янське музичне коло для духовного підвищення народу", "Товариство видання загальнокорисних та дешевих книжок для українського народу".

Це імена - не містечкового масштабу. Імена колишньої всієї Росії. Загальноукраїнські імена.

Саме у контексті культурно-освітнього відродження рідного народу Леонід Куценко розглядає постановку в Єлисаветграді Петром Ніщинським знаменитих "Вечорниць" (на жаль, нинішні кіровоградці стерли з лиця землі приміщення по вулиці Леніна, де колись відбулися "Вечорниці", викинули меморіальну дошку - матеріальне свідчення про цю подію). "Вечорниці" стали "поштоухом до створення М.Кропивницьким власне української театральної трупи, яка 28 жовтня 1882 року виставою "Наталка Полтавка" на сцені Єлисаветградського міського театру засвідчить народження українського професійного театру".

Народження в Єлисаветграді української Громади і її видатні діячі Опанас Михалевич, Іван Тобілевич, Марко Кропивницький, Євген Чикаленко, Андрій Грабенко, Надія Тобілевич, Олександр Тарковський, Олександр Волошин. Ідея Олександра Русова щодо поширення серед народу економічних знань, як потужного чинника поліпшення його життя. Ідеї громадських діянь і меценатства Євгена Чикаленка і самі громадські діяння Олександра Тарковського, Софії Русової, Олександра Волошина. Ідея і практичне її впровадження Миколи Левицького - хліборобські спілки, "діяльність яких так досаждатиме В.Леніну і досвідом яких так плідно скористується радянська влада.

Імена всієї тодішньої Росії, імена всеукраїнського культурно-громадського тла. Автор надає багато розвідкового матеріалу, про багато що читаємо вперше. Мене ж захоплює й інше. Леонід Куценко вибудовує такі цікаві композиції, так воно виходить органічним і ти ніби присутній у тому

домі Тобілевичів на Биковій, у гущі громадських пристрастей другої половини ХІХ століття.

І вже не відірвав я подиху від розділу "Альманах "Степ". Цим нашим журнальним прадідом цікавилася свого часу знаменита "Киевская старина". Ось що вона писала про вміщену в "Степові" п'єсу І.Тобілевича: "...бесподобный по своей чистоте, образности й музыкальности язык й художественный драматизм положений".

А у своїх "Постатях" (розділ книги) Леонід Куценко із мало відомого про Івана Тобілевича, Опанаса Михалевича, Євгена Чикаленка, Миколи Левицького, Андрія Грабенка, Олександра та Софії Русових, Олександра Волошина, Теофіла Василевського, Олександра Тарковського, Михайла Завадовського та Михайла Васильєва зробив оригінальні хрестоматійні есеї, де знане переплітається з свіжорозвіданим, власною оцінкою, розстановкою акцентів у життєдіяннях цих славних людей колись Дикого поля, а в їхній порі - краю, що пробуджувався голосом душі і розуму. Однаково ж любов'ю до свого народу.

По-доброму подивувався я присутності у цих есеях цілим Гімалаям фактичного, матеріалу. Уривки з листів і спогадів, свідчення сучасників і твердження істориків-літературознавців, повідомлення газет, рядки з документів. Я уявляю, як важко добирається такий матеріал. Але в Леоніда Куценка все ніби й чекало, щоб він його розгорнув, відкрив, торкнувся. Повторюю - так органічно вплітається все у віночок есею. Це вже - художня майстерність, творення образів видатних людей ніби "документальними" засобами, а насправді це ліплення з живого матеріалу. Ось як пастельно передає автор одну з драматичних ситуацій, розповідаючи про О.Тарковського: "Арешти і допити стали несподіванкою особливо для наймолодших учасників гуртків, зокрема С.Хороманського та учнів сьомого класу реального училища С.Дудіна і Дяченка, свідчення яких завдали чимало шкоди їхнім друзям і старшим колегам. Питання це складне і ми не станемо брати на себе ні функцію судді, ні адвоката. Тим більше, що на більшість затриманих чекали три роки тюрем (Єлисаветград, Одеса, Московський централ), а згодом роки заслання. У тому числі Є.Хороманський відбув три роки в Єнісейській губернії..."

І - висновок. Справу української громади 60-80-х років продовжили не виловлені і не знищені. "А тим часом пробудження міста і містечка краю, де виростили, чекаючи свого часу, Володимир Винниченко, Дмитро Чижевський, Євген Маланюк, Панас Феденко, Ольгерд Бочковський, Олександр Губа, Гнат та Терень Юри, Юрій Яновський... І хоч доля розпорядилася так, що Україні випало бути національною провінцією ще однієї імперії, совєтської, отой незнищенний ген родової пам'яті не вдалося ні стерти, ні переписати. Він таки невичерпний, наш народ, він могутньо пробудився на майданах і площах міст і сіл України в листопаді-грудні 2004 року Помаранчевою революцією..."

З цієї книги особливо (а заявив про себе таким Леонід Куценко в дослідженнях про Є.Маланюка) вплива й образ самого вченого. Цей образ вихоплюється його думкою, коментарем, підсумком, твердженням, роздумом у наукових працях, які ніби й не можуть такий образ подати читачеві. Бо - не холодна, доказова констатація, а оживлена власним серцем наша історія стукає в наше сумління: "Знайте! Це було! Закипав гнів і ятрилося серце, гніздилися любов і добро, не згасло сумління і крицювалась самопожертва. Йшли з відкритими лицами й не купленими душами!..."

З накидкою легкої іронії, жарту, Леонід Куценко насправді вразливий. Коли йдеться про несправедливість - гнів. Очі теплі, привітні, довірливі - коли перед ним зроблене кимось добро, відтворена і створена краса...

А ще перед нами - чоловік справді горнової праці. Тут вогниться, плавиться, в іскрах народжується виріб і безперервний пульс думки. І все це нас закликає не холодніти, не байдужіти серцем. Бо за нами - така славна історія діянь українців. Буде соромно...

Віктор Погрібний

НАРОДУ СИН САМОСТІЙНИЙ

Спогад

Днями телебачення знімало кадри з короткими спогадами про Куценка для майбутнього телефільму, і я відчув, як нелегко вкластися у три-чотири хвилини, говорячи про Леоніда Васильовича. Про таких людей можна сказати коротко, однією фразою, образом, афоризмом або ж розповідати довго й детально - є про що і є бажання. Якщо коротко, то: Куценко належав до тих рідкісних у моєму оточенні людей, про котрих я можу сказати - ось зразок, як треба жити й бути у цьому світі. Або: він все життя свідомо творив собою образ українського Інтелігента.

А якщо просторо... Пам'ять береже лиш спалахи образу юного, комсомольського. Зараз фотокартки Куценкового студентства зриміше проявляють у моєму спогаді ті часи. Я, працюючи в обласній комсомольській газеті "Молодий комунар", бачився з ним на якихось конференціях міських-обласних, не міг не бачитись із секретарем провідного навчального закладу області, але запам'ятав його в коридорах вузу під час рядового, буденного інтерв'ю: меткий, словоохочий, відданий ідеалам справжній комсомольський секретар, типаж якого моєму поколінню виплекали книги й кіно. Справжній, бо ж доводилося бачити всяких, аж до здивування й обурення. Льоня був справжній. Оце й усе. Далі - тривала перерва. Наші стежки не перехрещувались.

І знову з'явився він у моєму полі зору в роки перебудови, коли Україна й наш степовий край дозрівали до вибуху жовто-блакитного мислення та діяння. Для кожного той час зачинався і тривав по-різному, здебільшого, в нелегких роздумах, перегляді дотеперішнього буття особливо для тих, хто уже встиг зафіксувати себе в "передовому загоні трудящих". Нелегке

розставання з рожевими (насправді, виявилось, брудними) ідеалами: справа особистісна і непомітна для інших. Куценко не належав до тих людей, що поривали з минулим ефектно й виклично публічно. Врешті, йому не треба було особливо перефарбовуватись: Україна, мені здається, була завжди в його душі. Із переконанням щастя бути народженим у селі, мати вчительську родину, "мати свою річку Синицю, мати свій ліс і зарічок"... Гласність кінця 80-х років найперше вернула до самих себе таких, як Куценко. Кмітливі й тверезо мислячі, вони при відкритій правді, яка дихнула зі сторінок легальних газет і журналів (та й нелегальних, ксероксного друкування в Прибалтиці), першими зрозуміли абсурдність простувати далі у червоному морозі. Зрозуміли й стали шукати можливості гуртування. У Кіровограді україноцентричними виявили себе обласна Спілка письменників, обласна комсомольська газета, яка найпершою з видань тоталітарного часу обірвала зі своїх очей шори, зароджувались товариство української мови, неформальні організації, насамперед об'єднання інтелігенції "Перевесло", виборчий клуб "Оновлення" — взагалі кожні вибори розгойдували від застою, демократизували суспільство. Куценко плив у тому бурхливому потоці не на чолі (всі ми були тоді в тіні Панченка, особистості яскравої, Богом посланої нашому місту), але попереду, і його авторитет як чітко мислячого, харизматичного українця міцнів та утверджувався з кожним роком. Сприяли цьому його службові успіхи (декан факультету філології) і особливо наукові, творчі пошуки (саме до того часу належить його знайомство з поезією Євгена Маланюка - 1989 року брат Володимир подарував нью-йоркський томик), на яких він, врешті, зосередиться найбільшою мірою і вважатиме, думаю, це справою свого життя.

Куценко вже був автором поліграфічно невиразної книжечки, якщо не сказати брошури, "Боян Степової Еллади", значимість якої для української літератури (саме так і не менше!) тоді мало хто відчув (я сам належав до таких), коли я запропонував йому зібрати всі, опубліковані досі в газетах і журналах літературознавчі статті, й видати окремою книгою. Я тоді працював головним редактором "ЦУВ", холерично шукав авторів для презентації щойно заснованого обласною радою видавництва, і Леонід Васильович був чи не ідеальною постаттю. Він погодився одразу й дуже скоро приніс рукопис, який у нього вже був готовий, бо й передмова до книги позначена двома ранішими роками. Так само оперативно ми видали книгу з назвою від Рильського "Благословенні ви, сліди...". Куценко дуже дорожив нею, оскільки це був певною мірою підсумок тих літературно-краєзнавчих розвідок, на які його надихнув іще у студентські роки письменник і дослідник театру корифеїв Микола Смоленчук (Леонід Васильович любовно називав свого учителя Кузя, нерідко й з офіційних трибун). Нариси про інтелігентну просвітницьку родину в провінційній Олександрії, з якої вийшов відомий вчений-енциклопедист, славіст і філософ Дмитро Чижевський, про містечко Рівне як творчу майстерню майбутнього драматурга Івана Микитенка, про братовбивчу громадянську війну очима

петлюрівця-червоноармійця. слухача військово-політичних курсів у Єлисаветграді Володимира Сосюри, про Зінов'євськ періоду українізації, коли чотири місяці редактором міської газети "Червоний шлях" працював молодий і популярний уже в країні драматург Микола Куліш, про Новоукраїнку 1938 року й розгадку смерті поета Миколи Вороного, про Новомиргород-Златопіль у житті учителя латинської мови й історії Миколи Зерова... Куценко на «відмінно» склав іспит Смоленчуковим надіям. Класичні зразки літературознавчих нарисів. Нетлінні. По-справжньому це усвідомлюється лише тепер. Я не від одного приятеля чув, що це саме він, мовляв, підштовхнув Куценка до видання книги. І, може, то й правда, бо художній рівень нарисів, глибину досліджень відчували друзі з першопублікацій. Бережу "Благословенні ви, сліди..." в своїй бібліотеці з автографом автора: "... із вдячністю за підготовку (ідею) і редагування моєї писанини". Леонід Васильович, до слова, з любов'ю дарував свої книги друзям, завжди знаходив точні, нестандартні слова для автографа, хоча чи не щоразу жартував-жалівся: "Автограф - найскладніший жанр".

Після виходу в світ цієї книги він подав документи до вступу у письменницьку спілку. А поки тривав процес прийому, видав іще кілька. Взагалі, в останнє відміряно йому небагато, тому поспішав: і книги видавав щороку, а то й по дві чи і три на рік. Не чекав сприятливих для української книги часів, а шукав меценатів вітчизняних та зарубіжних (останні самі знайшлися, коли уздріли Куценкові розвідки про Маланюка, Дарагана, Лівницьку-Холодну, Миколу Мирського), не комплексував видаватись і за власний кошт, уриваючи від сімейного бюджету дешицю нещедрого на межі тисячоліть свого професорського заробітку. Невеликі за обсягом книження з роками складали солідні томи.

Одного разу, здається, після відвідин Куценком Сумщини, батьківщини його матері, він захоплено ділився побаченим, почутим: це стародавня українська земля, традиції гетьманства живлять Слобожанщину по досі, тому русифікаційний період хоч і вплинув на думання українців Лівобережжя, але не знищив козацького духу... Я тоді який раз сказав йому про потребу й необхідність мати власний автомобіль для таких мандрів. "Ні, це не для мене: морока, клопіт із залізом... Та й є в мене куди дівати гроші", - як завше відповів він. Я так розумів, що він має на увазі видання книг. А зараз, після автомобільної трагедії, щось містичне мені вчувається у тій розмові.

Працював невтомно. Образом невтомності могла б бути фраза, зронена кимось із рідних, що батька вони звикли бачити зі спини: його письмовий стіл із комп'ютером стояв у кутку кімнати біля вікна. Хоча у спілкуванні з друзями, коли заходила мова про продуктивність зробленого, жалівся на суєту, брак вільного часу. Я в перші роки його жалі сприймав натурально, але згодом зрозумів, що це своєрідне творче кокетство, яким він наче підганяв самого себе. Бо під кінець року, коли підбиваються підсумки прожитого й зробленого, він уже загинав пальці — й робив це так само щиро, як і картав себе за вдавані лінощі.

Виразно й чітко бачу його на щоквартальних письменницьких зборах. Здається, за дев'ять років перебування у спілці він жодного разу не пропустив їх. Який би не був зайнятий (на відміну від деяких “забронзовілих”). І не просто брав участь, а — ініціював, підтримував, заперечував, розставляв акценти... Його слова чекали, його міркування запам'ятовувались: чи говорив він болісно про демографічні проблеми в Галичині, повернувшись із шевченківських вшанувань на Івано-Франківщині, чи картав усіх нас (починаючи із себе) за байдужість один до одного, коли на видані цьогоріч книги не з'являлося й рядка відгуку в періодиці, чи відстоював концепцію журналу "Вежа"...

Його судження превалювали, бо були виважені, об'єктивні, толерантні; він ніколи не тягнув, як кажуть, ковдру на себе, не терпів найменшого честолюбства, жертвував особистим заради загального (він так і не видав жодної книги за бюджетні гроші, поступаючись іншим).

Окрім офіційних зборів, “круглих столів”, конференцій, ми бачилися з ним регулярно у приміщенні обласної письменницької організації. Він міг зайти просто по дорозі від педуніверситету додому (по місту переважно ходив пішки) в післяобідній час. “Як справи, пане професоре?” - “Лучше всех!” Леонід Васильович завжди випромінював упевненість у собі, оптимізм, позитивні емоції. Я ніколи не чув від нього скарг на побутові негаразди, невисокі заробітки, безпросвітне майбуття, якими так перейнята більшість із нас. Знаю, як було непросто й нелегко часом йому, особливо в останні роки: несподівана смерть брата, хворі батьки, догляд за якими ліг на його плечі — але ніколи він не скаржився, не нив. “Як життя?” - “Грандіозно!” А ще «Колосально!», «Чудесно!», «Термоядерно!», «Краще не придумаєш!» Так і не інакше. Він присідав на краю стільця, клав професорську папку на коліна, щось розповідав чи слухав (і те, і те він умів робити), допоки відчував себе бажаним, не надокучливим (ці відчуття він мав безпомилні), нерідко витягав свого щоденного, формату стандартної книжки записника, смикав за тясьму, розкриваючи в потрібному місці, і, рішуче викреслюючи вчорашні чи позавчорашні записи-плани, міг уголос безпосередньо-дитинним тоном, наче сам із собою радиться, казати: плівку проявив, фотографії замовив, книжку в Гриня забрав, Тарасові телефонував, з “Веселкою” переговорив, з вами побачився, а ще, а ще... Потім ховав записника, підводився різко, міцно тиснув правицю й прощався: “Честь!” Й так же проворно зникав, як і появлявся.

Навіть коли сильно був перейнятий службовими чи домашніми клопотами, тримав, як мовиться, руку на пульсі часу. До політики не був байдужим в усі роки незалежності. Може, навіть точніше сказати — до громадського життя, бо які йому лиш не пропонували очолювати політичні організації: він відмовлявся, але ніколи не відмовлявся допомагати і завжди виконував обіцяне. У товаристві “Просвіта”, в Народному русі, в Конгресі інтелігенції, в Організації українських націоналістів — його виступи на зборах, конференціях, урочистостях були чіткими й конкретними. Він ніколи

не рвався за трибуну, але запрошували до слова його часто, й те слово було вагомим. За політичними подіями в країні стежив завше (за газетами, за передачами радіо бо телевізора не любив і не дивився) й часом дуже болісно на них реагував. Пригадую, як обурювався в кінці 1999 року маніпуляціями “канівської четвірки”, особливо наявністю в ній Ткаченка з його формулою “суверенітет України ми зможемо втримати тільки у союзі з Росією й Білорусією”. Тоді Кучму, якому Куценко дав прізвисько Чубчик за найвище його досягнення в роки правління — відрощення чупера на лисині, було переобрано на другий строк президентства, закручувались гайки вільнодумства в нашій області також, і Куценко не міг не ввійти до комітету порятунку демократії на відміну від деяких колишніх рухівців, які боялись поставити свій підпис під антикучмівським зверненням. Знаю, що ця відвага могла коштувати йому й роботи, такі тоді були падлючі часи, але не уявляю собі, аби Куценко відмовився. Тому й мав вистраждане право сказати про університетського колегу, який і здрейфив у подібній ситуації: “А N наклав у штани”. В устах Куценка ця фраза особливо колоритно звучала: без злості, радше із співчуттям.

. Пригадую його виступи. На відзначенні 120-річчя Симона Петлюри в актовій залі кібернетичного коледжу: це було перше (й поки що останнє) після смерті українського вождя публічне його вшанування в Кіровограді, на восьмому році відновлення нашої незалежності, коли ще Петлюра для багатьох залишався пугалом. На 100-річчі Юрія Липи в переповненому театрі за участі останнього президента України в екзилі, голови ОУН Миколи Плав’юка — піднесеність, пафос, героїка замовчуваних постатей української історії. А ще виступ влітку 2003-го у кінотеатрі “Зоряному”, коли напередодні виборчої кампанії в місто приїжджав Віктор Ющенко — тоді Куценко один з небагатьох чітко і ясно сказав майбутньому президенту про червиве його оточення: мав він на увазі одного нашого кіровоградського пристосуванця, який уже ошивався у вищих ешелонах влади, а виявилось перегодом, що застереження Леоніда Васильовича стали пророчими назагал.

І вже зовсім недавно, у лютому 2006-го, в залі педуніверситету також напередодні виборів, парламентських. До студентів прийшов Дмитро Павличко, поет, твори якого в багатьох на устах: не було не те що де сісти — у проходах було тісно стояти. Улюблений поет читав вірші, і йому палко аплодували студенти, проте далі замість того, щоб агітувати за блок Костенка та Плюща, він, запалений “боротьбою за електорат”, не придумав нічого ліпшого, як ганьбити Юлю. Студенти затихли й напружились, потім стали ворухитись і шуміти, але перебивати класика ніхто не наважувався. І тоді з переднього ряду підвівся Куценко й що називається “срезал” (є таке оповідання у Шукшина): “Дмитре Васильовичу, чи Ви не знаєте, в яку область приїхали? Скільки, Ви думаєте, своєю промовою зібрали прихильників у цьому залі? Може, п’ять, максимум — десять! — відповів сам на своє питання, й зал так струсонувало аплодисментами, що, здавалось, стеля обвалиться. - Ці студенти, — продовжував Куценко, — усі стояли рік тому на

«помаранчевих» майданах і разом з Вами, разом зі мною підтримували Ющенка та Юлю. Нащо Ви сьогодні топчетесь по її команді?» Павличко розгубився і вже не міг оговтатись до кінця зустрічі, не міг погасити збурення й ректор, який представляв гостя-поета-трибуна. Сам я особисто під магією Павличкового авторитету не міг одразу схвально оцінити вчинку Леоніда Васильовича, але, коли Павличко, повертаючись із зустрічі, з гнівом міркував уголос: “Не треба було нам іти в цей вуз. І де він узявся, як його? Куценко? Це шкідник!” — тут я не міг уже змовчати: “Куценко — професор, націоналіст, автор десятка книг про Маланюка, врешті, улюбленець студентів...” — “Я це відчув, сумно погодився поет. І по паузі додав: Тим більше.”

Повторюсь, я захоплювався виступами Леоніда Васильовича. Щоразу він говорив конкретно і логічно, а широка ерудиція дозволяла йому бути завжди оригінальним. Однак я не ідеалізую його. В нас “було чимало розходжень. Скажімо, на початку 90-х мене боляче вражало, що Куценко підтримував версію повернення обласному центру назви, яку місто носило за царизму (в останні роки, особливо з усвідомленням облудної й нахрапистої пропаганди церкви Московського патріархату, він категорично поміняв свої погляди на цю проблему). Натомість Куценко критично ставився до тих кількох моїх оповідань (“Чамайдан”, “Тергуни”), в яких явно вгадувались негативні герої, прототипами яких ставали знайомі йому люди. Часом він висловлювався дуже різко: одного разу під враженням чергової поетичної збірки київського нашого земляка я захоплено вигукнув: “От уже вивернув душу поет!” і тут же почув від Куценка: “Яку душу? Хіба в нього є душа?” І досі не знаю, чому він так тоді сказав... Посіяв у мені сумнів й не став далі розтлумачувати. Так було не раз. Але далі однієї фрази ніколи не пускався. Я думаю, що найвідвертішим він був зі своїм щоденником, і та щирість граничних суджень, можливо, й стала причиною знищення записів. Звичайно, щоденникові записи додали б нам багато до того, що залишив Куценко у книгах, особливо мандрівних нарисах. Однак жалкувати з приводу знищення щоденника нині не пристає з багатьох міркувань, насамперед: так вчинити — виключне право автора.

“Народу самосійні діти...” — назва за рядком Маланюкової поезії, однієї з його книг про стану й духовну аристократію степової України. Самостійною дитиною свого народу був і сам Куценко. Він, уродженець села, син вчительської родини, все життя формував, вигранював себе свідомо на українського аристократа. Мешкаючи на географічній периферії, він фактом свого існування стверджував, що високі й чисті духом повинні жити, творити не тільки у столиці (він писав талановито про Варшаву і Нью-Йорк, Санкт-Петербург і Прагу; про нього захоплено відгукувалася преса американська, “Свобода”, й українська столична, “Дзеркало тижня”).

...Хотілось про Льоню розказати тепло, по-домашньому, а вийшов суцільний офіціоз. Хтось інший напише. Обов’язково. Про доброго й уважного сина, батька і мужа. Про майстерного кулінара (одного разу

ми родинами їздили в сосни на Куценкові шашлики). Про його золоті руки (він різьбив по дереву, вирощував лимони на підвіконні). Про мандри за Урал і вниз по Синюсі на байдарках...

Я живу на вулиці Полтавській і щодня двічі, найменше, проїжджаю маршрутною чи тролейбусом повз те місце, де, переходячи широкий і стрімкий проспект, загинув Льоня. Згадка мучить мимоволі. Хочу спекатись її, а не можу. Вона гнітить, бо про Куценка хочеться думати як про живого, такого, яким він був у житті - сонячний, бравий, мудрий, чесний. Вона гнітить... І не обминути, не обійти цього проспекту, по якому щомиті шалено мчать авто... Час, кажуть, гоїть рани. Уже рік живемо без Куценка. А рана не заживає.

Василь Бондар

ВИСОКА ЗОРЯ СІЛЬСЬКОГО ХЛОПЦЯ

Леонід Куценко мріяв стати археологом

Писати про відомого митця завжди відповідально. Ще важче розповідати про талановитого майстра слова. Але недавно видана книга Леоніда Куценка "Dominus Маланюк: тло і постать" спонукають не тільки мене, а, мабуть, кожного, хто знає його, хто з ним співпрацює, до теплого й щирого слова. Адже перед нами не просто прекрасна монографія, де всебічно висвітлюється життя і творча діяльність письменника-земляка Євгена Маланюка, а наче відкривається сама душа літературознавця-дослідника, що гуртує незбагненою для нього, як і для нас усіх українців, постаттю видатного поета і мислителя. Завдяки унікальному виданню маємо тепер можливість простежити біографію, творчу еволюцію, історичні обставини і тлумачення творів Маланюка, донедавна зовсім невідомого.

Професор кафедри української літератури педуніверситету Леонід Васильович Куценко — особистість яскрава і неординарна, викладач, якого люблять всі студенти і йдуть на його лекції з великим бажанням. Кожна пара - то своєрідний літературний захід, на якому можна дискутувати, висловлювати своє бачення.

- До речі, наш земляк родом з села Вільхового, - розповіла мені студентка філологічного факультету Анастасія Семенченко.

І ось я вже у Куценковому Вільховому. Обабіч дороги біліють сільські хати. Шукаю одну з них, в якій живуть батьки Леоніда Васильовича. Запитую у жінки, яку зустріла на вулиці, чи не приїхав, бува, до Куценків наймолодший син у відпустку?

- Приїхав, - відповідає вона, його ровесниця. - Високою людиною став Льоня, а залишився нашим, сільським... Від села ніби й не відривався. Розмовляємо з ним, як і колись. Не часто тепер таке буває...

Леонід Васильович прийшов з городу з мішком картоплі на плечах. Висипав її на подвір'ї. Зрозуміла, що невчасно прийшла... Син прийхав допомогти викопати батькам картоплю. Не буде дорогий час погожого дня

витрачати на розмови з якоюсь там кореспонденткою з районної газети. Та він привітно посміхається і чомусь в моїй уяві стає схожим на одного з корифеїв українського театру. А батько, Василь Никонович, і мати, Варвара Федотівна, немолоді вже, обіймають поглядом своїх невимовно добрих, ласкавих очей і гостинно запрошують до хати. З легкою посмішкою, що світиться добротою і щирістю, Леонід Васильович починає розповідати про свою крем'янисту стежину, яка привела його до висот науки.

Батьки - педагоги. Василь Никонович був і директором школи, і головою сільради. Ще й досі, хоч і давно вже вони на пенсії, називають їх в селі талановитими вчителями. Тож увібрив у себе чимало з їхнього таланту та з таланту багатих на вдачу односельців, за що щиро їм дякує. Згадує, як дав прочитати свого першого вірша бібліотекарці Ніні Парфеніївні Білоус, а вона почепила його на стіну в бібліотеці, щоб читали всі, як подружив з церковним старостою Наталкою Білою, яка відкрила перед ним багато духовних скарбів, зацікавила Біблією, з якої взяв чимало життєвих премудростей; як вчителька української літератури прагнула захопити його своїм предметом, а він вперто відмахувався; як до краю була вона здивована тим, що Леонід вступив на філфак...

Не була літературна справа в юності мрією Леоніда Куценка. Він бачив себе видатним археологом. Але не пофортунило при вступі до Одеського та Київського університетів. Та брат Володимир настійно рекомендував зайнятися українською літературою. Хоч Володимир не вдалося здобути вищу освіту, бо за радянських часів його звинувачували в націоналізмі, для Леоніда він - беззаперечний авторитет. Прислухавшись отож до його порад, після служби в армії вступив до пединституту. Викладачі відразу побачили здібного студента і всіляко сприяли розвитку його таланту. Ще на першому курсі він мріяв про шлях у науку. Був переконаний: не вийде навчатись в аспірантурі, то буде директором школи і зробить її елітарною. В останній рік навчання вже знав, що буде працювати на кафедрі української літератури. Та перед цим довелось ще п'ят років очолювати комсомольську організацію інституту.

В аспірантурі навчався заочно. Сімнадцять років тому в Київському національному університеті захистив кандидатську дисертацію. Співпраця з колегами Миколою Смоленчуком, Григорієм Клочеком, Василем Марком, Світланою Барабаш, Володимиром Панченком та іншими дала можливість сформуванню нового наукового напрямку в українському літературознавстві. Нині в творчому доробку Леоніда Куценка нараховується понад 300 публікацій. 150 з яких - наукові та 20 книг. "Dominus" Маланюк: тло і постать" - тема його докторської дисертації, яку захистив у древньому Львівському держуніверситеті. Майже всі книги видані масовим тиражем і розійшлися по школах на вузах України.

- Письменник-земляк Євген Маланюк відкрився мені в 1989 році, коли брат Володимир повернувся від друзів-дисидентів з Америки з багатьма

книгами, серед яких була і збірка поезій Є. Маланюка, - розповідає Леонід Васильович. — З того часу й займаюся дослідженням його творчості.

З приємністю згадує наукову подорож, яку здійснив дорогами Євгена Маланюка, відвідавши у Празі письменникового сина Богдана, побувавши у Польщі, США. В Америці у Бавнд Бруці побував на могилі Євгена Маланюка і залишив там жменьку землі, привезеної з його рідного краю. Завдяки дослідницькій роботі у нього з'явилось багато друзів за кордоном. Леонід Васильович повністю поринув у світ науки. А це дається нелегко. Ніщо велике не приходить просто так. До нього треба йти впевнено, чесно, крізь ночі безсонні і з часом точним, де хвилинка кожна - на вагу золота.

Судячи з цього, Леонід Куценко досяг того, про що мріяв з шкільних років. Він став видатним археологом... у літературі. Та де б не був, чим не займався, не забуває про отчий дім у селі з поетичною назвою Вільхове, що в Ульяновському районі, де пахне завжди сонцем, дитинством і чимось таким особливо рідним і дорогим, якому й слова не знайти... Хоч на кілька днів, але часто приїздить до стареньких батьків, до своїх односельців. Вже далеко світить його літературна зоря і сходження її продовжується, та він, поселенський земний, прагне, щоб і в його отчому краї, і на всій Україні зійшла в людей зоря надії на краще.

Олена Стасюк (с. Вільхове, Ульяновський район)

АЖ ПОКИ НЕ ПЕРЕГОРНУЛАСЯ ОСТАННЯ СТОРІНКА

Коли я ще була студенткою Кіровоградського державного педагогічного інституту імені О.С.Пушкіна, а Льоня Куценко переступив межу студентства й уже засівав у тому вузі серед молоді розумне, добре, вічне в ролі викладача, ми, всупереч тодішній стовідсотковій субординації, сприймали його як свого, можливо, як рівню. Він не хизувався власною освіченістю, начитаністю, в його поведінці ніколи не було зверхності. Він умів залишатися своїм серед своїх і своїм серед чужих.

Після закінчення навчання я на 12 років виїхала з Кіровограда і про Льоню знала лише з чуток: залюблений у творчість Маланюка, копається по архівах (українських і закордонних), хоче повернути ім'я поета і його творчість кіровоградцям... Час від часу хтось із колишніх однокурсників розповідав про лекції Куценка, відвідані в Інституті підвищення кваліфікації, як про щось неординарне, про щось незабутнє. Періодично в газетах-журналах (а в радянські часи ми всі багато періодики передплачували, не те, що нині) доводилося натрапити на його статтю. І тоді вже не спалося, аж поки не перегорталася остання Льоніна сторінка. Він навіть на віддалі залишався близьким. І при цьому був завжди таким глибоким і цікавим, що його охоче слухали, читали, з ним охоче спілкувалися... Яюсь подруга-педагог, яка жила на той час у Знам'янці, після чергових курсів перекваліфікації зателефонувала й повідомила: "Куценко видав таку гарну книжечку для вчителів "Боян Степової Еллади". Не пригадую, як саме я знайшла телефон Леоніда Васильовича, зв'язалася з ним, і він (ні сном ні

духом не відаючи, що я за одна) персонально мені передав таку ж... Тоді мене вразила його людяність. Я його знала, він мене, сільську вчительку, звісно - ні. Але вислухав, допоміг.

З часом у силу певних обставин ми з родиною переїхали в Кіровоград. Я влаштувалася на роботу в "Народне слово", видання, з яким дружили Леонід Куценко, Світлана Барабаш, Володимир Панченко, Володимир Яворівський - багато шанованих людей. Усі вони періодично у справах або просто так заходили в редакцію. Як мене тоді тішила їхня простота. Є таке емке українське слово "чванливий". Перераховані щойно люди, зокрема пан Куценко, не були такими (хоча, як на мене, мали підстави для певної не те щоб зверхності, а вищості над нами). Але ж ні! Той самий Льоня (так усі його називали позаочі) завжди відчиняв двері приміщення з напівпосмішкою і говорив таке звичне і більше ніким потім не повторюване: "Добрий вечір, дівчино"... І не мала значення пора доби, все одно звучало його тепле: "Добрий вечір, дівчино". Прямуючи, як правило, до кабінету тодішнього головного редактора Валерія М'ятовича, він устигав усім розкидати вишукані компліменти, запитати в когось: "Як справи?", й при цьому почути відповідь. І всіх вражала його привітність.

Куценко був націонал-патріотом у найкращому розумінні цього слова. Йому боліла українська державність, його хвилювала доля рідної мови, його обурювала несвідомість і національна недовизначеність багатьох українців. Пригадую, як неоднозначно він сприймав події 2004 року (період Помаранчевої революції), як не міг потім змиритися з діями тих, хто дорвався тоді до влади саме завдяки народу й потім так швиденько знехтував тим же таки народом. У мене зберігся запис Леоніда Васильовича в імпровізованому "журналі відгуків", коли 1 листопада 2005 року "Народне слово" вперше і востаннє не відзначало дня свого заснування, оскільки частина колективу кілька днів поспіль голодувала на знак незгоди з політикою тогочасної влади (до слова, "помаранчевої"). Ось що він тоді написав: "Шокований "вибриками" нашої (авторське підкреслення) влади. Такої "мудрості" чи точніше цинізму газета не знала ні за комуністів (89-91), ні за цілої галереї губернаторів (від НДП до СДПУ (ооо)). Моя покійна баба Параска (сусідка) сказала б тільки: "Дивні діла твої, Господи". І підпис - Л. Куценко. 4.11.05. У цьому випадково збереженому записі - весь Леонід Васильович із його поміркованістю, розсудливістю, з його ледь уловимим песимізмом (коли б графологи взяли до рук те писання, побачили б, що рядки поволі "з'їжджають" донизу, а це - ознака браку оптимізму)...

А ще пригадується грудень 2006-го. Моя донька Наталя, готуючи інтерв'ю в рубрику "Персона" для "Студентського меридіану" кілька днів на крилах щастя літала після спілкування з Леонідом Васильовичем. Вона відкрила для себе його як Людину. Писала й переписувала, шліфувала й удосконалювала те інтерв'ю і все цитувала, цитувала Куценка. Він їй видався (не видався, а був) таким глибоким, справжнім, мудрим, що, здавалося, перевернув у дечому її світосприйняття. Мабуть, ніколи вже не забудеться

сказана тоді Куценком фраза: "Дуже люблю пережити зимове сонцестояння. І коли після нього день додався хоч на хвилину, з'являються оптимізм, нові плани, я знову починаю жити..."

Його не стало в день зимового сонцестояння. Він поспішав комусь передати чергову свою книгу...

Лариса Романюк "Народне слово"

ПО КОМУ ПОДЗВІН

Далекого вже 1984 року викладач Куценко презентував студентові Коліснику свою першу книжку з дарчим написом: «Сергію Олександровичу, будь!». Це найкоротший автограф з усіх, які я тримаю. І в ньому - весь Леонід Васильович. Спалахово - як постріл, і неосяжно - як вічність, бо в одному житті: будь - і вкладай зміст у це слово: сином, батьком, хорошим, другом, коханим, вчителем, просто людиною - будь!

Ми не дружили, але мали товариські стосунки. Від знайомства з Леонідом, майже ровесником, з лантухом, як і в мене, довузівських поневірянь за плечима, я не розумів однокурсників, які за фарисейством комсомольського лідера не розгледіли його болоче прагнення скинути з себе невільницькі вериги, визволитися з буцегарні ідеологічних приписів, поринути, за власним зізнанням, у вільну літературознавчу «археологію», відмежувавшись водночас від псевдонаукових досліджень на кшталт "Функціональної ролі фольклорних елементів в епохальній трилогії (перелік посад, звань і нагород) Л. І. Брежнєва». І дякувати Богові, не спокусився, не обрав кривулясту, та й не міг нею піти, бо чесного козацького роду, для якого навіть золота клітка - все одно клітка, а на обрії вже піднімалася могутня постать Євгена Маланюка - його призначення, доля, успіх і слава, життя. І в цьому справжність і самість Леоніда Куценка. А було ж: погрожував мені, амбітному студентові з друзями, «на публіці», звісно, бо комсорг: «Це буде ваш останній день в інституті!» за відверте ігнорування будзагонівської практики (на початку 80-их романтично-бамівський рух остаточно деградував до банального трудзагону на якійсь плодоовочевій базі) і сам же брав найактивнішу участь у спорядженні літнього пішохідного походу в Карпати, а згодом — водного по Дністру, від витоків до Молдови. З поверненням, допомагав проявляти плівки, робити слайди, за кухлем пива годинами слухав наші розповіді й згадував власні мандрівки.

Спалахував, як сірник, носився зі скрути-в'язи-ідеями, часто-густо не матеріалізуючи їх, що, власне, не так вже й було важливо: головне, переймалися ними й горіли ми! Майже за два десятиліття потім напише в автобіографії: «Байдуже, що після вузу довелось понад п'ять років віддати інститутському комсомолові. Не шкодую за тим нітрохи, бо мав для себе чудову нагоду працювати з молоддю і ту школу вважаю для себе дуже важливою». Тоді ж якимось майже водночас ми стали батьками і хмільно від радості вітали один одного з появою Леонідовича і Сергіївни - продовжувачів роду. Зустрічаючись, скаржилися вже по-батьківському на

проблеми з дітьми; спільно зотлівали душею в абітурієнтському форс-мажорі (Леонідові, здавалося б, з якого дива? - так тоді думав я, вочевидь забувши, що батько є батько, якої б посади він не обіймав). Від дочки ж і довідався згодом, що Леонід Васильович - улюблений викладач факультету і між собою дівчата називають його не інакше як Льюнчиком, і зрозумів: Куценко залишається Куценком. Від мого студентства до професорства Леоніда Васильовича ми віталися (візаві, звичайно) якимось несерйозно, по-вуличному: «Здоров, пацан!». Одного разу я запитав, чи не застарі ми для такого вітання? На що Леонід усміхнувся своєю характерницькою вусатою посмішкою: «А знаєш, як чудово бути пацаном?» І диваком, подумки додав я. Бо скажіть пересічному обивателю, що безсрібреник Куценко тягнув через митниці зі США 17 (!) кг архівних матеріалів про Маланюка замість заокеанських шмоток чи ще чогось там, то він, обиватель, покрутив би красномовно вказівним пальцем біля скроні. Але то різні полюси - обиватель і «пацанкуватий» вчений дивак, що так і не зміг «забронзовіти». А ще було у нас, чи вранці, чи то вдень, і тому, мабуть, химерне вітання: «Добрий вечір!» Роками, випадково привітавшись таким робом, я пояснюю той «вечір» по-різному різним людям - в залежності від їхнього розумового активу й почуття гумору. Ми ж з Леонідом жодного разу не поцікавились один в одного, чому саме «вечір»? Хай це пролунає парадоксально, але мені здається, то був своєрідний оберіг, тотемний знак, вихоплена з пісенного рядка Володимира Висоцького антитеза — сподівання: «И прав был капитан: еще не вечер!» Втім, либонь немає ще й року передачі (назви не знаю, увімкнув телевізора випадково), в якій Леонід Васильович сказав приблизно таке: «Раніше мучився і проблемою, кого досліджувати, про що писати, а зараз думаю, як би встигнути...» Отже вечір? і Рік-півтора тому я почав працювати над невеликим проектом з робочою назвою «Стилет і стилос трьох степовиків». Це мало бути висвітлення творчості В. Винниченка, Є. Маланюка і Яра Славутича виключно на основі доробку кіровоградських літературознавців В. Панченка, Л. Куценка, Г. Клочека, В. Марка. Відступаючи від канонічної форми методичного посібника чи підручника-хрестоматії, я вирішив внести до матеріалів біографічні факти, інтерв'ю та власні спогади про вищезгаданих науковців. Так вималювався Володимир Панченко, який за відносно короткий строк підкорив Кіровоград йому ж на користь; Григорій Дмитрович постав вічним Вчителем, єдиним з професури, хто відвідував мої уроки, а Василь Марко - втіленням шляхетності, гострого, хоча й прискіпливого розуму й життєвої мудрості. Збираючи спогади про Леоніда Васильовича, я одержав з Чернігівщини листа від Федора Рутти - однокурсника, екс-освітянина і друга, який зокрема написав (цитую дослівно): *«От кого б я хотів зустріти, так це Льюню Куценка! Але що я про нього знаю, лише те, що й ти. Хіба що пригадується тільки одне, пам'ятаєш в кінці 80-их "охоту на відьом»? Зібрали нас тоді в Капітанівці (Новомиргородський р-н - авт.), партзбори, почали «клеїть позором» Клочека, Куценка, Панченка, що вийшли з КПСС, аж слина бризкає, і мені ж*

також, давай, ти директор школи, ти вчився в педіні, ти їх знаєш, давай! Я вийшов за трибуну, стою і чомусь усміхаюсь, а сам киплю, яке ж ви бидло! А потім запитав: «А ви знаєте цих людей? Ви знаєте, хто такий Куценко, що це за людина?» і зійшов з-за трибуни. Потім мене за це поїдом їли на всіх рівнях, а я собі думаю: до якої могутньої компанії мене зарахували! Ти побачиш Леоніда, не забудь привітати».

Я не забув, і відразу ж зателефонував Леоніду Васильовичу, попутно поділившись своїми планами. Вони були підтримані: «Пиши! Давно б уже міг написати щось серйозне, якби на ледарював». Так почали з'являтися начерки химерних листів Сергія Колісника до Леоніда Куценка. Химерних тому, що пишу я їх з мандрівки по Дністру в 1982 році, апелюючи до подій які вже в минулому і які ще стануться в нашому житті, Леоніде Васильовичу». Прикладом може бути, скажімо, такий фрагмент: *«Потомлені хлопці вже сплять у наметі, гори проковтнула спочатку бузинового, а потім могильного кольору ніч; ані звуку, лише мжичка тонко-тонісенько по листю й наметовому брезенту, і полум'я - ледь живе під густим гіллям, шипить, ще дихає, а ніч від того чорніша, та жевріє вечірня ватра мандрівців, і в світлі її - зненацька - з п'тьми - заляклі постаті: то ви і ще троє у військових одностроях-дощовиках.*

– Ти звідки тут? - запитую здивовано.

Недалечко, з польської сторони, - говориш так, ніби з Ульяновки до Вільхового прийшов, і тягнеш пень, але ніч - зимно. - Знайомся, тільки не дивуйся і не лякайся: Євген Маланюк, наш земляк, з ним побратими, два Михайли.

Напружую мозок, а в скронях - розпечена клепачка: «буржуазний націоналіст», "зрадник (чи «ворог»?) українського народу"; потім те, про що знали, але мовчали одиниці з тисяч і тисяч на волі в Україні: шпетив на еміграції Тичину, сонячні кларнети назвав «пофарбованою дудкою» і ще щось таке цікаве для кадебістів... А ви вже оточуєте півколом, всідаєтеся навпочіпки біля вогню, скидаючись в одностроях на темні вітрила, і від того захистку ватра спалахує щедріше... »

А ще я задумав тих листів сім, починаючи кожний з літер, які складуть слово з відомої тріади Леоніда Куценка: С-П-О-К-У-Т-А. І це не авторська забаганка чи спроба епатувати читача. П'ятнадцять років тому Куценко презентував слухачам курсів підвищення кваліфікації книгу «Час вчитися любити. Біблія на уроках літератури». Тоді Леонід Васильович сказав, що його посібник - не данина «моді». - Спокутую батьківські гріхи, - помовчав, винувато усміхнувся. - Валяли церкву в селі, Було... Валяли,.. Власне, все його життя і невід'ємно від нього труд були спокутою власних не своїх гріхів. Як і всього нашого покоління, принаймні совісної і чесною його половини От тільки сьомого листа, за моїм задумом не буде, просто чистий аркуш — його ще треба дописати; не буде також сьомої ноти з музичної гами — пісню теж недоспівано. Чи думав я тоді, що буде САМЕ ТАК - НЕДОПИСАНО, НЕДОСПІВАНО? Химерним може видатися і вступ до Листів, який я назвав

Епілогом - це мініатюра Х. Л. Борхеса «Пекло, 1. 32»: *"Від сходу до заходу сонця леопард, який жив наприкінці XII століття, бачив дерев'яні дошки, залізне пруття, чоловіків і жінок, які невпинно снували перед ним, масивний мур і, можливо, кам'яний жолоб з опалим листям. Він не знав, не міг знати, що в ньому живе потяг до любові і жагуче бажання шматувати жертву, і жаждоба вітру, який доносить оленячий дух. Та щось у ньому задихалося й протестувало, і Господь сказав йому уві сні: **ти живеш і помреш у цій в'язниці заради того, аби відома мені людина подивилася на тебе певну кількість разів, і запам'ятала, і відтворила тебе, твій символ у поемі, яка займе своє місце в світовій історії. Ти потерпаєш у неволі, щоб зробитися словом у поемі.** Господь уві сні просвітив хижого звіра, й той усе зрозумів і прийняв своє призначення: та коли прокинувся, в ньому була лише похмура покора, мужнє невідання, бо машина світу надто складна для тваринного розуму.*

Через багато років Данте вмирав у Равенні, зневажений і самотній, як кожна людина. Уві сні Господь відкрив йому таємний зміст його життя та праці; зачудований Данте взяв нарешті хто він є і благословив свої скорботи. Легенда гласить, буцімто, прокинувшись, він відчув, ніби одержав і втратив щось незмірне, щось таке, чого ні віднайти, ні навіть розпізнати, бо машина світу надто складна для людського розуму".

Одного разу я показав свої чернетки давньому університетському товаришеві і він, помовчавши, висловив щодо Епілогу несподівану думку: "Так, справді «лягає».

Постпозиція Листів або Пролог після чорного 22 грудня мені взагалі видається містичною, оскільки це знову ж таки Борхес:

„Після агонії, вже самотній, зовсім самотній, розтерзаний і забутий, він поринув у сон. Прокинувшись серед знайомих речей у знайомому місці, вирішив, що не слід надто перейматися минулою ніччю; натхнений цим рішенням, неквапливо одягнувся. У конторі так-сяк взявся до своїх обов'язків, доланий неприємним відчуттям, ніби робить те, що вже колись робив, — таке враження викликає перевтома. Йому здалося, буцімто колеги уникають дивитися на нього; либонь, уже знають, що він помер. Вночі почалися кошмари; страх перед ними витіснив усі спогади. Страх зрештою взяв гору, стаючи між ним і сторінкою, яку повинен був списати, або книгою, яку силкувався читати. Літери роїлися, наповзали одна на одну; обличчя, знайомі обличчя стиралися; предмети й люди відступалися від нього. Його мозок з нестямною впертістю чіплявся за ці мінливі образи.

Дивно, але він ніколи не усвідомлював істини, здогад саянув йому зненацька. Збагнув, що годі пригадати форми, звуки й барви снів; форм, барв та звуків не існувало, і то були не сни. То була його дійсність, потойбіч безгоміння, бачення і пам'яті. Це засмутило його дужче, ніж те, що від хвилини смерті він опирався вирові безглуздох образів. Голоси, які долинали до нього, були відлунням, обличчя - масками; пальці рук - лише тінню, певно ж, невиразною та безтілесною, однак знайомою й близькою. У нього виникло

відчуття, що слід позбутися всього цього: віднині він належав новому світові, вільному від минулого, теперішнього й майбутнього. Цей світ поступово оточив його. Багато разів він знемагав у агонії, переходив межю розпачу й самоти. Ті мандри були нестерпні, бо відтворювали його колишні відчуття. Жах проник в його новизну та тишину. Він заслужив благодать і після смерті весь час перебував на небесах".

Коли я пишу ці рядки, на думку спадають і сентенції Екклезіаста, і «Астральний зойк» Ліни Костенко, і вислів Джона Донна, що став епіграфом до відомого роману Хемінгуей, і останні слова останньої такої статті Леоніда Куценка, яка прийшла до нас у першому числі «Дивослова»:

"І звужується виднокруг, і сходяться кінці з кінцями".

Незатишно. Боляче. Два Водоля, у яких вони зараз трансцендентних світах мандрують? У моїй країні тендітні свідчення весни й погано вдягнених птахів чекають з далеких країв. Істина чекає світанку біля свічки. Віконне скло невбране. Хай вона дочекається. В моїй країні не розпитують схвильовану людину. Немає невірної тіні на хиткому човні. Вітання через силу в моїй країні незнайомі. Беруть лише, тоді, коли віддати можуть більше. Там листя, там багато листя на деревах моєї країни. І їхнє гілля не знає безпліддя. Не віряться у щиросердність переможця. У моїй країні вміють бути вдячними. Країна, створена уявою французького поета, - універсальна. Універсальна для таких людей, як ви. Бо власне ви її й створили, несли в собі, жили за її неписаними, але непохитними моральними правилами. Ви залишили її нам у спадок, у спадок дітям і онукам. Тому і назва вірша символічна: «Хай живе!». Леоніде Васильовичу, будь!

Сергій Колісник, вчитель

КНИЖКА БЕЗ АВТОГРАФА...

Рік тому, 22 грудня 2006 року, автор нарису про Хутір Надія відійшов у вічність (Боже, як швидко лине час!). Напередодні, 20 й 21 грудня, ми були в університеті й багато розмовляли. Леонід Куценко говорив, що завершив нарис про хутір, який давно склався в голові, навіть був проартикульований у багаторазових розповідях під час екскурсій по ньому. А в Києві, тішився Леонід Васильович, готується до друку книжка Маланюкових записів на найрізноманітніші теми, своєрідний щоденник. Над розшифруванням цих записів Л. Куценко працював довго, старанно готував коментарі.

Леонід Васильович казав, що збирається зробити бодай невеличку перерву в роботі, бо відчувається втомленим. Я ще жартував: мовляв, яка може бути втома у його роки (йому йшов четвертий рік після полудня віку). Хто міг тоді подумати, що перерва, яку Леонід Васильович планував собі на якийсь час, стане вічною, що не мине й півтори доби, як Тамара Іванівна Поляруш крізь ридання прокричить мені в телефонну слухавку: «Куценка машина вбила...» Я не йняв віри. За лічені хвилини таксі примчало мене до будинку, де мешкають Поляруші, і ми втрюх з Олегом Євгеновичем та

Сергієм Михидою поїхали до квартири Куценків. Застали дружину в розпачі, батьків - розгублених, сина - пригніченого. Подобиць було мало, а горя - багато. Єдине сказали домашні, що цілий день 22 грудня (це була п'ятниця) Леонід Васильович сидів за комп'ютером, закінчував нарис про Хутір Надія, отже, працював над цією книжкою до останніх хвилин. Але чи думав він, коли виходив із квартири, чи думали рідні, що ті хвилини для Леоніда Васильовича будуть останніми? Адже він попередив домашніх, що йде лише на хвилину... Але та хвилинка стала вічністю...

І ось нарис Леоніда Куценка «Стежками хутора «Надія» тримаю в руках. Читаю. Перечитую. Напередодні 125-річного ювілею театру корифеїв його видало видавництво «Імекс-ЛТД» (Кіровоград). Видало гарно, з любов'ю. З багатьма ілюстраціями. Дивишся на обкладинку, як у чарівне вікно, і бачиш зелений, осяяний сонцем куточок історичної дубової алеї парку. Здається, ось-ось на стежці появляться люди, щоб душею доторкнутися до душі степу, що віками перебувала в його глибинах, а тут деревами потяглася до сонця; доторкнутися серцем до аури, що витає над хутором, бо ту ауру полишили генії українського народу.

Завдяки багатьом кольоровим фотографіям книжка сповнена світла й загадковості. Слова про хутір, його господаря, гостей (а це І. Тобілевич, П. Тобілевич, М. Тобілевич, Н. Тобілевич-Тарковська, М. Садовська-Барілотті (Тобілевич), М. Заньковецька, М. Кропивницький та багато-багато інших) сприймаються як монолог із паузами, вставними епізодами. І дивна річ: читаю текст - й чую голос Л. Куценка, якого знав понад тридцять років. І цей голос тепер озивається в душі гіркотою, бо живим не звучатиме ніколи.

Що відрізняє путівник Леоніда Васильовича від подібних праць? Насамперед - нарація. Оповідь автора, лірично забарвлена, місцями скидається на сповідь про входження до свідомості автора високого світу геніїв. Автор зізнається, як осягав Істини, звичайні для націй вільних і самодостатніх: про звільнення від люмпенської ідеології абсолютизації класових цінностей, про винятково важливу роль у житті кожної нації її еліти. А Тобілевичі, Старицькі, Кропивницькі та їхнє товариство були справжньою українською елітою, яка відчула кризовий стан у житті свого народу і зробила рішучий крок, щоб вивести його з мороку невідомості. Поняття “дворянське гніздо” вживається шанобливо. Більше того, Леонід Васильович по-новому розкодував драму “Мартин Боруля”: як реальний біль тієї української шляхти, яку царат позбавив дворянських гідностей, що в тогочасних умовах означало позбавлення їхніх дітей права навчатися у високих школах, займати високі урядові посади, а отже, прирікати на пригнічений стан, що деформує свідомість незреалізованого таланту. Такими долями усіяна історична дорога України.

Текст путівника “Стежками хутора “Надія”, зачаровано злеліаний Леонідом Куценком, справді треба читати й перечитувати, здійснюючи уявну екскурсію дивовижним куточком української землі, який своєю любов'ю освячують тисячі відвідувачів. А що відчутти магію самого хутора, там треба

побувати: на Хуторі Надія, як на українській Говерлі, наша душа єднається із землею й небом України. Тут відчуваєш, що Україна в нас одна.

На поличці моєї бібліотеки стоять книжки Леоніда Куценка. Кожна - з автографом. А ця лежить переді мною на столі й дивиться в душу чистою сторінкою, де міг бути напис автора. Але його немає. І не буде. Тільки надруковані на титульній сторінці його ім'я й прізвище зоріють аж звідти, де «календарі... влади вже не мають» (С.Барабаш). А тут, з нами, - пам'ять. І любов.

Василь Марко, професор

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Александрова С. 287,

Б

Багацький Л. 288,

Баран Є. 289,

Безпалій Л. 24,

Береза І. 290, 291,

Бокій Н. 25,

Бондар В. 292, 293, 294, 295,

Бондаренко Г. 297,

Босько В. 298

Г

Гаращенко М. 300,

Горбатюк І. 301,

Гурбанська А. 302, 303,

Гусейнов Г. 32,

Д

Дараган Ю. 33,34

Дерезовський В. 35,

З

Загравенко А. 306,

І

Іванко А. 307

Іванова І. 308

К

Клочек Г. 309, 310,

Ковалець Л. 311,

Колісник С. 312,

Корінь А. 37, 313, 314,

Куманський Б. 315, 316, 317,

Купчинська Н. 318

Куценко Л. 1-22, 39-59,73-285

Л

Левінська Т. 320,

Левочко В. 321,

Лісниченко Ю. 323,

Лісняк К. 324, 325,

Лук`янцева Л. 327,

Любарський Р. 328,

М

Маланюк Є. 61, 62, 329,

Марко В. 330,

Мельник В. 331,
Мишоловка І. 332,

Н

Назаров Н. 335,
Несен А. 337,
Никитина Е. 338,
Новиков А. 339.

О

Орел С. 341, 342, 343,

П

Панченко В. 68, 344,
Плешкова О. 345,
Погрібний В. 346, 347, 348,
Полулях І. 349,

Р

Романюк Л. 351,

С

Слабошпицький М. 352,
Стасюк О. 354, 355

Т

Трубай Р. 71,

Ф

Френчко Л. 357, 358

Ш

Шевченко С. 69,70, 359, 360, 361, 362, 363,
Шкабой В. 364
Шулик І. 365
Шурапов В. 71,

Я

Янчуков С. 72,

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК.....	8
1. ОКРЕМІ ВИДАННЯ	8
2. ПУБЛІКАЦІЇ.....	9
3. СТАТТІ В ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ	13
4. ЛІТЕРАТУРА ПРО АВТОРА.....	24
II. ІНТЕРВ'Ю, СПОГАДИ, ПАМ'ЯТЬ.....	30
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	83